

PROVINCIALE STATEN VAN GRONINGEN
VERGADERING VAN 2 FEBRUARI 2022 (DEEL I)

Inhoud

1. Opening, welkom en mededelingen	2
2. Regeling van werkzaamheden en vaststelling van de agenda	2
3. Bespreekpunten	4
A. Voordracht: Meenemen Roodehaan/Stainkoel'n als nieuw (zoek-)gebied voor grootschalige windenergie in Actualisatie Omgevingsverordening (<i>motiedebat</i>)	5
B. Voordracht: Initiatiefvoorstel SP – Referendumverordening provincie Groningen 2021.....	22
C. Voordrachten: (Beleidsluwe) Actualisatie Omgevingsvisie en Omgevingsverordening provincie Groningen 2021)	46
D. Brief: Propositie stikstof en natuur.....	56
E. Agenderingsverzoek Behoud Kinderhartcentrum UMCG	71
F. Agenderingsverzoek: Klimaatbeleid	78
4. Sluiting	84

PROVINCIALE STATEN VAN GRONINGEN VERGADERING VAN 2 FEBRUARI 2022 (DEEL I)

Voorzitter: de heer F.J. Paas

Griffier: mevrouw H. Engels-van Nijen

Aanwezige 43 leden Provinciale Staten: mevrouw A.H. Bakker (SP), de heer N. Bakker (VVD), de heer M. Baldew (PvdA), mevrouw P.H. Benjamins-Van Oudheusden (D66), de heer E.J. Bennema (VVD), mevrouw S. Bennett (GroenLinks), de heer J. Bergsma (CDA), mevrouw P. Blink (Groninger Belang), de heer B. de Boer (GroenLinks), de heer J.T. Boonstra (CDA), de heer R.H. van der Born (ChristenUnie), mevrouw T.M. Donker-van der Vinne (ChristenUnie), de heer J.B.G. Elshof (D66), de heer C.M. Frenay (SP), de heer F.B. Geijtenbeek (ChristenUnie), de heer P.J.H.M. Gerrits (D66), mevrouw I. den Haring (PvdA), de heer H. Haze (Groninger Belang), de heer H.H. Hensen (SP), de heer J.H. ten Hoove (50PLUS), de heer R. Joling (PvdA), de heer A.J.M. van Kesteren (PVV), de heer L.E.J. van der Laan (Partij voor het Noorden), mevrouw J. Lesman-Veenstra (SP), de heer H.A. Marquart Scholtz (Ons Groningen), de heer H.A. Meendering (GroenLinks), de heer M.K.R. Miesen (VVD), de heer A.J. Nolles (GroenLinks), de heer D. Osseweijer (Forum voor Democratie), de heer R.J.E. Pestman (BV NL), de heer D. Ram (PVV), de heer P. Roemers (PvdA), de heer A. Schmaal (Groninger Belang), mevrouw H.T. Siersema-Orsel (GroenLinks), de heer G.J. Steenbergen (ChristenUnie), de heer R. Visser (PvdA), mevrouw J.C. Voerman (PvdD), de heer J.W.E. de Vries (Fractie GO), mevrouw M.J. Vulpes (VVD), de heer B.J. van der Werf (Forum voor Democratie), de heer R.W. de Wit (CDA), de heer A. Zwart (Partij voor het Noorden)

Afwezig: ---

Aanwezige leden Gedeputeerde Staten: de heer T.R. van Dekken, mevrouw F.Q. Gräper-van Koolwijk, de heer H.J. Hamster, mevrouw M.K. van Hoorn-Van Dulleman, de heer IJ.J. Rijzebol, mevrouw E.M. Wulfse

Afwezig: ---

1. Opening, welkom en mededelingen

De VOORZITTER: Dames en heren, hartelijk welkom bij deze Statenvergadering van het jaar, die ik hierbij open.

Er is geen enkele echte afmelding ontvangen – op het woord ‘echte’ ga ik zo in – dus we hebben zeker een quorum. Waarom geen echte afmelding? Gedeputeerde Gräper volgt de vergadering vanuit thuis omdat ze nog positiever is dan anders. Het kan best zijn dat ze dan ook het woord niet hoeft te voeren. Want wij hebben de zaken qua vervanging in ons College goed geregeld – sprak ik even één seconde als voorzitter van het College. Maar het kan zijn dat gedeputeerde Gräper dus via het scherm, tegen de gewoonte van het College in, aan de vergadering meedoet.

2. Regeling van werkzaamheden en vaststelling van de agenda

De VOORZITTER: Wij hebben op dit moment vier bespreekpunten, maar het kan zomaar zijn dat daar verandering in komt, want er zijn een paar agenderingsverzoeken. Ik zou die eigenlijk meteen met u willen bespreken. Een is er van het CDA, de Partij van de Arbeid, GroenLinks en D66: dat gaat over het behoud van het kinderhartcentrum in het UMCG. Het andere verzoek is van de PVV over klimaatbeleid. Voor beide voorstellen geldt dat ten minste een derde van de vergadering moet instemmen met het behandelen van dat agenderingsverzoek. Het lijkt me praktisch om per voorstel even een rondje te maken langs de fractievoorzitters of die steun er ook is. De heer De Wit steekt meteen zijn hand op. Dat is ongetwijfeld van de orde.

De heer DE WIT (CDA): Ja, dat klopt. Er werden net vier partijen genoemd over het punt UMCG. Maar dit wordt vrijwel Statenbreed geagendeerd.

De VOORZITTER: Dat geeft een goed gevoel ook voor de bespreking straks. Of misschien is die al niet meer nodig, dat kan ook nog.

Oké, laten we beginnen met het voorstel dat vrijwel Statenbreed wordt ingediend. Ik ga even de fracties langs om te kijken of er steun is voor behandeling. Dat begint bij de fractie van GroenLinks.

De heer MEENDERING (GroenLinks): Steun.

De heer ROEMERS (PvdA): Steun.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Steun.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Steun.

De heer HENSEN (SP): Steun.

De heer BENNEMA (VVD): Dat steunen wij.

De heer DE WIT (CDA): Steun.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Steun.

De heer GERRITS (D66): Steun.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Uiteraard steun.

De heer ZWART (PvdN): Steun.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Steun

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Wij steunen dat.

De heer PESTMAN (BVNL): Belang van Nederland steunt het.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Steun.

De heer DE VRIES (Fractie GO): Wij steunen ook.

De VOORZITTER: Oké, er is unaniem steun om dit punt toe te voegen aan de agenda. Ik stel voor dat we het toevoegen als laatste agendapunt. Maar er kan zijn dat er nog een later besprekingspunt komt. Dat is het voorstel van de PVV over klimaatbeleid en dat is hetzelfde rondje. De heer Meendering.

De heer MEENDERING (GroenLinks): Geen steun.

De heer ROEMERS (PvdA): Geen steun.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Steun.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Geen steun.

De heer HENSEN (SP): Steun.

De heer BENNEMA (VVD): Geen steun.

De heer DE WIT (CDA): Geen steun.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Steun.

De heer GERRITS (D66): Geen steun.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, klimaatbeleid met rampzalige consequenties voor de Groningers: uiteraard steun. Maar goed, Statenbrede steun zoals het vorige probleem, dat is een kwestie van tijd.

De heer ZWART (PvdN): Steun.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Geen steun

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Steun.

De heer PESTMAN (BVNL): Steun.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Steun.

De heer DE VRIES (Fractie GO): Steun.

De VOORZITTER: Dan vermoed ik dat minstens een derde van de leden het voorstel steunt. Ik kijk even naar de griffier. Die knikt. De griffier heeft de stemmen geteld, dus dan is het zo. Dan wordt dit punt toegevoegd als allerlaatste punt aan de agenda.

Dus dan is de agenda rond met zes bespreekpunten, na aanvulling met de twee agenderingsverzoeken.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Mijn fractie heeft een vraag over de Actualisatie Omgevingsvisie en de Brief Stikstof. Beide debatten spitsen zich eigenlijk toe op twee moties die moeten worden ingediend. Mijn fractie heeft ook verder geen woordvoering meer naast de commissie, dan te reageren op die twee moties. Is het misschien een idee om te beginnen met de twee partijen die een motie indienen en dat de rest daarop reageert?

De VOORZITTER: Vinden de anderen dat een bruikbaar voorstel? Dat betekent dat ook dat debat zich concentreert op de bespreking van de moties. Oké, we stellen samen daarmee aan de orde vast, met de oproep aan mij om de orde te bewaken.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ja, ik heb wel een woordvoering over 'Roodehaan/Stainkoel'n', dus ik wil niet graag dat het beperkt wordt tot alleen de moties.

De VOORZITTER: Oké, ik denk dat het u vrijstaat, zeker nu u het aankondigt, om hierbij in te brengen dat u dat zou willen inbrengen. Is het dan nog logisch om deze volgorde nog aan te houden. Ik denk dat het niet schaad. Ja? Dan doen we het zo. We beginnen met de indieners van de motie en doen we daarna de reguliere volgorde.

Voorts hebben we dan nog een aantal hamerstukken, zoals gebruikelijk. Specifiek wijs ik alvast op het hamerstuk over het aanwijzen van twee gedeputeerden als lid en plaatsvervangend lid van het Algemeen Bestuur van het Waddenfonds. U weet – want u hebt daar recent ervaring mee – dat een stemming over personen altijd schriftelijk gaat. Maar als we ons allemaal kunnen vinden in deze voordracht, dan zou het bij acclamatie kunnen. Ik check even of dat tot de mogelijkheden behoort. Het is goed gebruik om even te klappen als een stemming niet nodig is. [Applaus.] Dan stel ik vast dat een stemming niet nodig is. Dat scheelt heel veel werk.

Dan resteert de vraag of u met deze totale agenda kunt instemmen. Dat is het geval, dan gaan we het zo doen.

Aan het begin van de videovergadering van vanavond kunt u de opvolger van mevrouw Van Hoorn tot de Staten toelaten. Dat is mevrouw Ten Veen, die treedt vanaf nu op namens GroenLinks.

3. Bespreekpunten

A. Voordracht: Meenemen Roodehaan/Stainkoel'n als nieuw (zoek-)gebied voor grootschalige windenergie in Actualisatie Omgevingsverordening (motiedebat)

De VOORZITTER: Dan zijn we toe aan het eerste agendapunt, de Voordracht 'Roodehaan/Stainkoel'n'. Het is goed gebruik dat we dan even schorsen voor een eventuele vervanging van de woordvoerders namens de partijen. Ik schors de vergadering.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik stel voor dat we weer beginnen met de vergadering. De Commissie Werkwijze heeft ontdekt dat er best wel veel verschil zit tussen bruto- en nettovergadertijd en dat het voor een deel komt door de schorsingen. Dus dat is een oproep aan ons allen.

In de Statencommissie van 19 januari is hier uitvoerig over gesproken. Er waren twee fracties die een motie aankondigden, maar één fractie heeft zich bedacht. Dus dan blijft alleen de PVV over met een motie. Klopt dat? Of zijn er andere agendapunten die ik nu over het hoofd zie? Nee? Dat is het dus ook een debat dat gericht is op deze motie. Het gaat dus ook volgens de methode van het motiedebat. Dus eerst de indiener van de motie, de heer Ram van de PVV, dan de debuterende gedeputeerde. Ik weet niet of er zoiets is als een *maidenspeech* voor gedeputeerden. Maar zo ja, dan is dit hem. Daarna de heer Ram, dan de reguliere volgorde van de Statenfracties en ten slotte eindigt de gedeputeerde.

De heer RAM (PVV): Voorzitter, u zei het goed: tijdens de commissievergadering. Het is inderdaad een circus als het gaat om de participatie in dit nieuwe project van de gemeente Groningen. Een aantal dingen wil ik daarover zeggen. Het gaat over de rechtspositie van de burgers, de participatie, maar ook over de gemeente zelf en haar rol. En uiteraard ook over de politieke meerderheden die er zijn in dit huis en in de gemeente.

Allereerst de rechtspositie. Burgers wordt gevraagd om mee te doen in het participatieproces. Vervolgens zijn de regels rondom windparken buiten werking gesteld door de Raad van State. De vergunningverlening wordt bij de gemeente neergelegd en de gemeente gaat zelf dit project ontwikkelen. Met andere woorden: de slager keurt niet alleen zijn eigen vlees, maar bestelt ook nog even het hele recept en alle regels. En dan worden de burgers daar niet goed over voorgelicht in dit hele participatieproces. Dan kun je dus niet spreken over een goed participatieproces – alleen om die reden al niet – naast alle bezwaren die de insprekers al hebben ingebracht in de commissie. Die geven aan dat ze zich niet gehoord voelen, dat er nog regels moeten worden opgesteld door de regering, die moet nog regels opstellen over de afstandsnormen. Dat moet nu dadelijk de gemeente doen, omdat het Activiteitenbesluit buiten werking is gesteld. Dus ja, de vraag aan het College is dan ook hoe het College met goed fatsoen de vergunningverlening bij de gemeente neerleggen, terwijl de gemeente zelf het project ontwikkelt en zelf de regels opstelt. Ja, als het gaat om belangenverstrengeling, dan is dit niet alleen een schijn van belangenverstrengeling: er lopen hier gewoon belangen dwars door elkaar heen: financiële belangen, de belangen van de omgeving. Hoe is dan de rechtspositie van deze burgers dan gewaarborgd? Volgens mij helemaal niet. Als je zelf de regels kunt opstellen en dan zelf de vergunningverlening kunt bepalen, dan kun je de regels naar je vergunning toeschrijven.

De heer BERGSMA (CDA): Als wij dit zoekgebied vaststellen, dan gaat inderdaad de gemeente daar verder met de ontwikkeling. Maar uiteindelijk moet de gemeenteraad van de gemeente Groningen een definitief besluit nemen of die windmolens er komen of niet. Als ik de heer Ram hoor spreken, dan klinkt daar weinig vertrouwen uit in de gemeenteraad van Groningen. Hoe ziet hij dat?

De VOORZITTER: Ik was nog niet helemaal wakker. Het is bij motiedebatten niet gebruikelijk – maar ik hield u daar ook niet aan – om bij de eerste termijn meteen al te interrumperen. Het staat de heer Ram vrij om daarop in te gaan of niet. Maar ik ken hem als buitengewoon sportief en flexibel, dus misschien doet hij dat wel.

De heer RAM (PVV): Nou, dat was een goed punt, voorzitter, van de politieke duiding van de gemeenteraad. Daar hebben wij als PVV vertrouwen in. Als bijna 90 procent van de gemeenteraad al voor deze plannen stemt, die ideologische pet op heeft en niet kijkt naar de belangen van de

omgeving, dan heb ik daar absoluut geen vertrouwen in. Bij de verkiezingen zou je dan je stem moeten uitbrengen op een andere partij die wel tegen dit windpark is.

Daarop terugkomend – want dat is ook een punt dat ik wilde inbrengen: er is gewoon een meerderheid in de raad voor dit plan, maar ook een meerderheid in dit gremium, namelijk de Staten. De VVD heeft nota bene gezegd dat er coalitieafspraken zijn. Dat zei zij nota bene in de commissie. Met andere woorden, de coalitie gaat gewoon voor dit plan stemmen. Wat is dan nog de rol van participatie als een meerderheid in de raad zegt dat zij voor is en een meerderheid in de Staten zegt dat zij voor is? Dat zitten de burgers gewoon voor spek en bonen bij een participatieproces. Dat vind ik een heel kwalijke zaak. Dan houd je toch een fopspeen voor aan de burgers.

Daarmee wilde ik deze motie indienen.

De VOORZITTER: Dank u wel, dan zal ik van de motie 370 van de Partij voor de Vrijheid, mede namens 50PLUS, Ons Groningen, Groninger Belang en de Partij voor het Noorden, met de titel 'Stop het circus' het volgende dictum voorlezen:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat;

- er geen rekening is gehouden bij de participatie met het nieuw op te stellen milieu- en gezondheidsnormen naar aanleiding van het Nevele-arrest van het Europees Hof en als gevolg van uitspraak van de Raad van State op 30 juli 2021 inzake de uitbreiding Windpark Delfzijl;
- de gemeente Groningen zelf het plan ontwikkelt en (mede-)eigenaar wordt van het windpark;

Overwegende dat:

- door het vaststellen van het zoekgebied en het delegeren van de bevoegdheid van de vergunningverlening naar de gemeente, de gemeente Groningen aan zichzelf een vergunning moet gaan verlenen en dit vanwege de belangenverstrengeling uiterst onwenselijk is;
- het voor omwonenden en omliggende bedrijven onduidelijk is waar ze nu in participeren, wat de belangen zijn van de gemeente en wat de regels rondom windparken zijn;
- de gemeente, de provincie en het Rijk nog milieuregels rondom windmolenparken moet vaststellen;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op:

- het besluit bij de voordracht uit te stellen tot nader orde tot dat activiteitenbesluit is hersteld en nieuwe milieunormen voor windparken zijn opgesteld;
- bewoners en omliggende bedrijven opnieuw de gelegenheid te geven om als de nieuwe milieunormen zijn vastgesteld;
- met een onderbouwde reactie te komen waarom het wenselijk is om bevoegdheden te delegeren aan een overheid die zichzelf een vergunning gaat verlenen;

En gaan over tot de orde van de dag!

De motie maakt hiermee onderdeel uit van de beraadslaging. Dan is het woord aan gedeputeerde Van Hoorn.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Beste mensen, voordat ik uitgebreid inga op de motie die net ingediend is door de PVV, wil ik even heel kort stilstaan bij dit moment. Het is mij namelijk een waar genoegen om hier te mogen staan ten overstaan van het hoogste besluitvormende orgaan, de Provinciale Staten van Groningen, en het vertrouwen te hebben gekregen van de Staten om het vastgestelde beleid uit te voeren en te organiseren. Een grote eer dus, waarmee ik met de grootst mogelijke inzet mijn energie erin zal steken. Dat doe ik ook al sinds afgelopen woensdagavond. Sindsdien ben ik dan ook aan het werk ben als dagelijks bestuurder van de provincie en ben alle dagen ondergedompeld in de werkzaamheden en de informatie over Nationaal Programma Groningen, water, klimaat en energie.

Dat laatste brengt mij dan natuurlijk naar het punt dat nu voorligt. Ik had een volledig debat voorbereid. Dat is anders geworden, maar dat hoort erbij, hè? Om direct maar in te gaan op de punten van de heer Ram. We zien ook dat het van belang is dat er een juiste afwikkeling plaatsvindt als het gaat om de inpassing van zo'n windpark en dat die ook op de juiste normeringen gestoeld is. Het is echter zo dat inderdaad het Nevele-arrest heeft uitgewezen dat het een complexe materie is en dat we daar nationaal ook goed over moeten nadenken. Om die reden wil ik aangeven – het werd net ook al eventjes aangegeven, ook al hoorde het niet helemaal bij de debatstructuur die we toepassen – dat inderdaad de gemeente heeft te voldoen aan de wettelijke kaders. Dat maakt dat de Commissie MER wel meekijkt en dat de onderzoeken door onafhankelijke afdelingen worden gedaan.

Dan nog even over het Nevele-arrest: in deze fase kunnen we daar nu nog niks mee. Dat is dus niet relevant op dit moment, omdat de MER-procedure wordt gevolgd en de milieu-effecten dus in

kaart zullen worden gebracht in een latere fase, als we verder zijn in dit proces. Tegen de tijd dat het zo ver is dat er vergunningen verleend zullen moeten worden, moeten er alweer nieuwe normen door het Rijk vastgesteld zijn. Dus dat zal enige tijd in beslag nemen. Om die reden ontraden wij als College deze motie.

De VOORZITTER: Dan is nu weer het woord aan de indiener van de motie, de heer Ram. En even voor de goede orde: vanaf dit moment is het weer gebruikelijk dat we wel interrupties kunnen plaatsen.

De heer RAM (PVV): Met name had ik gevraagd hoe het College de rol ziet van de gemeente in het hele participatieproces, als de regels rondom een windpark nog niet zijn vastgesteld. Hoe kan een burger of een ondernemer dan goed participeren, goed nadenken over zijn eigen rechtspositie en zijn eigen belangen, als deze niet duidelijk zijn? En vervolgens laat op dit moment het kabinet alle regels over aan de gemeenten, totdat het nationaal is vastgesteld. Dat betekent wel dat de gemeente over haar eigen regels gaat, als het gaat om het vaststellen van deze milieunormen. Dus het gaat me er niet zozeer om dat het over de vinkjescultuur gaat, zo van: 'Er is geparticipeerd, dus dat kun je afvinken en klap erop dan gaan we weer door.' Nee, het gaat er ook om wat de rechtspositie is van de mensen als ze meedoen in een participatieproces. Hoe kun je dan nog beoordelen of het een goed participatieproces is geweest als je nog niet eens de regels hebt?

De heer GERRITS (D66): De heer Ram heeft het over een 'vinkjescultuur', maar gaat het wat hem betreft niet veel meer over vertrouwen? Hebt u echt het vertrouwen in de gemeente Groningen dat zij dit met haar burgers op de juiste wijze wil regelen?

De heer RAM (PVV): Nou kijk, als je nu ziet hoe het nu loopt met de participatie en je nu ziet dat er weerstand is van de insprekers over hoe dit participatieproces is gelopen en daarnaast de wetenschap dat de gemeente in feite weet dat die regels nog niet zijn vastgesteld, hoe kun je dan met goed fatsoen met je burgers in gesprek gaan over de plaatsing van een windpark? Met andere woorden: dat vertrouwen in het college van de gemeente heb ik niet om die reden. Juist omdat ze de burgers niet goed informeren.

De heer GERRITS (D66): Ik krijg inderdaad het antwoord: er ontbreekt vertrouwen in de gemeente Groningen.

De heer BERGSMA (CDA): Volgens mij snijdt de heer Ram een aantal tekortkomingen aan als het gaat om de participatie. Die kritiek was er ook in de gemeenteraad van Groningen. Zij heeft naar aanleiding daarvan ook een motie aangenomen om bij de verdere invulling van het proces daar aandacht aan te besteden, bij de participatie onder andere. Hoe kijkt de heer Ram daarnaar? In hoeverre vindt hij dat voldoende?

De heer RAM (PVV): Wat je eerst moet doen – en die staan in die Participatienota die we nog moeten krijgen – is de criteria opstellen waarop je kunt beoordelen of de participatie goed gelukt is. We moeten vaststellen met z'n allen dat we die nog niet hebben. zowel in de raad als hier in de Staten hebben we die nog niet. Dus hoe kunnen wij dan nu met goed fatsoen zeggen dat er goed geparticipeerd is, alleen al om die reden? Als we naar onszelf kijken, kun je niet zeggen dat de participatie goed gelukt is. Als je kijkt naar de insprekers, kun je niet zeggen dat de participatie goed gelukt is. Als je kijkt naar de rechtspositie, kun je niet zeggen dat de participatie goed gelukt is. Dus volgens mij houden we onszelf een beetje voor de gek op dit moment.

De heer MEENDERING (GroenLinks): Er is toch een Maatschappelijke Tender Wind opgetuigd? Volgens mij is daar helemaal naar gehandeld en dat is volgens mij ook hoe we dit toetsen. Daarnaast is het ook zo dat er een energiecoöperatie die actief is waar iedereen zich bij aan kan sluiten. Dus de mensen hebben toch zeer veel mogelijkheden om hierover mee te praten? Wat vindt de heer Ram hiervan?

De heer RAM (PVV): Ja, je kunt meepraten. Maar als je dan voor spek en bonen meepraat – wat er dan in feite wordt georganiseerd, dat is onze politieke duiding daarbij – dan ben je je burgers een beetje voor de gek aan het houden. Daarnaast is het ook nota bene nog de politieke situatie dat in de raad iedereen voor is en er hier coalitieafspraken over zijn. Dus met een hamerslag gaat het erdoor in feite, daar komt het op neer. Dus hoe kun je dan zeggen dat je je burgers serieus neemt?

De heer MEENDERING (GroenLinks): De heer Ram zegt dat de raad voor is en er hier coalitieafspraken zijn. Maar wij vertegenwoordigen hier toch allemaal de inwoners, de kiezers? Wij vertegenwoordigen hier toch gewoon de meerderheid? Dit zijn democratisch gekozen instituten, hier worden democratische besluiten genomen. Hoe kan de heer Ram dit dan rijmen met het feit dat hij zegt dat het hier allemaal al is ingekapseld?

De heer RAM (PVV): Nou ja, dat zijn niet mijn woorden, dat zijn de woorden van de VVD in de commissie. Die heeft zelf gezegd dat er coalitieafspraken zijn. Dus ja, dat zijn niet mijn woorden. Dan moet u maar even bij uw coalitiepartner te rade gaan.

De VOORZITTER: De heer Meendering, ten slotte.

De heer MEENDERING (GroenLinks): Ja, maar meneer Ram is het toch met mij eens dat de coalitie in dit geval de meerderheid van de kiezers in deze provincie vertegenwoordigt en wij eigenlijk alle kiezers vertegenwoordigen?

De heer RAM (PVV): Ja, nu trekt GroenLinks wel een heel grote broek aan. Het zou GroenLinks goed doen als men echt de rol van volksvertegenwoordiger op zich zou nemen.

De heer BERGSMA (CDA): De heer Ram sprak erover dat in de gemeenteraad van Groningen er al een meerderheid zou zijn voor dit plan. Maar er is een meerderheid om het verder uit te werken. Dat betekent dat er nog niet een meerderheid voor is om daadwerkelijk ook die windmolens te plaatsen. Hoe ziet de heer Ram dat?

De VOORZITTER: Dit is de tweede interruptie van het type 'vindt de heer Ram ook niet dat...'. Dus ik neem me nu voor daar wat scherper op te letten. Meneer Ram.

De heer RAM (PVV): Misschien weet u het, maar binnenkort zijn er verkiezingen, op de veertiende, vijftiende en zestiende maart. Dus dan kan iedereen een eigen stem uitbrengen en de samenstelling van de raad veranderen. Ik roep alle kiezers op om verstandige keuzes te maken.

De VOORZITTER: Dat kunt u ook buiten deze zaal doen. Dat was enigszins buiten de orde.

Mevrouw DEN HARING (PvdA): Ik houd het kort. Wij blijven bij ons standpunt zoals we het in de commissievergadering hebben verwoord. Ik zal het hier niet gaan herhalen. Maar in één zin samengevat: 'decentraal wat kan, centraal wat moet'. Daarmee spreken we uit vertrouwen in de gemeenteraad van Groningen te hebben om een goede afweging maken ten aanzien van haar grondgebied en haar eigen inwoners. Daarmee zullen wij de motie dan ook niet steunen.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Forum voor Democratie is een groot voorstander van een mooi en gezond leefmilieu. En windturbines passen wat ons betreft daar op geen enkele manier bij. Ze zijn landschapsvervuilend, zowel in het buitengebied als ook in stedelijk gebied en vaak ook nog ongezond voor zowel mens als dier. Daarnaast heeft de toelichting op de gang van zaken rondom het participatieproces niet bepaald een beeld gecreëerd dat er nu zorgvuldig wordt omgegaan met de belangen, zorgen en bezwaren van de omwonenden. Dat betreft de inspraak en het meten van draagvlak onder bewoners in het zoekgebied, het bewust gebruiken van een enquête-uitslag van een meting onder een deel van de bewoners die eigenlijk niet of nauwelijks in de buurt van het zoekgebied wonen, het krampachtig vasthouden aan coalitieafspraken en het oneindige vertrouwen in de gemeenteraad van een aantal partijen in het college. Dat lijkt ons zorgelijk, want op die manier lijken dergelijke projecten ongeacht gegronde bezwaren of zorgen uiteindelijk toch gewoon in de achtertuin van de burgers te kunnen worden gebouwd.

Kortom: we zijn tegen de voordracht en onderschrijven van harte de voordracht zojuist door de PVV en zullen de motie steunen.

De heer VAN DER BORN (ChristenUnie): Wij hebben geen behoefte aan een woordvoering. Wij blijven bij onze mening zoals wij die in de commissie hebben verkondigd. We zullen tegen de motie stemmen.

Mevrouw LESMAN (SP): Voor ons als SP is het eigenlijk heel duidelijk – dat hebben we ook al meerdere keren aangegeven. Wij zijn geen voorstander van meer grote windmolens op land en dus ook geen voorstander van nieuwe zoekgebieden. We zullen dus ook tegen het voorstel stemmen. Want de gemeente beslist uiteindelijk over het invullen van het zoekgebied en over hoe om te gaan met draagvlak. Wij als provincie gaan erover of het wel of niet wenselijk is dat dit nieuwe zoekgebied er komt. Wij denken dat dit niet wenselijk is. Als provincie hebben wij als genoeg landschap opgeofferd aan windmolenparken en wij hebben onze bijdrage ruimschoots geleverd. Wel zijn we ons ervan bewust dat dit voorstel waarschijnlijk wel aangenomen zal worden, ook zonder onze steun. Wij willen daarom de gemeente Groningen erg veel wijsheid wensen als het besluit terugkomt bij de gemeenteraad. Wij hebben sterk de indruk dat het gewenste draagvlak er in ieder geval niet is.

Ik wil nog even ingaan op de eerdere interruptie van de heer Meendering. Als we zijn logica volgen, dan hoeven we nooit meer participatieprocessen volgen, 'want we zijn gekozen, dus ze zijn het met ons eens'. Zo simpel werkt het natuurlijk niet. We moeten ook altijd tijdens onze periode teruggaan naar onze kiezer om te kijken hoe de vlag erbij hangt. Ik denk dat dat gewoon superbelangrijk is. En we zien in dit geval dat de vlak in ieder geval nog niet eens halfstok hangt.

De heer BENNEMA (VVD): Ik zal het kort houden, want we hebben in de commissie ook al uitgebreid onze visie op dit punt gegeven. De rol van de Staten bestaat er vooral uit om inderdaad die maatschappelijke tender te controleren of dat proces goed is doorlopen. Daar zit participatie in, maar ook het eerlijk delen van de lusten en lasten voor de omgeving. Uiteindelijk is het de gemeenteraad die dan ook de inhoudelijke beslissing neemt, zoals de gedeputeerde ook aangaf. De toetsing van de milieunormen komt ook inderdaad nog in de laatste fase aan bod. Dus dat zal ook nog door de gemeente ter hand worden genomen. En ook bij de vergunningverlening biedt de Elektriciteitswet de mogelijkheid om dat bij de gemeente te laten. De gemeente heeft grote bestuurskracht en soms vindt ook het omgekeerde plaats: bij de Oostpolder doet de provincie iets voor de gemeente. Dus op zichzelf is dat geen vreemde aanpak.

Samenvattend ziet de VVD niet in waarom de provincie hier nu weer een andere rol moet pakken. Je zou je ook kunnen afvragen waarom sommige Statenleden zo graag op de stoel van de gemeenteraad willen zitten.

De heer RAM (PVV): Het gaat de PVV niet zozeer om de bestuurskracht. Wij geloven best wel dat de gemeente van alles kan organiseren. Er zijn daar genoeg ambtenaren – om het zo maar te zeggen. Het gaat om de rol van de gemeente: hoe beoordeelt de VVD die als het gaat om de regels voor het opstellen van de vergunning? De gemeente gaat zelf over het exploiteren van die coöperatie. Vindt u dat wenselijk als VVD – via de voorzitter?

De heer BENNEMA (VVD): Kijk, we hebben de maatschappelijke tender zo vastgesteld en de andere regelgeving biedt ook de mogelijkheden zoals het nu gaat. Wij doen alleen een marginale toets: wij gaan dus kijken of het proces goed is doorlopen. Uiteindelijk is het de gemeente die die normen toepast en wij kijken of dat kan binnen het kader. Als men het daar niet mee eens is – dat heb ik ook in de commissie gezegd – stel dan de normen bij. Ga dan als provincie een andere rol invullen, kom dan met dat soort voorstellen. Maar nu deze regelgeving hier nu zo ligt, zullen wij deze regelgeving toetsen en de inhoudelijke weging ligt bij de gemeenteraad.

De heer RAM (PVV): Wij kunnen ook in deze voordracht kiezen voor een zoekgebied – niet dat wij ervoor zijn – waarbij de vergunningverlening bij de provincie blijft. Want dan blijft de provincie aan zet. Is het niet gewoon zo dat dan de hete aardappel gewoon wordt doorgeschoven naar de gemeente, in plaats van dat de provincie zelf haar eigen verantwoordelijkheid neemt? Hoe ziet de VVD dat?

De heer BENNEMA (VVD): Kijk, de gemeente doet een voorstel voor een zoekgebied. De provincie kijkt of dat op basis van de huidige regelgeving zo ingevuld kan worden. Dat is mogelijk, dus daarmee is de toetsing van de provincie klaar. Als je het anders wilt, moet je gewoon de regels anders inrichten.

De VOORZITTER: De heer Ram, ten slotte.

De heer RAM (PVV): Ik krijg geen antwoord op mijn vraag. Er wordt een keuze gemaakt om de vergunningverlening te delegeren naar de gemeente. Je kunt ook een andere afweging maken en zeggen dat de vergunningverlening gewoon bij de provincie blijft. Voor dat zoekgebied kan de gemeente gewoon een vergunningaanvraag bij de provincie indienen. Het zoekgebied is dan ook vastgesteld. Waarom kiest de VVD daar dan niet voor?

De heer BENNEMA (VVD): Dat zoekgebied: daar hebben het over gehad, dat is vastgelegd. Maar de Elektriciteitswet biedt ook gewoon de mogelijkheid als het in verband met de versnelling of andere mogelijke voordelen zoals bestuurscapaciteit, om de vergunningverlening ergens anders neer te leggen. Maar dat staat los van de vaststelling van het zoekgebied. Dus dit kan gewoon.

Mevrouw LESMAN (SP): Ik hoorde de heer Bennema al een paar keer zeggen dat we dan de voorwaarden bij zouden moeten stellen. Is de heer Bennema dan van mening dat dat een goed idee zou zijn?

De heer BENNEMA (VVD): O, ik ben wel eens bereid om daarnaar te kijken.

De heer VAN DER LAAN (PvN): Ja, de VVD geeft wel aan dat er regelgeving is omtrent het participatieproces. Maar er is geen regelgeving, althans geen duidelijke regelgeving, omtrent *überhaupt* de regelgeving voor de afstand van windmolens. Is het dan niet beter om daar eerst op te wachten, op die regelgeving? Want anders spreekt de VVD zichzelf tegen.

De heer BENNEMA (VVD): Daar wordt volgens ook nog op getoetst in die hele MER-toetsing, ook de milieunormen worden nog getoetst. Volgens mij komen er ook nog nieuwe landelijke regels voor de afstand van windmolens tot de bebouwing, dus dat is onderweg. Dat zit ook in de uitvoeringsfase, om daar nog verder op te toetsen.

De heer VAN DER LAAN (PvN): Toch heeft de VVD in december, terwijl dit toch echt een controversieel onderwerp is, dit project voorrang gegeven binnen de Actualisatie van de Omgevingsvisie. Vanwaar dan die haast?

De heer BENNEMA (VVD): 'Vanwaar de haast?' Volgens mij loopt dit project sinds 2016 in een verkennende fase. Het project is ook nog maar in een voorfase. Het heeft nog enkele stadia door te gaan. Dus we zijn er nog lang niet. Vanuit de gemeente wordt aan ons een verzoek gedaan om te kijken of we dit verkenningsgebied kunnen vaststellen. Nou, dat verzoek ligt voor en daar hebben we het nu over.

De heer PESTMAN (BVN): De woordvoerder van de VVD zegt dat wij hier wel aan de maatschappelijke tender moeten toetsen. Dat was het begin van de woordvoering. Dan is mijn vraag: valt het participatieproces buiten die maatschappelijke tender? Want er is dus wel duidelijk een groot probleem met het participatieproces. Als daar niet aan voldaan wordt, is die maatschappelijke tender dan nog wel oké volgens de VVD?

De heer BENNEMA (VVD): Nou, op dit punt hebben we gekeken of er aan die participatie is voldaan. Daar kunnen we een paar dingen over zeggen. Wat eruit komt, is dat niet iedereen tevreden is – dat was duidelijk. Maar er is wel de mogelijkheid geboden tot participatie en daar ook intensief op ingezet door de gemeente. Dus daar is wel die beweging gemaakt om dat mogelijk te maken. De uitkomsten zijn wel anders. Daar kan de gemeenteraad uiteindelijk over oordelen wat zij daarmee doet. Maar zo zit het. Er moet participatie aangeboden zijn, waar gebruik van kan worden gemaakt. Dat hebben we ook getoetst. Het is aan de gemeenteraad om uiteindelijk te beoordelen welke kant het op moet.

De heer PESTMAN (BVN): Maar wij toetsen toch die maatschappelijke tender. Valt die participatie buiten die maatschappelijke tender of niet?

De heer BENNEMA (VVD): Nee, daar toetsen we ook – dat heb ik net ook gezegd. Wij hebben gekeken of de gemeente Groningen die participatie heeft mogelijk gemaakt. Dat is zeker het geval. Alleen de uitkomst is niet altijd positief en dat moet hier even onderscheiden worden in de discussie. Als de uitkomst niet goed is, kunnen de regels nog wel toegepast zijn op een manier zoals vastgesteld. Uiteindelijk is het dan aan de gemeenteraad om daarover te oordelen. Wij kijken of de regels goed zijn toegepast.

De VOORZITTER: De heer Pestman, ten slotte.

De heer PESTMAN (BVN): Ja, als laatste. Dus de VVD vindt dat als er een paar stukjes in de krant hebben gestaan voor inspraak en er een inspraakavondje is georganiseerd, waarbij er weinig te doen

is geweest voor de omwonenden, er een goed participatieproces is gevolgd, als ik het goed begrijp? Immers, u hebt vorige week de insprekers ook gehoord.

De heer BENNEMA (VVD): Ik kan het blijven herhalen. Niet iedereen zal het ermee eens zijn. Maar u kunt het ook zien in het toelichtende stuk – niet alleen in ‘een stukje in de krant’ – wat er is gedaan aan participatie. En participatie is een leerproces, daar moeten we als overheid steeds beter in worden. Maar hier is wel door de gemeente participatie toegepast, dus zo gezien kunnen wij daar qua proces mee akkoord gaan.

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Nog even ingaand op wat de heer Pestman net ook zegt. U hebt het erover dat er nog toelichtende stukken liggen over die participatie. Ik ben daar eens in gedoken, maar er liggen helemaal geen stukken. Er is participatie gepleegd in de buurt. Er is een kleine commissie opgericht, dat is een subcommissie geweest. Daar liggen één of twee rapportjes daarvan, verder ligt er niks. Over wat voor ‘toelichtende stukken’ praat u dan? Kijk, het is aan de gemeente – laten we dat vooropstellen. Het is aan de gemeente die dat doet. Maar als je ook navraag doet bij de gemeente over wat zij dan heeft gedaan, dan is er ook niks. En nu trekt u ook de grote broek aan dat er heel veel participatie is gepleegd. Er is geen participatie gepleegd, niet meer dan dat er een brief rondgegaan is naar de mensen daarover. Ik had dat straks ook in mijn woordvoering kunnen zeggen, maar ik vraag het u nu, omdat u nog een keer daarover begint. Waar haalt u dat vandaan?

De heer BENNEMA (VVD): Nee, dat zeg ik: in de stukken die toegevoegd zijn aan het agendapunt. Daar wordt die participatie in omschreven, ook over het overleg bijvoorbeeld met de gemeente Midden-Groningen: daar is ook overleg mee geweest. Er zijn meerdere contacten geweest tussen de gemeente en de inwoners, daar is wel participatie op gevoerd. Dus ja, daar is wel participatie geweest.

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Nog één keer. Ik denk dat het woordje ‘participatie’ heel breed gebruikt wordt. Natuurlijk is er overleg geweest met andere gemeenten. Ik weet dat dat op gemeentelijk niveau geweest is, dat dat ook op ambtelijk niveau geweest is. Daar hebben geen burgers of mensen uit Groningen bij gezeten. Waar ik het over heb, is juist met name de mensen die in die omgeving werken of wonen, die bedrijfjes daar hebben: die zijn nooit meegenomen. Die zijn ook niet meegenomen in die commissies. Daar liggen geen onderliggende stukken van. En u wijst er steeds op dat daar onderliggende stukken zijn. Nou, die zijn niet bij de gemeente, die zijn niet bij de provincie. Dan is die maatschappelijke tender niet goed uitgevoerd en daar gaat het mij om.

De VOORZITTER: Het valt me op dat het woord ‘u’ weer tamelijk veel valt in de interrupties. Het mag weer iets meer via de voorzitter. De heer Bennema.

De heer BENNEMA (VVD): Ja, ik zit ook nog even het verband met de motie nog te zoeken. Maar kijk, we gaan het nu helemaal hebben over die participatie. Dat is prima, maar ik had mij vooral gericht op waar die motie over gaat. Wat wij wel hebben opgepakt, is in ieder geval dat er gesprekken zijn geweest met inwoners, dat daar aandacht aan is besteed. Dat er ook avonden zijn geweest en dat er dus wel participatie is geweest. Ja, meer kan ik er niet van maken.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): De heer Bennema was hier vorige week ook. Toen hebben wij die zes insprekers gehoord. We hebben zeer gedegen visies gehoord van die zes insprekers. We hebben kaartjes daarvan gezien – ik zal daar straks nog even op terugkomen in mijn korte woordvoering, net als de heer Bennema dit keer verrassenderwijs.

Ik wilde de heer Bennema eens het volgende vragen. In 2020 zag ik, zo staat in de stukken over dit hele plan, dat de gemeente ‘open en eerlijke participatie beloofde in een open en eerlijk proces’ – dat staat op schrift. En is de heer Bennema met droge ogen van mening en wil hij ons doen geloven dat hier een open en eerlijk proces en open en eerlijke participatie is geweest?

De heer BENNEMA (VVD): Ja, de gemeente heeft er wel uitvoering aan gegeven om over dit plan te communiceren en de bewoners te betrekken. Het blijft gewoon een discussie in hoeverre men de uitkomst als wenselijk heeft ervaren.

Mevrouw LESMAN (SP): Ik hoor de heer Bennema steeds zeggen: ‘Het participatieproces is uitgevoerd. Het participatieproces is uitgevoerd. Dus voldoen ze aan de voorwaarden.’ Maar ten eerste hebben we van de insprekers duidelijk kunnen horen dat zij niet tevreden zijn over het

participatieproces. En ook van Midden-Groningen heb ik inderdaad begrepen dat de mensen er niet echt bij betrokken zijn. Dus dan zou je kunnen zeggen dat het participatieproces niet correct is uitgevoerd. Maar zelfs als dat wel zo zou zijn, doet de uitkomst van het participatieproces er dan niet toe? Want uiteindelijk kun je participeren tot je blauw ziet, maar als mensen nog steeds tegen zijn, dan denk ik dat je dat wel mee moet wegen. Bent u dat niet met mij eens?

De heer BENNEMA (VVD): Dat zal inderdaad voor de gemeenteraad van Groningen meewegen, dat klopt. Er is een uitkomst van de participatie en dat is een van de zaken in de maatschappelijke tender. Maar goed, we gaan nu helemaal hierop inzoomen. Dat is inderdaad iets waar de gemeenteraad consequenties aan moet verbinden.

De heer BERGSMA (CDA): Wij waren er in eerste instantie ook vanuit gegaan dat er een breed debat zou zijn. Het is nu een motiedebat geworden, dus ik zal mijn woordvoering daar ook zoveel mogelijk op aanpassen. Want het gaat inderdaad over de Maatschappelijke Tender Wind. En los van het feit of je nu voor of tegen windmolens bent, moeten we op deze plek vooral kijken naar de kaders zoals die zijn gesteld in die Maatschappelijke Tender Wind. Wij concluderen dan ook dat we ermee in kunnen stemmen dat daaraan is voldaan.

Dat betekent niet dat er geen kritische noten te plaatsen zijn. We hebben het al gehad over het participatieproces. Maar daarover is er ook een motie aangenomen in de gemeenteraad. Wij hebben er dan ook vertrouwen in dat dat verbeterd zal worden. Het is dan ook aan de gemeenteraad om daar uiteindelijk een besluit over te nemen of die windmolens daar moeten komen of niet. Wij willen hen heel veel wijsheid toewensen om daarin de juiste keuze te maken.

De heer HAZE (Groninger Belang): De fractie van Groninger Belang komt op voor de inwoners van de provincie Groningen, maar in dit geval specifiek ook voor de inwoners in Roodehaan van de gemeente Midden-Groningen, de gemeente waar ik zelf woon. Ik ben groot geworden aan het Winschoterdiep, met spoor linea recta, de werven en het eindeloos wachten voor de brug. Mijn jeugd op de fiets naar de Stad langs het Winschoterdiep via Westerbroek en Waterhuizen met de '*vief piepen*' van de Hunzencentrale aan de horizon. Dat is niet meer, nog wel de stank van de Stainkoel'n. Op 25 april 1998 werden de 521 meter hoge pijpen opgeblazen. De lucht was vrij, maar het baken verloren.

Nu schrijven we 2 februari 2022 en de gemeente Groningen is voornemens om zes windmolens tegen de gemeentegrens van Midden-Groningen aan te plaatsen. Geen omwonende die het ermee eens is, maar toch moeten ze er komen om te voldoen aan de RES-opgave. Want eenmaal in gang gezet is er geen weg meer terug. Zo hebben we dat wel meerdere keren mogen ervaren in onze provincie en dan met name in Midden-Groningen, in Veendam en aan de N33. Een letterlijk uitzichtloos drama voor de omwonenden met meer dan 500 klachten over gezondheid: niet-kunnen slapen, laagfrequent geluid, de rode lichten en een landschappelijk slagveld. Dat nooit meer, hoorde ik alle partijen zeggen. De destijds gedeputeerde Moorlag van de Partij van de Arbeid moest zich laten beveiligen om *überhaupt* in en uit Meeden te komen. 'We gaan het anders doen', hoorde ik voormalig gedeputeerde Homan nog zeggen namens ons College. 'Van onderop moet het met een maatschappelijke tender.' Maar als die maatschappelijke tender de gemeente is en niet de inwoner, dan vragen wij ons oprecht af wat het verschil is. Ook wij hebben de rapporten gelezen, maar de insprekers hebben op 19 januari toch duidelijk aangegeven dat zij zich onvoldoende gehoord voelen.

Het participatieproces, waar iedereen de mond vol van heeft, heeft niet gewerkt – zoveel is wel duidelijk. De enquêtes, gehouden door de RuG, waren voor de omwonenden zo moeilijk in te vullen dat het animo onder de deelnemers afnam – zo is mij door een aantal omwonenden gezegd. Tja, met het rapport en de enquêtes in de hand klopt het college van B&W zich in de Stad op de borst: 'Maximale participatie: wat wilt u nog meer?' U en de collega's weten dat Groninger Belang tegen nog meer windmolens op land is. U en de collega's weten dat de RES-opgave voor een stad als Groningen ongewenst is. Als er tussen 1.000 en 1.500 windmolens op zee geplaatst kunnen worden, dan kunnen deze zes er ook nog wel bij. Op zee en anders niet.

De uitspraak van de Raad van State ten aanzien van de milieu-eisen moeten geëerbiedigd worden volgens ons ten behoeve van de gezondheid van onze inwoners. Stad en Ommeland: waarom – en dat vraag ik vanuit een intrinsiek rechtvaardigheidsgevoel – gaan wij met alle kennis die wij tot nu toe hebben opgedaan op het gebied van gebrek aan draagvlak, de gezondheid van onze inwoners hier *überhaupt* in de waagschaal stellen? Waarom discussiëren wij hier nu *überhaupt* over? Wij doen een appèl op het gezond verstand van deze Staten. Geen nieuw baken langs het Winschoterdiep. Voor zover dat nog niet duidelijk was: Groninger Belang is tegen een nieuw zoekgebied in de provincie Groningen voor windmolens – een '*no go*'.

Wij hebben één vraag aan het College van GS en alle partijen in dit gremium. Wat vindt u belangrijker: het plaatsen van zes windmolens om de stad Groningen te laten voldoen aan de RES-opgave of de gezondheid van de inwoners rondom Roodehaan en Westerbroek?

De heer GERRITS (D66): Ik wil het graag even beperken tot de vraag die voorligt en de motie die is ingediend. Dat scheelt tijd.

De gemeente Groningen verzoekt om het gebied Roodehaan/Stainkoel'n in onze Omgevingsverordening aan te wijzen als zoekgebied. Tevens verzoekt zij ons af te zien van de coördinatie in de vergunningsbevoegdheid. De gemeente Groningen heeft een uitgebreid proces uitgevoerd, waarin ze alles heeft onderzocht en intensief met omwonenden en belanghebbenden heeft samengewerkt. Dat dat niet in alle gevallen tot overeenstemming leidt, is even een ander verhaal. Dat kan jammer zijn en ik vind ook dat er alles aan moet worden gedaan om die overeenstemming te organiseren. Maar ik zie dat de gemeente Groningen daar van haar kant alle energie in heeft gestopt en daarvoor ook wat ons betreft de waardering voor verdient. Ik denk dat dit gremium, deze Provinciale Staten, respect dient te hebben voor de intenties en de energie die deze lagere overheid stopt om beslissingen uit te voeren die wij hier met z'n allen hebben vastgesteld – en dan heb ik het over de Maatschappelijke Tender Wind. Ik constateer dat zij daaraan voldoen en ik constateer ook dat wij het dan vervolgens ook ons verplicht zijn om ook 'ja' te zeggen op de vraag die de gemeente Groningen heeft gesteld.

De heer HAZE (Groninger Belang): Wat vindt u belangrijker: het plaatsen van zes windmolens in de stad Groningen of vindt u de gezondheid van de inwoners van Roodehaan en Westerbroek belangrijker? Daar gaat het om. Wij hebben niet de mogelijkheid om 'ho!' te zeggen of 'stop met deze waanzin!'

De heer GERRITS (D66): Deze vraag is volstrekt buiten de orde, ligt niet voor ter beantwoording. Overigens ben ik het ook niet eens met de vraagstelling zelf. Het is heel interessant om daar met de heer Haze over te spreken, in welke mate gezondheid samenhangt met windmolens. Dat ligt nu niet voor.

De heer HAZE (Groninger Belang): Dit is een prachtig voorbeeld van struisvogelpolitiek.

De heer VAN DER LAAN (PvH): Ja, het verbaast onze fractie toch hooglijk dat de heer Gerrits geen antwoord wil geven op een heel legitieme vraag als het gaat om windturbines en gezondheid. Dus ook van ons het verzoek om daar een antwoord op te geven richting Groninger Belang.

De VOORZITTER: Het wordt nu een beetje een ingewikkelde figuur. De heer Gerrits gaat over zijn antwoorden, u gaat over uw vragen. Zonet hoorde ik de heer Gerrits een vraag buiten de orde verklaren. Ik dacht dat ik daarover ging. Laten we het even overzichtelijk houden. U mag vragen stellen, de heer Gerrits gaat over zijn antwoorden.

De heer GERRITS (D66): Zal ik nog een poging doen dan? Kijk, de vraag die nu voorligt, is of de gemeente Groningen een 'ja' krijgt binnen de voorschriften zoals die gelden voor de Maatschappelijke Tender Wind. De motie van de PVV gaat erover dat dat niet zou moeten gebeuren. Ik geef argumenten waarom deze Staten die juist zouden moeten doen. Dat staat dus naast welke vraag je dan ook zou kunnen stellen of beantwoorden ten aanzien van gezondheid in relatie tot windmolens. Dat is een interessant punt. Als we daar nog een keer een discussie over hebben, zal ik u daar zeker meer over vertellen. Daar zijn ook heel veel verschillende meningen over. Er is niet een die het juist heeft, dat kan ik u alvast wel verklappen.

Maar de vraag die voorligt of de gemeente Groningen een 'ja' moet krijgen op haar verzoek op dit moment: daar gaat het nu over en daar zeg ik 'ja' tegen.

De heer RAM (PVV): Ja, ik hoorde de heer Gerrits van D66 zeggen dat hij dit constateert en dat hij dat constateert. Maar ja, er wordt D66 toch gevraagd om een oordeel te vellen over het participatieproces en hoe dat is verlopen? De gemeente zelf geeft aan dat het niet goed verlopen is, de bewoners geven aan dat het niet goed verlopen is. Dat voldoet het toch niet aan de kaders die hier worden gesteld in de tender? Wat is uw oordeel daar dan over inhoudelijk?

De heer GERRITS (D66): Nou ja, in dezelfde stukken die ook u hebt kunnen lezen, staat dat op meerdere manieren, langs meerdere wegen de gemeente Groningen haar best heeft gedaan om met

de bewoners in contact te zijn over dit onderwerp. Tussentijds is er nog in de gemeente Groningen sprake van geweest of dat nog niet wat beter zou kunnen. Daarbij is ook de intentie uitgesproken om er nog eens een schepje bovenop te doen. Er zijn onderzoeken gedaan vanuit de RuG om zoveel mogelijk meningen van zoveel mogelijk mensen boven water te krijgen. Hoe zou u dan in hemelsnaam kunnen zeggen dat dat onvoldoende is geweest? We krijgen hier natuurlijk nog een nota over participatie, dan kunnen we misschien met z'n allen de criteria voor een goed participatiebeleid vast proberen te stellen. Maar als ik nu kijk naar wat de gemeente Groningen ertegenaan heeft gegoooid om het participatiebeleid goed uit te voeren en ook alle meningen van ook tegenstanders boven tafel te krijgen, dan zie ik geen aanleiding om te zeggen dat dat onvoldoende is.

De heer RAM (PVV): Naast deze toch wel wat technocratische houding van D66, vind ik, bij de acties die moeten worden afgevinkt bij zo'n tender, hebben we ook nog een juridische realiteit dat het Activiteitenbesluit buiten werking is gesteld en dat dus de regels onduidelijk zijn. Ook dat moet toch worden meegeteld om te beoordelen of het participatieproces goed is verlopen – via de voorzitter?

De heer GERRITS (D66): Nou ja, wat ik vooral hoor, is dat de PVV allerlei argumenten zoekt om eventueel wind op land nog verder tegen te gaan. Dat hoor ik ook bij anderen hier terug. Dat vind ik onzuiver en ik probeer het te houden bij de eisen zoals die wij zelf stellen aan lagere overheden voor het aanwijzen van zoekgebieden. Ik constateer alleen maar dat u zich probeert daaronderuit te draaien.

De VOORZITTER: Ik ben me van geen kwaad bewust. De heer Ram.

De heer RAM (PVV): Ja, D66 trekt wel een heel grote broek aan hier. Het gaat hier natuurlijk ook om onze volksvertegenwoordigende rol. Wij vertegenwoordigen kennelijk wel de burgers hier en u niet. Dat lijkt me dan helder. U staat aan de kant van de technocraten en de bestuurders, wij aan de kant van de bewoners.

De heer GERRITS (D66): Ik zal de escalatie niet nog verder opvoeren, dus ik zal het hier maar even bij laten.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Ik wilde de heer Gerrits even vragen wat er toch met D66 is gebeurd de afgelopen 55 jaar dat ik dit standpunt hoor. Ik was erbij op 15 februari 1967 in Krasnapolski als nieuwsgierig student, toen D66 zijn eerste verkiezingsoverwinning vierde. Het ging over de invloed van de burger. De burger moest meer kunnen zeggen, referenda enzovoort, enzovoort. Het referendum is vermoord door D66 en nu hoor ik hier de heer Gerrits zeggen dat die participatie allemaal prachtig is geweest. Die participatie was een aanfluiting. Hoe komt D66 daarbij?

De heer GERRITS (D66): De Referendumverordening komt straks nog aan de orde en dat zult u zien dat wij trouw aan onze beginselen blijven. Dat is even dat, dat is ook even buiten de orde.

Maar ik heb het straks al uitgebreid gehad over de eisen die wij stellen binnen de Maatschappelijke Tender Wind aan de lagere overheden. Onderdeel daarvan is ook die participatie en ik kan niet tot een andere conclusie komen dan dat men zich daar heel erg druk over heeft gemaakt om die goed uit te voeren. Wat iets anders is dan dat er ook mensen zullen zijn onder de omwonenden die het niet eens zullen zijn met de initiatieven die daar worden ontplooid. En die moeten worden gehoord en worden ook gehoord binnen dat proces.

Trouwens nog één ding. Volksvertegenwoordiging is niet hetzelfde als het opzoeken van een mening van een burger en het daarmee eens zijn. Het is veel ingewikkelder dan dat. Je hoort mensen, je doet een afweging en je neemt je verantwoordelijkheid. En dat heeft D66 in de tijd dat het bestaat, heel erg vaak gedaan.

De heer VAN DER LAAN (PvH): De eerste gedachte die bij ons opkwam omtrent het participatiecircuit dat de gemeente Groningen heeft opgetuigd, was: 'We horen u wel, maar we luisteren niet.' Helaas is dat vaker het geval bij participatie. Lees het laatste Noordelijke Rekenkamer-rapport over de RES maar eens en huiver. Eigenlijk is het credo: 'wij horen u wel, maar wij óntzien u niet.' De windmolens moeten er gewoon komen binnen de gemeentegrenzen van de gemeente Groningen. Zo langzamerhand zien wij door alle pleisters omtrent het uitstel van de Omgevingsvisie en de Omgevingswet – ook vandaag werd weer bekend dat die mogelijk weer met een halfjaar is uitgesteld – dat er geplakt, hersteld en begeleid wordt naar noodverbanden. En ook Roodehaan is

weer zo'n noodverbandje. Een voorbeeld van gebrek aan visie, een gebrek aan overzicht, een gebrek aan landschappelijke invulling vanuit een veel breder kader.

Deze visie is funest voor het Groninger landschap. Maar niet alleen voor het Groninger landschap, ook voor de Groningers. En dat is misschien nog wel belangrijker. Groningers die niet worden gehoord, Groningers die zelfs radicaliseren – dat is genoeg over gezegd vandaag. Die windmolens moeten er gewoon komen. Wij vinden van niet. Ook al gezegd: die dingen horen op zee.

Ook vinden wij dat er erg weinig geregeld is omtrent het gebiedsfonds en de verdeling van de lusten en lasten. Er was een coöperatie in wording met een aantal voorstanders. Maar ook die voorstanders beginnen nu te twijfelen, nu er allerhande geruchten opduiken over dat de lusten vooral naar de minima moeten in de gemeente Groningen. Dat is ook nobel, maar is niet direct voor de omwonenden interessant. Althans, niet voor de meeste omwonenden. Dus er is weinig geregeld voor wat betreft het gebiedsfonds en voor wat betreft de lusten en de lasten. In Meeden hebben we ook kunnen zien dat de provincie Groningen niet thuisgaf omtrent één cent voor bijvoorbeeld een gebiedsfonds. Dus de provincie laat het weer gebeuren.

Om te voorkomen dat het weer een herhaling van zetten zal worden met vele parallellen met de situatie in Meeden en wij tegen dit soort grote windmolens zijn op land, willen we toch het College vragen om na te denken over een gebiedsfonds en dat samen met de bewoners op te tuigen. We willen daar geen bedragen aan ophangen, maar we willen wel voorkomen dat het gebied leeg achterblijft met enkel een aantal hoge windturbines, waar de bewoners een wij-worden-belazerd-gevoel aan overhouden. Wij vrezen dan ook dat de inwoners van Roodehaan eerder windmolens in hun achtertuin hebben dan dat ze snel internet hebben. Want ook dat was een belofte van de provincie in 2016. In 2018 zouden alle Groningers beschikken over snel internet. Nou, ik kan u vertellen dat de bewoners met postcode 9723 CG – het gaat om veertig omwonenden van Roodehaan – nog steeds geen snel internet hebben.

De VOORZITTER: Ik heb nu wel moeite om deze bijdrage nog binnen de orde te persen zo langzamerhand. Zou u zich een beetje kunnen focussen op het onderwerp van gesprek?

De heer VAN DER LAAN (PvH): Ja, dit is een voorbeeld van in hoeverre de inwoners vertrouwen moeten hebben in de provincie. Snel internet was een keiharde belofte van deze provincie, ook voor deze inwoners – veertig omwonenden. Ik garandeer die inwoners dat ze straks sneller windmolens in hun achtertuin hebben dan dat ze snel internet hebben. Waarvan akte. Het is maar net waar je de prioriteit legt als provincie. Die is heel duidelijk: die ligt niet bij snel internet.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Wat is het nut van participatie als gefundeerde reacties van bijvoorbeeld natuurorganisaties zonder meer van tafel worden geveegd? Het is wel heel gemakkelijk om als College te zeggen dat de gemeente zich gehouden heeft aan de richtlijnen van het door onze Staten goedgekeurde maatschappelijke tender. De gemeente staat lijnrecht tegenover de directe omwonenden en de natuurorganisaties – niet iets om trots op te zijn – en zij toont geen enkele wil om de ernstige bezwaren serieus te nemen. Uit deze voordracht spreekt dat Gedeputeerde Staten hier kritiekloos mee omgaat.

Een aantal jaren geleden is de Partij voor de Dieren akkoord gegaan met het principe van de maatschappelijke tender. Daarmee vertrouwend op een serieuze controle op de manier, niet alleen aan de buitenkant maar ook inhoudelijk, waarop in dit geval de tender door de gemeente Groningen is uitgevoerd. Alles wijst erop dat iedere kritische toon uit de gemeente in de kiem wordt gesmoord. Direct omwonenden – dan heb ik het over de mensen die straks 450 tot 500 meter van hun neus een windmolen krijgen – zijn in grote meerderheid tegen. Zij vrezen niet alleen overlast, maar ook gezondheidsschade. Dat laatste is volgens de nieuwste inzichten zeker niet ondenkbaar. Het lijkt wat de bewoners betreft hier op het beruchte staaltje herindeling Haren. Dender maar over de mensen heen, luister vooral niet naar hun motieven en zorgen. Natuurorganisaties en beheerders van het Groninger Landschap zijn furieus over de kortzichtigheid waarmee een Natura2000-gebied voor onder andere een voor aanvaring zeer gevoelige zeearend – die sinds kort bivakkeert en ook nog foerageert aan beide kanten van het geplande windpark – volledig wordt genegeerd. En wat doet de provincie? Alleen maar kijken naar de buitenkant van het proces. Vinkje hier, vinkje daar, en klaar is Kees. En de gemeente Groningen heeft volgens dit College, en natuurlijk ook in de ogen van de in hun kielzog meestemmende en als knipmessen buigende coalitiepartijen uitstekend werk verricht. De gemeente krijgt warempel voor haar wangedrag een flinke veer in haar kont gestoken.

De Partij voor de Dieren zal in de gemeente Groningen als ook hier in de Staten er alles aan doen om de plaatsing van windturbines op die plek tegen te houden. Dit is een schandelijk staaltje van *rücksichtslose* politiek: doordrukken zonder oog voor het welbevinden van de Groningers en de

bescherming van de fauna. Waarden die leidend zouden moeten zijn. De gedeputeerde heeft ons toegezegd ons op de hoogte te houden van het vervolgproces. Daar rekenen we op. Er moet nog een MER komen en vervolgens moet er door de provincie, voor zover wij weten, een vergunning Wet natuurbescherming verleend worden. Of wordt dat ook aan de gemeente overgelaten? Graag een reactie van de gedeputeerde.

Ten slotte krop in mei 2017 het eerste kuiken van de zeearend uit het ei in het Zuidlaardermeergebied. Groot feest in de provincie! De toenmalig gedeputeerde Staghoutwer trakteerde op beschuit met muisjes, een geboortefeestje. Kan de gedeputeerde toezeggen dat we straks koffie met cake krijgen tijdens een georganiseerde officiële condoleancebijeenkomst, als de eerste zeearend vermalen wordt door de wieken van de windturbine?

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Wat ligt hier voor ons? We hebben er al uitgebreid over gesproken in de commissie. En toch veertig inwoners – iets meer, een aantal tientallen nog een keer daarbij – worden enorm in de steek gelaten. We praten over een maatschappelijke tender die we uitgevoerd hebben, en we praten over een participatie die op een goede, degelijke en zelfs intensieve manier, wordt er gezegd vanuit D66, plaatsgevonden bij de mensen. Niets is minder waar. Als je er werkelijk kijkt naar wat er gebeurd is – met name de participatie: daar wil ik even bij blijven omdat dat de motie aangaat – dan is die participatie gewoon niet uitgevoerd. Er liggen geen onderliggende rapporten van de participatie. Er zijn wat brieven gestuurd inderdaad naar de mensen. Er zijn ongeveer twintig brieven vanuit de RuG gestuurd. Daar is een aantal van vier of vijf van teruggekomen. Ze waren volledig onduidelijk en waren moeilijk om in te vullen. Die onderliggende stukken waren er gewoon niet.

Er is een commissie opgericht met zes, zeven mensen en die hebben in de omgeving gekeken wat er met hen gebeurde. Die hebben gekeken waar de windmolens kwamen. Die waren er fel tegen. Er is een subcommissie opgericht om te kijken of er nog rendement uit kon worden gehaald. Natuurlijk was er wel iemand die zei dat er een coöperatie van gemaakt werd, dat die windturbines voor de omgeving en voor de mensen zelf werden gebruikt en dat ze goedkoop stroom kregen – en noem maar op. Ook dat is alweer ingetrokken. Ook daar is niks aan gedaan. Dus mijn vraag is ook aan de gedeputeerde; wat gebeurt er nou met die maatschappelijke tender? Hebben we die nu daadwerkelijk gehaald? Kunnen we dat vinkje daadwerkelijk afstrepen? Kunnen we zeggen – meneer Haze zei het net heel duidelijk – dat we doorgaan met deze zes windmolens? Kunnen we nog doorgaan en zeggen dat dat maatschappelijk verantwoord is? Alle mensen daar waren tegen. Alle mensen. Niet één was voor.

Nu wordt er ook nog gezegd dat die paar windmolens die daar komen, worden gebruikt voor de energiearmoede in de Stad. Het staat al bijna vast dat we dat gaan doen. De wethouder in Groningen is daar heel duidelijk over. Maar hij vergeet dat er nog een participatie moet komen. Hij vergeet dat wij hier daar ook nog iets over te zeggen moeten hebben. Hij vergeet dat er een MER komt en dan heb ik het echt over de wethouder in Groningen. Ik wil niet op de stoel gaan zitten van welk gemeenteraadslid dan ook. Ik zie hier op de stoel voor Provinciale Staten. Ik denk dat wij met z'n allen kunnen beslissen dat de participatie in ieder geval niet goed is uitgevoerd. Als dat vinkje er niet staat, mevrouw de gedeputeerde, dan kunnen wij gewoon niet verder. Dan zult u daar gewoon wat aan moeten doen. Dan kunt u niet alles over het schuttinkje gooien naar de gemeente en zeggen: 'Zoek het maar uit!'. Die ambtenaren zullen het best goed kunnen, maar ik ben van mening dat dat niet kan. Dat is niet de maatschappelijke tender die wij hier opgezet hebben. Daarom steun ik ook volledig die motie zoals die ingediend is door de heer Ram.

De VOORZITTER: Dank u wel. U bent zelfs mede-indiener, hè? Voor BVNL geef ik het woord aan de heer Pestman.

De heer PESTMAN (BVNL): Ja, we hebben natuurlijk al hartstochtelijke woordvoeringen gehoord van de PVV, Forum, Groninger Belang en de Partij voor het Noorden. Mevrouw Voerman van de Partij voor de Dieren heeft een uitstekende woordvoering gehouden, 50PLUS ook. Ik heb daar niet zo veel meer aan bij te dragen of aan toe te voegen. Het meeste is gezegd, ik kan er wel verder op ingaan. Dat is niet de bedoeling.

Het stukje dat ik zelf had, ging over het punt dat ik hier in de Staten kwam, nu bijna drie jaar geleden, dat mij verteld was dat wij dat wij aanwijsgelieden hebben om hagelslag te voorkomen en dat er een maatschappelijke tender nodig is. Maar als je dan hagelslag heel dicht bij een grote stad gaat strooien en de maatschappelijke tender – zo is gebleken uit meerdere woordvoeringen, dat hoeft ik niet te herhalen – ook nog eens niet helemaal op orde is, dan denk ik dat we dit zoekgebied gewoon niet moeten aanwijzen. Dus zullen we gewoon even achterover moeten gaan zitten en nadenken tot

wij een participatienota hebben opgesteld om te toetsen of er inderdaad aan de participatievoorwaarden is voldaan. Want nu lijkt er alleen maar een inspanningsverplichting te zijn geweest en geen participatieverplichting.

De heer MEENDERING (GroenLinks): Als ik zo luister naar de heer Pestman, dan is hij op zich niet tegen het positioneren van windmolens op land rondom de Stad, maar moet er dus eerst een betere participatienota komen?

De heer PESTMAN (BVNL): Nou, meneer Meendering geeft mij net de kans om nog even eraan toe te voegen dat Belang van Nederland *überhaupt* tegen windmolens is. Ik durf zelfs wel te zeggen tegen heel grote windparken op zee. Dus daar gaat het niet om. Maar wij werden erop gewezen door de heer Bennema en de heer Gerrits van de coalitie dat het hier om het proces gaat. Daarom ben ik nu ook op het proces aan het inzoomen, meneer Meendering.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Mag ik beginnen om, op de voet van het goede gebruik dat de heer Visser altijd in de commissie hanteert, even te memoreren wat voor dag het is? Het is een feestelijke dag. Het is de tweede van de tweede van de tweeëntwintigste en het is twintig jaar geleden dat onze Majesteit trouwde met zijn geliefde koningin. Nou, bravo! Ik neem aan dat u, voorzitter, een telegram hebt gestuurd en zo u dat nog niet hebt gedaan, bied dan ook mijn gelukwensen aan en ook namens de hele Staten, mag dat wel denk ik. Ik had het wel leuk gevonden als de griffier een oranje strik om het portret op de ezel had gedaan, maar goed.

De VOORZITTER: In het verslag zal na deze opmerking 'negen minuten staand ovationeel applaus' genoteerd worden, denk ik.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): U weet wel te overdrijven, maar ik vond het wel aardig.

Goed, de woordvoering. Ik zal kort zijn, tot ieders verbazing. Ik sluit me aan bij de woorden van de heer Haze, de heer Ten Hoove, mevrouw Voerman enzovoort. De participatie was een aanfluiting. Beloofd was een open en eerlijk proces. We hebben de insprekers gehoord vorige week, zes stuks, en participatie? Het deed mij denken aan het verhaal uit 1712, toen de gezant van Lodewijk de XIVe, Melchior de Polignac, tegen de Republiek zei bij de onderhandelingen over de Vrede van Utrecht: "Wij onderhandelen over u, bij u en zonder u." En zo voelen die inwoners van Roodehaan zich ook. Er wordt gewoon over hun hoofden heen beslist en binnenkort staan daar, als dit hele feest doorgaat, zes van die afgrijselijke windturbines van 150 tot 200 meter hoog.

Nu heeft de heer Peuts, een inspreker van vorige week, nog even een mail gestuurd en daarbij het kaartje dat iedereen gezien heeft, hoop ik. Het is het kaartje van de zes turbines met de kringen daaromheen. Dat ziet u hoeveel huizen er staan binnen 500 tot 1.000 meter van die windturbines. 500 tot 1.000 meter van zo'n windturbines, die met een geweldig lawaai, met een geweldige slagschaduw, met rode lichten bovenop, daar de hele leefomgeving naar de vaantjes helpen. En daar wonen die mensen. Ik kan me werkelijk steeds blijven afvragen waarom de overheid zo vijandig haar burgers wil bejegenen. Want dit is zonder meer de burgers schofferen, hun belangen veronachtzamen en vijandig jegens hen handelen. Welk Statenlid, zou ik via u, voorzitter, willen vragen, zou zelf binnen 1.000 meter van zo'n ding willen wonen? Wie? Niemand. Nee, dat dacht ik al. En wel die mensen bij Roodehaan,

Ik ben tegen dit voorstel. Ik ben voorstander van de motie van de PVV en ik vind dat de gemeente Groningen niet de kans moet krijgen deze turbines neer te zetten.

De heer DE VRIES (Fractie GO): Ook de Fractie GO sluit zich aan bij de inbreng van de heer Haze. De Fractie GO is tegen windmolens op land. Als ze al ergens moeten komen, dan ergens ver op zee. Dus we zullen de motie steunen.

De VOORZITTER: Dank u wel. Dan spreekt nu namens het College gedeputeerde Van Hoorn.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ik merk op dat we niet helemaal tot het punt ons kunnen verhouden waar we eigenlijk nu voor staan. Het gaat hier echt om het aanwijsbesluit zoekgebied wind. Dat is eigenlijk waar we het nu over hebben en natuurlijk ook de Maatschappelijke Tender Wind waar de gemeente Groningen zo uitvoering uitvoering aan heeft gegeven.

Maar laten we vooral niet te veel op de regels zitten. Het is natuurlijk gewoon ook een emotioneel onderwerp. Als we het hebben over windmolens in het landelijke gebied, dan zullen

inderdaad weinig mensen zeggen: 'Nou doe maar er maar eentje in mijn voor- of achtertuin.' Tegelijkertijd wil iedereen wel graag op zijn mobieltje kunnen, wil iedereen graag het licht aandoen en het warm hebben thuis en gaat de gaskraan dicht. Dus het feit dat we wel wat moeten doen met energie. Is gewoon klip en klaar.

Er is veel gezegd. Even heel kort over hoe het participatieproces is gelopen – ik heb dat ook beluisterd in het debat in de commissie van 19 januari. Het is aan de gemeente geweest. Het College is van mening dat de gemeente zich heeft gehouden aan de maatschappelijke tender. Er heeft een participatieproces plaatsgevonden. Hier en daar is het een beetje de vraag in hoeverre iedereen ervan op de hoogte is over hoe dat heeft plaatsgevonden. Maar heel kort: er is zelfs bij de bewoners binnen een straal van 500 meter aangebeld om ze te informeren en hen erbij te betrekken. Dus dat is niet eenzijdig. Binnen een straal van 1.500 meter zijn de mensen ook per brief benaderd. Daar zijn ook klankbordgroepen uit voortgevloeid met bewoners en dus daar heeft inspraak plaatsgevonden.

Tegelijk blijft het natuurlijke en feit dat het gewoon moeilijk is waar je die molens precies neerzet. Wij zijn van mening dat de gemeente Groningen dit proces zorgvuldig heeft doorlopen. En, heel belangrijk in deze discussie is ook te benoemen dat dit participatieproces nog niet voorbij is. We hebben het nu over het aanwilsbesluit. Pas daarna kan planvorming verder uitgewerkt worden. Ook in dat gedeelte zal weer participatie plaatsvinden.

Verder denk ik dat het goed is dat de discussie over hoe en wat uw Staten van belang vinden aan participatie, op een ander moment moet plaatsvinden en die gelegenheid komt er ook.

De heer PESTMAN (BVNL): Het moet mij toch van het hart. Ik hoor een paar dingen bij de gedeputeerde. Ze praat over landelijk gebied. Ik vind het nog behoorlijk stedelijk gebied. Het ligt vlak achter een industrieterrein, maar de Stad breidt zich aan alle kanten uit. Die haalt dit heel snel in.

Dan het participatiegedeelte. Als er inspraak en participatie is, ben je volgens mij bezig om draagvlak te creëren. Dat is hier dus duidelijk niet gelukt. Dus kunnen we stellen dat de participatie niet helemaal goed gelukt is. Ik denk dat als er nog een keer participatie komt, de inwoners het verrouwen al kwijt zijn als ik de sprekers heb gehoord. Ik denk dus dat wij dit gedeelte van het proces zo makkelijk af kunnen doen, omdat er nog een participatieronde komt. En u geeft zelf al aan dat er al participatie is.

De VOORZITTER: Ik hoor een herhaling van uw betoog, maar geen vraag.

De heer PESTMAN (BVNL): Nou, de vraag is: hebt u het vertrouwen erin of kunt u de burgers garanderen dat het tweede participatieproces dan vloeiender verloopt en zij daar dan meer inspraak in hebben? Want daar gaat het dan om, die tweede inspraakronde waar u het over hebt.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ik kan het vertrouwen uitspreken dat de organisaties die het participatieproces uitvoeren en dat de coördinatie, die vanuit de gemeente plaatsvindt, zorgvuldig plaatsvindt. Maar hoe dat er precies uit komt te zien, kan ik nu natuurlijk nog niet zeggen. De planontwikkeling zal verder vorm moeten krijgen en het is heel belangrijk dat inwoners daar ook bij betrokken worden. Maar in welke vorm: dat willen wij als College niet, omdat dat aan de gemeente is. En daar wil ik het graag bij laten. Wij hebben wel het vertrouwen in de gemeente namelijk.

De heer VAN DER LAAN (PvH): Ons kwam ter ore dat er ook binnen de nog op te richten coöperatie voorstanders waren van de windmolenplannen. Maar die beginnen nu te draaien, nu de gemeente plotseling gaat zeggen dat de opbrengsten van die windmolens naar de minima van Groningen moeten, waardoor die coöperatie helemaal uit beeld raakt. Dus gaan de voorstanders nu ook twijfelen. Dat is toch geen participatie?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ook dat onderdeel als het gaat om de rekenen en de inpassing in het landschap, zijn allemaal zaken die nog in de tweede fase plaats zullen vinden.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Klopt het dat de gedeputeerde nu zegt dat de maatschappelijk tender dus eigenlijk alleen maar vinkjes zetten betreft aan de buitenkant van het proces en dat er verder dus helemaal niet inhoudelijk gekeken wordt?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Wat ik probeer uit te leggen, is dat in het proces dus participatie heeft plaatsgevonden. Daarvan zeggen we dat dat op een juiste manier heeft plaatsgevonden. Maar wat ik ook zeg, is dat het participatieproces nog niet afgerond is en dus nog

niet stopt, omdat de planfase nog plaats moet gaan vinden. En daar zal weer een participatieproces op plaatsvinden.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Als ik de gedeputeerde nu hoor, klopt het dan als ik zeg dat de maatschappelijke tender nog niet is afgerond en dat we straks nog een discussie hier in de Staten krijgen en we daarin verder gaan opletten hoe het gaat verlopen?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Er zijn verschillende fasen in het project. Dus hier hebben we het over de voorbereidingsfase. Dan moet ik wel even goed letten op de termijn, maar in ieder geval de fase tot aan het aanwijsbesluit – laten we het daar even bij houden. Daarvoor moet deze maatschappelijke tender doorlopen worden en daarvan hebben we gezegd dat het op de juiste manier heeft plaatsgevonden. Daarna komt er een volgende fase waarin de participatie weer een rol zou moeten hebben. dat is wat ik zei en ik hoop dat het zo wel wat duidelijker is.

Mevrouw LESMAN (SP): Een heel korte verduidelijkende vraag naar aanleiding van mevrouw Voerman. Dus ik begrijp goed dat er nog een ander participatieproces komt, maar als wij nu akkoord gaan met dit voorstel, dan heeft de provincie daar dus verder geen rol meer in?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): De provincie heeft op dit moment uitdrukkelijk de rol om dit gebied aan te wijzen. Dat is de rol die wij nu hebben. En wat er daarna plaatsvindt, is wederom aan de gemeente om te bepalen hoe het participatieproces verder ingericht wordt.

Mevrouw LESMAN (SP): Dus kort gezegd: onze rol stopt hier, bij dit besluit?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Op deze vraag zou ik even terug willen komen, over de rol van de provincie na dit proces.

De VOORZITTER: En in welke vorm wilt u dat doen? Wilt u de Staten daarover een bericht sturen? Want wij hebben geen tweede termijn om daarop terug te komen. Zullen we even schorsen? Want ik heb het vermoeden dat de gedeputeerde even ruggespraak wil houden.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Graag, voorzitter.

De VOORZITTER: Ja? Laten we dat doen. Ik schors even voor vijf minuten.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering. En ik verzoek de leden van Provinciale Staten weer even op hun stoel plaats te nemen en de vertegenwoordigers van de media op de tribune plaats te nemen. Het is zwaar orde handhaven vandaag. Het woord is aan de gedeputeerde.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ik zal even terugkomen op de laatste vraag van mevrouw Lesman, als ik me niet vergis. Het gaat om de rol van de Staten. Formeel is het zo dat dit het moment is waarop de Staten nog een rol hebben, dus tot en met de maatschappelijke tender, en daarna niet meer. Dus ik hoop dat ik daarmee de vraag voldoende heb beantwoord.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik begrijp toch wel dat er uiteindelijk nog een vergunning Wet natuurbescherming verleend gaat worden. Dat zal door GS gebeuren, normaal gesproken. Worden we daarvan op de hoogte gehouden?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ja, die vraag had ik ook genoteerd, inderdaad. Want die had mevrouw Voerman al eerder gesteld. In principe is dat inderdaad aan de provincie en wordt dat niet overgedragen. Maar als dat anders wordt, dan zullen we u daarover informeren.

Dat geldt overigens ook voor het vervolg. Mochten er anderzijds planologische ontwikkelingen zijn, dan wordt u daar ook over geïnformeerd.

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Mag ik nou concluderen dat de gedeputeerde eigenlijk zegt dat wij hier klaar mee zijn, we het over de schutting gooien en de gemeente het voor de rest maar uitzoekt?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Dat zijn niet de woorden die ik graag in de mond zou nemen in deze situatie. Ik zou het als volgt willen verwoorden. Wij hebben onze formele taak na vandaag, als we instemmen met deze voordracht, voldaan. En dat is de taak die wij hebben als provincie.

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Dus de participatie, alles wat eraan vooraf is gegaan en waar u eigenlijk de tender aan meet, daaraan is voldaan. Daar zet u dus een vinkje bij, want u zegt dat de participatie – in welke vorm dan ook, of het in de krant is geschreven of er is een minimaal briefje gestuurd – voldoende is geweest voor de tender om nu door te gaan?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ja, er is inderdaad voldaan aan de eisen vanuit de tender. Dat klopt.

De heer RAM (PVV): Toch nog wel even een vraag daarover. Als het gaat om één briefje en één werkgroepje, dan is dat het minimum van het minimum van participatie. Wat zijn voor de gedeputeerde dan de criteria waar ze dit aan afmeet of die voldoende zijn?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): De termen 'briefje' en 'werkgroepje' passen niet bij wat er aan inspanningen heeft plaatsgevonden. Het gaat om de intensiteit van de participatie. Daar is anderhalf jaar aan gewerkt. Er zijn heel veel mensen bij betrokken geweest. Ik had het net al even kort genoemd, maar dan misschien toch nog even in de herhaling. De inwoners zijn benaderd, hebben zitten genomen in klankbordgroepen. Dit gebied komt ook uit het participatieproces, dit is een resultante daarvan. Daar hebben de inwoners gewoon inspraak in gehad. De gemeente heeft de officiële verantwoordelijkheid daarvoor. Maar die heeft dat ook weggezet bij onafhankelijke partijen, de Natuur- en Milieufederatie en Grunneger Power, en die hebben vervolgens dat participatietraject met de inwoners getrokken. Dus de term 'briefje' vind ik wel een beetje oneerbiedig eigenlijk in deze context naar de mensen die daaraan hebben bijgedragen. Dus als je het mij vraagt, dan vind ik inderdaad – en dat vinden wij als College – dat alles wat mogelijk is, in het werk is gesteld om dit proces vlot te trekken en te voldoen aan de Maatschappelijke Tender Wind.

De heer RAM (PVV): Ja, ik ben wat verbijsterd dat het College toch van mening is dat de participatie op de juiste manier is uitgevoerd. En dat ook terwijl de gemeente daar zelf ook een oordeel over heeft dat het niet helemaal goed is gegaan. Dus ja, ik ben gewoon verbijsterd.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Er zit niet echt een vraag in en ik heb eerder ook al aangegeven dat dit een gevoelig onderwerp blijft. Volgens mij moeten we daar als overheden aan blijven werken om dat proces zo goed mogelijk uit te voeren. In dit geval is dat gedaan, maar dat neemt niet weg dat de Staten daar ook nog een keer over kunnen spreken. Volgens mij is dat ook de beste plek om te besluiten en te bepalen hoe we dat anders zouden willen zien. Dan hebben we het natuurlijk over onze eigen rol en niet die van de gemeente.

Mevrouw LESMAN (SP): De reden voor mijn best wel verduidelijkende vraag is niet dat ik zelf niet het antwoord wist. Dat wist ik namelijk wel. Het gaat er mij om dat wij ons als Staten er ook van bewust zijn dat het hier voor ons ophoudt. Want ik ben nog wel eventjes benieuwd ook naar de mening van de gedeputeerde over het participatieproces. Ik hoor haar steeds zeggen dat aan alle voorwaarden is gedaan. Maar we hebben zelf kunnen zien en horen dat de uitkomst nog echt niet heel erg positief is. Zegt dat dan ook niet iets over het participatieproces?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Of het wat zegt over het participatieproces? Dat zou ik zo niet durven zeggen. Maar ik heb ook al eerder aangegeven dat er zoveel mensen, zoveel meningen zijn. Het is en blijft een gevoelig onderwerp. Dus er zullen mensen voor zijn en er mensen tegen zijn. Maar daarom is het dus ook belangrijk dat er in het vervolgtraject ook weer inwoners betrokken worden. Want dat gaat het pas over het daadwerkelijke plan en hoe daar uitvoering aan gegeven wordt.

De heer VAN DER LAAN (PvN): In mijn betoog refereerde ik onder andere aan het nog het steeds niet uitvoering hebben gegeven aan het snel internet voor het gebied Roodehaan. Begrijpt het College dat het vertrouwen in de provincie heel erg broos is, als dat soort harde beloftes gedaan is en nog steeds niet uitgevoerd is en nu een nieuw participatietraject ingaan, waarvan ook niet duidelijk is hoe dat participatieproces eruit gaat zien? Dus die vertrouwenkwestie, hoe kijkt het College daarnaar?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Dit zijn wel twee verschillende onderwerpen die nu aangesneden worden. Dus over het snel internet wil ik mij nu niet uitlaten. Dat is een ander onderwerp. Daar hebben we het nu niet over. Maar ik begrijp wel waarom u het aanroert, want het gaat om het vertrouwen in de overheid. Laten we het zo zeggen: we zijn ons ervan bewust dat het overal speelt, het speelt in alle lagen van de samenleving dat het vertrouwen in de overheid beter kan. Maar ik wil niet zeggen dat dat niet een-op-een aan één onderwerp is te liëren. Dus ik zou dat niet willen koppelen waar we nu voor zitten of alleen aan het snel internet. Er speelt meer en dat gaat veel verder dan waar we het nu over hebben.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik hoorde de gedeputeerde net zeggen dat de optie openstaat om de beoordeling op grond van de Wet natuurbescherming in het laatste stadium over te laten aan de gemeente? Heb ik dat goed begrepen? Of houden we dat als provincie echt in handen?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ik gaf inderdaad aan dat het in principe gewoon een provinciale taak en ook uitgevoerd zal worden door de provincie. Maar als het anders wordt, zullen we u daarover informeren. Dat is wat ik heb gezegd en ik heb daar verder op dit moment geen ander zicht op.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik vind dat een heel vreemde uitspraak eigenlijk. Want dat hoort toch echt bij de provincie in mijn ogen. Is het niet heel makkelijk voor een gemeente, de gemeente Groningen in dit geval, om de Wet natuurbescherming naar haar kant te draaien en bijvoorbeeld de geoorde fuut op het Suikerunieterrein te laten verdwijnen? Dat kan natuurlijk ook hier in dit geval met de zeearend gebeuren.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ik zou niet zo argwanend willen staan tegenover onze collega's van de gemeente.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Op het laatste reagerend: die zijn ook in grote meerderheid GroenLinks, dus dat is allemaal van hetzelfde laken een pak. Maar ik zou de gedeputeerde eens het volgende willen vragen. Ze staat hier nu voor de start. Ze zou een reuze aardige start kunnen maken door te zeggen: 'We hebben het allemaal nog eens goed bekeken en bij nader inzien deugt die participatie niet. We moeten dit eens overdoen.' Of: 'We nemen dit besluit nog niet, we schuiven het op. We wachten even het nieuwe regeringsbeleid af dat de tiphoogte en de minimale afstand tot woningen tot windturbines vast wil stellen.' Kortom, ze heeft nu een kans om eindelijk een verstandig besluit te nemen. Waarom gaat ze door, zonder enig gevoel van medeleven of inlevingsvermogen met de inwoners die hun hele woongenot naar de barrebiesjes zien gaan? Waarom gaat ze door het met dit onzalige plan?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Wij willen als College niet de taken overnemen van de gemeente. Ik heb het al een paar keer aangegeven: zij heeft daar invulling aan gegeven en wij zijn van mening dat zij dat op een juiste manier heeft gedaan. Dank voor het aanbod dat ik van deze gelegenheid gebruik kan maken om eens het even het een en ander op te schudden. Maar ik heb er vertrouwen in. Dus het is daarom dat ik er ook zo bij sta.

De heer HAZE (Groninger Belang): Ja, wij hebben als Staten nu de kans om op de rem te trappen, zoals de gedeputeerde nu al aangeeft op een vraag van de SP. Dit is wel het moment.

Ik herhaal mijn vraag nog eens even die ik in mijn betoog stelde. Ik had één vraag aan GS. Wat vindt u belangrijker: het plaatsen van zes windmolens om de stad Groningen te laten voldoen aan de RES-opgave of de gezondheid van de inwoners van Roodehaan?

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Klopt, inderdaad, die vraag had ik wel genoteerd, maar niet zo helemaal duidelijk in mijn gekriebel kunnen terugvinden. Het is natuurlijk zo dat we de gezondheid van de inwoners belangrijk vinden. En natuurlijk vinden we de natuurwaarden belangrijk. Dat staat buiten kijf. We zitten nu in een soort overgangsfase. Maar het is wel zo dat er regiospecifiek naar normstellingen wordt gekeken. De vraag is of het op een juiste manier wordt gedaan. Vandaar dat ook dat Nevele-arrest heeft plaatsgevonden. De kans is ook nog best wel aanwezig dat tegen de tijd dat de vergunningverlening gerealiseerd gaat worden voor dit park, er dan al nieuwe nationale normen zijn. maar dat is allemaal met elkaar verbonden, dus die gezondheidsaspecten en de normeringen.

De heer HAZE (Groninger Belang): Ik constateer dat ik geen antwoord krijg op mijn vraag. De vraag is: wat vindt u belangrijker? Vindt u het belangrijker dat er zes windmolens geplaatst worden? Of vindt u, los van die normeringen, dat de gezondheid van de mensen van Roodehaan in het geding is? Dus los van de normeringen, want daar gaat het niet over. Want gezondheid is het grootste goed dat wij hebben.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ja, het is niet mogelijk om het een los te zien van het ander, als u het mij vraagt. We willen namelijk graag schone lucht hebben in dit landje. We willen hier graag met z'n allen leven. We willen hier graag energie gebruiken. Dus wat we doen, is een afweging maken van op welke manier we het meeste bijdragen aan zo'n gezonde leefomgeving. Dus daarom is het niet zo van 'het is of het een of het ander', die afweging zit hem in het geheel. En duurzame energie, én schone lucht. Nogmaals, daar kan ik niet een ander antwoord op geven dan dit.

De heer HAZE (Groninger Belang): Ik heb geen vraag meer, maar ik ben net zo verbijsterd als de heer Ram van de PVV over de beantwoording over de inwoners van onze provincie.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik verbaas net zo. Maar ook over de reactie van de gedeputeerde als een gedeputeerde van GroenLinks, die helemaal geen hart geeft en geen zicht heeft op wat dit de natuur aandoet. Kan ze daar nog even op reageren? Vindt ze niet erg dat de ecologie zo aangetast wordt op deze plek?

Mevrouw VAN HOORN (GroenLinks): Ook als het gaat om de inpassing in het gebied, dus de werkelijke effecten hierop, dan wordt er nog geoordeeld over de Wet natuurbescherming. Daar hebben we het over gehad. Dat laat ik graag over aan de knappe koppen die daar veel ervaring in hebben. Dus daar wordt geoordeeld. Dat doe ik nu nog niet.

De VOORZITTER: Ik krijg de indruk dat we zo langzamerhand alle uithoeken van deze kwestie wel hebben besproken. Hebt u dat beeld ook? Ik kijk even rond in de Staten. Zullen we zeggen dat het tijd wordt om de beraadslaging te sluiten? De stemming is vanavond. Ja? Mag ik de gedeputeerde bedanken voor haar beantwoording?

Dan gaan we even kort schorsen voor het wisselen van de woordvoerders waar dat nodig mocht zijn. Dan gaan we door met de volgende voordracht, het initiatiefvoorstel van de SP over de Referendumverordening.

[Schorsing]

B. Voordracht: Initiatiefvoorstel SP – Referendumverordening provincie Groningen 2021

De VOORZITTER: Dames en heren, ik heropen de vergadering voor het agendapunt 'Initiatiefvoorstel SP – Referendumverordening'. Dat is het afscheidscadeautje, zoals we allemaal weten, van de heer Mastenbroek, die in zijn 'galgenspeech' zei dat nog een initiatiefvoorstel voor ons had. Dat betekent dat zijn fractiegenoot, de heer Frenay, nu in de Collegebankjes zit om de verdediging van het voorstel ter hand te nemen. Er zit ook nog een gedeputeerde achter hem, voor het theoretische geval dat er nog een vraag wordt gesteld aan het College. Maar wij denken dat het zware werk door de heer Frenay moet worden verricht. Gedeputeerde Gräper is nog via de videoverbinding met ons verbonden, dus vele beschikbare gedeputeerden voor naar het zich laat aanzien weinig woordvoeringen. Want dit is echt een kwestie van de Staten zelf.

Ik denk dat het goed is om namens de initiatiefnemer, de heer Frenay, het woord te geven om de aftrap te verrichten en daarna de gebruikelijke volgorde in acht te nemen. De heer Frenay.

De heer FRENAY (SP): Op 7 juli 2021 hield onze toenmalige fractievoorzitter Jan Hein Mastenbroek hier zijn 'galgenspeech', zoals u toen noemde, voorzitter. Als afscheidscadeau aan Provinciale Staten, waarvan hij tien jaar deel uitmaakte, overhandigde hij u een concept-Referendumverordening met het verzoek dit op de agenda te plaatsen, hetgeen geschiedde. Inmiddels zijn we een halfjaar, twee commissiebesprekingen en enkele aanpassingen verder. Vandaag nemen we dan een besluit.

Jan Hein lichtte zijn initiatief toe met twee overwegingen. De eerste was dat een referendum burgers de mogelijkheid biedt zich uit te spreken over voorgenomen provinciale besluiten die echt beter niet genomen kunnen worden. De tweede overweging was dat een referendumverordening zorgt voor waakzame bestuurders en fracties. In hoeverre Mastenbroeks eerste overweging hout snijdt, is uiteraard nogal afhankelijk van je politieke stellingname bij een bepaalde kwestie. De tweede overweging is niet politiek, maar raakt primair de kwaliteit van het democratisch proces en daar gaat het vandaag over.

Zoals u allen weet, collega's en voorzitter, is de kwaliteit van het democratisch proces een onderwerp waar de SP veel aandacht voor heeft. Want in een democratie telt iedere stem. Dus ook de stem van mensen die minder goed of niet in staat zijn hun belangen achter bestuurstafels en overlegclubjes of andere netwerken te behartigen. Voor hen is de democratie uitgevonden. Voor hen staat de SP op de bres. Wij staan daar niet alleen in. Andere partijen doen dat ook, ieder op zijn eigen wijze. Dat bindt ons en dat voedt ons vertrouwen dat wij vandaag in deze zaal een nieuw instrument kunnen toevoegen aan onze provinciale democratie.

De mogelijkheid van een referendum houdt ons waakzaam. Waakzaam op de kwaliteit van participatie- en beleidsontwikkelingsprocessen bij kaderstelling, uitvoering en controle. Zo bezien kun je zeggen dat het belangrijkste doel van deze verordening is het gebruik ervan te voorkomen. Dat lukt als mensen zich bij belangrijke besluiten gehoord voelen, als er naar hen is geluisterd en als ze, ook als ze liever een ander besluit zouden zien, er toch mee kunnen elven. Op die manier beleid ontwikkelen is onze opgaven. Wij hebben er ook wel vertrouwen in dat ons bestuur daar meestal wel zijn best voor doet. Wij kijken ook uit naar de aangekondigde Participatienota. Maar, wij zijn allemaal mensen en dat betekent dat vergissingen nooit helemaal zijn uit te sluiten, of dat we iets over het hoofd zien, of dat de dingen soms toch anders lopen dan we allemaal van tevoren dachten. Voor die situaties is er dan straks de mogelijkheid de stem van de bevolking nogmaals nadrukkelijk te laten klinken. Dat versterkt de provinciale democratie en dat vinden wij een goede zaak.

In de verordening zijn voldoende waarborgen ingebouwd om te voorkomen dat dit instrument lichtvaardig gebruikt zal worden. Daarvoor hoeven we dus niet te vrezen. Wel bereiken ons signalen dat er reserves bestaan tegen de in de verordening opgenomen mogelijkheid van een gebiedsreferendum, in gevallen waarin een voorgenomen PS-besluit zijn uitwerking heeft uitsluitend in een deel van de provincie. Wij denken echter dat deze extra mogelijkheid iets toevoegt en dat we geen extra risico's hoeven te verwachten. Allereerst, deze verordening ziet uitsluitend op voorgenomen PS-besluiten die in de meeste gevallen uit hun aard natuurlijk gelden voor de gehele provincie. Bij besluiten die uitsluitend lokale uitwerking hebben, beslist over het algemeen de gemeenteraad. Blijven over de zaken die niet de gehele provincie raken, maar ook niet binnen de grenzen van één gemeente blijven. Een actueel voorbeeld hiervan is de ruimtelijk-economische visie A7/N33 waarover wij onlangs hier spraken. Een belangrijk motief bij het ontwikkelen van die gebiedsvisie is de wens om het gehele gebied in samenhang te beschouwen, waarbij de uiteindelijke besluitvorming erover in afzonderlijke raden en Staten geschiedt. Daar zit een zekere spanning in. Mocht in een dergelijk proces uiteindelijk de behoefte aan een referendum ontstaan, dan is een gebiedsreferendum bij uitstek een instrument om de mening van bevolking in het gehele gebied nogmaals te laten klinken.

De heer DE BOER (GroenLinks): Ik hoor de heer Frenay hier pleiten voor het gebiedsreferendum en hij noemt daarbij het voorbeeld van het N33/A7-gebied. Dan zou ik het argument willen bepleiten dat dat een aangelegenheid is die de hele provincie aangaat, omdat de uitwerking niet alleen een ruimtelijke is, maar ook ingaat op werkgelegenheid, energieverbruik en heel veel andere aspecten die andere delen van de provincie raken. Dus kan de heer Frenay uitleggen waarom hij het dan nodig vindt om onderscheid te maken tussen inwoners die in dat bepaalde gebied wonen, in plaats van de hele provincie mee te nemen – zoals wij hier in de Staten doen?

De heer FRENAY (SP): Ik maak eerst even de alinea af waar ik mee bezig ben en daarna ga ik in op de vraag.

Dit voorbeeld dat ik gaf, is slechts een voorbeeld. Ook elders zijn er in de provincie gebiedsprogramma's, visies en andere zaken waarbij een aanvullend democratisch instrument op gebiedsniveau meerwaarde kan bieden, zonder de formele positie van afzonderlijke volksvertegenwoordigingen aan te tasten. En dan aanvullend op de vraag die de heer De Boer stelde: wij hebben in de voorbereiding voor vandaag nagedacht over in welke situaties zo'n gebiedsreferendum nou echt wenselijk zou kunnen zijn om te houden. Dit was een actueel voorbeeld en dat schoot ons te binnen, vandaar dat ik dat voorbeeld hier nu noem. Maar of het een goed voorbeeld is? Misschien is het niet zo'n goed voorbeeld. Dat zou best kunnen, we hebben alle details

van deze kwestie hier ook niet bij doordacht. Wat ik hier aanvullend naar voren wil brengen, is dat in de verordening is voorzien dat de aanvraag van een gebiedsreferendum voor preadvies naar de referendumcommissie gaat. Want ik ben het met de heer De Boer eens dat het natuurlijk vaak een ingewikkelde kwestie is om af te wegen of dit nou een besluit is waarvan de uitwerking uitsluitend of in overwegende mate of in voldoende mate in dit specifieke gebied speelt, of er in bredere zin echt algemene provinciale belangen in het geding zijn. Die afweging zal van geval tot geval gemaakt moeten worden. Daarom leek het ons goed om in de verordening op te nemen dat eerst bij een dergelijke kwestie advies wordt gevraagd aan de nog door ons te benoemen commissie.

De heer DE BOER (GroenLinks): In reactie daarop; acht de heer Frenay het dan verstandig om deze mogelijkheid alsnog te laten bestaan, ook al geeft de heer Frenay zelf aan dat het moeilijk is en het risico dus heel erg op de loer ligt dat dit arbitrair mee omgegaan wordt? Is het dan niet verstandiger om dit middel gewoon erbuiten te laten?

De heer FRENAY (SP): Nou, wij zijn niet van de partij die elk risico bij voorbaat uit de weg wil gaan.

De heer BENNEMA (VVD): Ja, een gedeelte van de vragen had de heer De Boer al gesteld. Wat ik ook wel opvallend vind: de SP is altijd voor openbare beraadslagingen, maar de commissie die hier advies geeft, vergadert in een besloten *setting*. Waarom is de SP daar een groot voorstander van?

De heer FRENAY (SP): Ik wil antwoord geven, maar ook wel een vraag stellen aan de heer Bennema. Ik vind dit een merkwaardige vraag. Er komt een referendumcommissie en die gaat ons adviseren. Wij nemen hier in deze zaal uiteindelijk alle beslissingen als zo'n kwestie zich aandient. Ja, het lijkt mij volstrekt normaal gebruik dat adviseurs in beslotenheid vergaderen, dus ik begrijp de vraag niet zo goed.

De heer BENNEMA (VVD): Nou ja, ik zie ook bij heel veel dossiers waar gevoelige kwesties zijn, dat de SP daar niet aan meedoet, omdat zij vindt dat het niet in beslotenheid moet plaatsvinden. Maar ik heb ook nog een vraag over inderdaad dat gebiedsreferendum. De heer De Boer had het daar ook wel terecht over. Zelfs als de effecten van een bepaald beleid beperkt zijn tot een gebied in de provincie, dan nog is het vaak raadzaam om het provinciebreed te bekijken. Bijvoorbeeld, een bedrijventerrein kan op een specifieke plek invloed hebben, maar bijvoorbeeld de Eemshaven of in het Westerkwartier wil je iets niet of wel. Dat is toch een afweging die je integraal maakt. Juist bij heel veel provinciale terreinen zoals de ruimtelijke inrichting en infrastructuur hangen die dingen samen. Dus hoe kijkt de SP daar dan tegenaan? Dat gebiedsreferendum maakt het onnodig gecompliceerd, denk ik, en leidt tot heel veel grensdiscussies.

De heer FRENAY (SP): Wij kijken daar niet zo tegenaan.

De heer VISSER (PvdA): Ik heb meer even een punt van orde, voorzitter.

De VOORZITTER: Ga uw gang.

De heer VISSER (PvdA): Ik verkeerde in de veronderstelling – misschien heb ik dat verkeerd – dat de heer Frenay zijn initiatiefvoorstel nog kort zou neerzetten en dat wij daarna aan het woord zouden komen met onze standpunten. Er ontstaat nu al meteen een debat voordat wij standpunt hebben gewisseld. Ik vind dat eigenlijk jammer, want ik onthoud mij daarvan tot ik het woord gevoerd heb.

De VOORZITTER: Het staat aan de andere kant de Statenleden wel vrij om te interrumperen.

De heer VISSER (PvdA): Dat is waar, maar daarom maak ik ook even dit punt van orde of we deze volgorde zouden kunnen hanteren. Want de heer Frenay zit onder andere in die positie om onze vragen te kunnen beantwoorden. En nu zijn we de vragen aan het stellen. En dat kan ik ook wel doen, maar dan heb ik het gevoel dat we het debat niet ordelijk voeren. Maar goed, daar kan ik alleen in staan.

De VOORZITTER: Vindt u het een goed idee om de heer Frenay zijn betoog af te laten maken en na afloop te bekijken of we daar vragen over hebben? De heer Frenay.

De heer FRENAY (SP): Misschien dat ook de brandende vragen die bij u leven, in de rest van mijn betoog al bij voorbaat worden beantwoord. Je weet het maar nooit.

Ik vervolg mijn betoog. Voor zover wij weten – misschien zal dat de heer Bennema enigszins gerust kunnen stellen – is er ons land nog nooit een provinciaal referendum gehouden, in welke vorm dan ook. We kunnen dus niet terugvallen op ervaringen van anderen. In die zin gaan wij het avontuur aan, waarbij wij overigens niet verwachten dat er achter elke bocht een beer op de weg zal verschijnen. In dit verband wijs ik u graag nogmaals op artikel 4, lid 2 over de taken van de referendumcommissie. Ik citeer: *‘De referendumcommissie kan op eigen initiatief advies uitbrengen over aanpassingen van deze verordening, over de bij referenda en referendumverzoeken te volgen procedure en over alle overige zaken die het referendum betreffen en die zij van belang acht.’* Wij denken dat dit artikel eventuele zorgen toch wel voor een groot deel weg zou kunnen nemen. Wij vertrouwen erop dat we een referendumcommissie kunnen benoemen die met meer ervaring en kennis van zaken dan bij ons als Statenleden aanwezig is, ons goed zal adviseren, begeleiden en voor ondoordachte besluiten zal behouden en mogelijk al voordat het eerste concrete referendumverzoek ons zal bereiken. Dus dat is wat ons betreft de eerste opgave die na vandaag op ons wacht: een goede referendumcommissie benoemen. Wij stellen voor dat te laten voorbereiden door een kleine commissie uit ons midden. En ik richt mij tot mijn collega's: als u daarvoor belangstelling hebt, dan horen wij dat graag.

Nog een laatste opmerking voor wie nog aarzelt. In de voorgaande besprekingen is aan de verordening toegevoegd dat die automatisch afloopt na vier jaar. Dat onderstreept het experimentele karakter ervan en waarborgt kritische evaluatie en een nieuw besluit als we ermee door willen gaan. Een provinciaal referendum is in zekere zin een avontuur, maar met deze verordening een veilig avontuur. Zeker ook omdat het raadgevend referendum onze positie als Provinciale Staten intact laat. Het besluit wordt hier genomen in deze zaal door ons.

De vraag waar het vandaag om draait, is slechts of wij bij kwestie die onze inwoners echt belangrijk vinden, bereid zijn hen aan het eind van het beleidsontwikkelingstraject nogmaals in de gelegenheid te stellen, hun mening in een zorgvuldig gereguleerd proces naar voren te brengen. Wij durven het aan. U ook?

De VOORZITTER: Ik denk dat het goed is om even rond te kijken of er mogelijk vragen zijn naar aanleiding van het betoog van de heer Frenay. Zo niet, dan lopen we de lijst af. We beginnen dan bij de heer De Boer en die spreekt namens GroenLinks.

De heer DE BOER (GroenLinks): Vandaag bespreken we in de Staten de Referendumverordening, nu officieel een jarenlang slepende kwestie. Hiervoor willen wij nogmaals onze dank uitspreken richting de fractie van de SP – en burger Mastenbroek in het bijzonder – voor de moeite die zij in deze voordracht heeft gestoken. Het resultaat moet het houden van referenda in de provincie Groningen mogelijk maken. Zoals reeds aangegeven tijdens de voorgaande commissiebesprekingen, leidt dit onderwerp binnen GroenLinks tot verdeeldheid. Aan de ene kant maakt het mogelijk om grote groepen inwoners op een laagdrempelige manier te betrekken bij besluitvormingen, zelfs bij grote en ingrijpende zaken. Als partij willen wij de democratie versterken en de betrokkenheid te vergroten. Dus nieuwe manieren om dit te doen, zijn welkom.

Tegelijkertijd is het referendum als middel beperkend en ligt het risico van een binaire ja/nee-keuze op de loer. De nuance en verschillende overwegingen van stemmers worden samengeperst tot: 'bent u voor of tegen'? 'Deze tweedeling speelt mogelijk verdere polarisatie in de samenleving in de kaart. De afgelopen jaren zijn maatschappelijke verschillen groter geworden en lijken overheid en burger, maar ook mensen onderling verder van elkaar af te komen staan – iets wat we ook bij recente referenda gezien hebben. Daarom is de vraag of een referendum het bestaande wantrouwen en de verharding en de maatschappelijke kloof dicht of juist vergroot.

Maar naast deze principiële afwegingen over het referendum ziet mijn fractie ook binnen de voordracht nog verbeterpunten. Allereerst kan de toevoeging van artikel 8 aangaande gebiedsreferenda niet op onze sympathie rekenen. Als bestuurslaag is de provincie verantwoordelijk voor zaken die hele provincie aangaan en zijn wij als Statenleden gekozen door inwoners uit de hele provincie. Daarom kan aangenomen worden dat de besluiten die wij nemen, gebaseerd zijn op een afweging van provinciewijde belangen. Door het mogelijk te maken om alleen een beperkt gebied hierover te laten oordelen, wordt in onze ogen afbreuk gedaan aan deze afweging en de betrokken provinciale belangen. Daar komt bij dat het afbakenen van een beperkt gebied vrijwel altijd arbitrair zal gebeuren, aangezien er geen objectieve criteria zijn om grenzen te stellen aan waar wel of geen uitwerking van een besluit plaatsvindt.

De heer DE WIT (CDA): Vindt GroenLinks dat bij het gebiedsproces A7/N33 iedereen uit de provincie betrokken zou moeten worden?

De heer DE BOER (GroenLinks): Zoals ik net in mijn interruptie op de heer Frenay ook al aangaf – dat is ook mede hoe het artikel het formuleert – gaat het erom waar de uitwerking van een besluit wordt gevoeld. Is het echt zo dat alleen de omwonenden van het A7/N33-gebied impact ondervinden of heeft dit invloed op het gehele provinciale gebied. Wij zijn van mening dat dat zeker het geval is. Daarom bespreken wij het hier ook in Provinciale Staten in het kader van onze Omgevingsvisie. Zoals ik net al zei, dit heeft impact op onze groene energievoorziening, op onze werkgelegenheid, op onze economische situatie. Dus ja, dat heeft uitwerking op de hele provincie en zelfs daar nog buiten. Dus vinden wij ook dat dat een provinciale afweging zou moeten zijn.

De heer DE WIT (CDA): Ja, ik krijg een heel betoog over waarom het een provinciale afweging moet zijn. De vraag die ik concreet stelde, ging over de ontwikkeling van het gebied A7/N33. Vindt GroenLinks dat daar de hele provincie gevraagd moet worden om wat zij daarvan vindt of alleen dat deel waar het gebeurt?

De heer DE BOER (GroenLinks): Zoals ik aangaf: de belangen die bij dat gebied betrokken zijn, zijn breder dan alleen dat gebied daar. Dus ik denk dat ook die afweging breder moet zijn.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, de woordvoerder van GroenLinks zegt in een bepaald gebied voor de hele provincie iets besluit. Is het niet zo dat in werkelijkheid bijvoorbeeld tot het windmolenpark in Meeden voornamelijk besloten is door de kiezers en stemmers in de gemeente Groningen? Want daar is de klimaatideologie meer ingeburgerd dan in het gezonde verstand in Meeden. Daar maakt dan niet uit? Is dat voor u dan ook een bezwaar?

De heer DE BOER (GroenLinks): Nou, de heer Van Kesteren doet hier nu precies waar ik voor wil waken en waarvoor mijn fractie ook voor waarschuwt: namelijk onderscheid maken tussen inwoners. De heer Van Kesteren heeft een duidelijke voorkeur voor de inwoners van Meeden en kijkt een beetje neer op de inwoners van de Stad, zoals het lijkt. Want hun mening is hem niet welgevallig. En dat is precies wat wij dus willen voorkomen, door dit middel het liefst niet in het leven te roepen.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Laat ik het eens toespitsen op Roodehaan/Stainkoel'n. Mogen die inwoners daar in een referendum zelf beslissen of moeten de hele GroenLinkse bups uit de gemeenteraad van Groningen en die 25.000 studenten, die op Klaver stemmen, hen kunnen overstemmen?

De heer DE BOER (GroenLinks): Heel eerlijk gezegd zou ik ervoor willen waken om het vorige debat nog een keer over te doen.

De VOORZITTER: Die waakzaamheid zou ik graag willen delen. De heer Marquart Scholtz, bent u klaar of hebt u nog een aanvulling?

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Ach, ik verwacht toch geen antwoord, dank u wel.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Er zijn nog meer onderwerpen op de agenda vandaag, waar ook de mensen die hier dichtbij wonen, iets van vinden. Is het zo dat GroenLinks deze lijn bezigt op het moment dat het hun uitkomt? En als het niet uitkomt, ze dan graag iets anders willen? Of zijn ze van oordeel dat op het moment dat mensen in een gebied echt iets vinden, er ook serieus naar hen geluisterd moet worden?

De heer DE BOER (GroenLinks): Nou ja, volgens mij heb ik zonet al aangegeven dat wij juist participatie willen bevorderen en de inwoners beter willen betrekken. Dus naar inwoners luisteren lijkt mij uiteraard een goed idee. Maar om even expliciet in te gaan op de vraag die heer Schmaal stelt: 'alleen als het welgevallig is?'. Volgens mij willen wij op voorhand voorkomen dat dit middel er is, juist om dat onderscheid tussen inwoners te voorkomen. De lijn die de heer Frenay daarin aangaf, maakt het mogelijk voor de Staten om daar een besluit over te nemen op het moment dat dat voorkomt. Ik denk dat dat juist meer in de kaart speelt van waar de heer Schmaal nu over insinueert.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Wat is dan nog de rol van die provincie? Want als je deze lijn doortrekt, dan zou je mogen verwachten dat de gemeenten prima zelf kunnen beslissen wat daar gebeurt. We hebben straks een onderwerp staan over de kanalen in Middag-Humsterland. De gemeenteafvaardiging is er voor de bevolking, die neemt een besluit. Waarom zouden wij daar provinciaal iets van moeten vinden als u deze lijn doortrekt en u het dus belangrijk vindt dat de hele provincie overal iets van moet vinden?

De heer DE BOER (GroenLinks): Om daar even heel staatsrechtelijk over te doen: wij hebben volgens mij een indeling van het bestuur van Nederland. Daar is een landelijke regering, een provincie en een gemeente die allemaal over zaken op hun grondgebied gaan en ook betrekking hebben om wat het dichtst bij hun invloedssfeer komt. Wat GroenLinks stelt, is dat de provincie gaat over aangelegenheden die de provincie aangaan en de gemeente gaat over aangelegenheden die de gemeente aangaan. Dus wat wij hier bepleiten om artikel 8 uit de Referendumverordening te schrappen, is juist in lijn met wat wij in de provincie zouden moeten gaan over provinciebrede afwegingen en daar ook de hele provincie erbij moeten betrekken als we dat willen.

De VOORZITTER: Volgens mij is het goed om de heer De Boer zijn betoog te laten vervolgen.

De heer BOER (GroenLinks): Ik wilde nog een verzoek richting de indieners doen om het artikel 8 te schrappen of te heroverwegen.

Ik wil afsluiten met iets positiefs. Een tweede aanpassing aan de verordening die wij graag zien, is de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd naar zestien jaar. Veel besluiten die wij als Staten nemen, zijn gericht op een betere toekomst voor Groningen. Het is daarom logisch om bij een referendum mensen te betrekken die deze toekomst ook gaat leven, namelijk jongeren. Niet alleen zorgt dit voor toekomstgericht draagvlak bij besluiten, ook helpt verlaging bij het tegengaan van ongelijkheid op basis van opleidingsniveau. Meer jongeren vanuit meer bevolkingsgroepen eerder betrekken zorgt voor meer politiek zelfvertrouwen en vertrouwen in het democratische systeem, blijkt uit onderzoek van de Universiteit van Amsterdam. De voordelen van het verlagen spreken voor zichzelf, dus wij zijn erg blij met het amendement dat D66 straks mede namens GroenLinks zal indienen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik probeer het een beetje goed te begrijpen. Is GroenLinks nou voor of tegen het referendum? Want als dit amendement, deze wijziging van het besluit, wordt aangenomen, gaat GroenLinks dan voor dit voorstel stemmen? Of is dit gewoon een amendement dat ze gaan steunen voor de bühne.

De heer DE BOER (GroenLinks): Zoals ik eerder in mijn betoog al aangegeven heb, is het referendum een onderwerp dat voor verdeeldheid zorgt. Ik kan daarom ook al aangegeven dat onze fractie verdeeld zal stemmen. Het heeft wel samenhang met eventuele wijzigingen aan de verordening hoe die verhoudingen binnen onze fractie liggen.

De heer VISSER (PvdA): De representatieve democratie heeft het moeilijk. De Partij van de Arbeid is er een warm voorstander van, juist omdat volksvertegenwoordigers met een sterk mandaat beter in staat zijn om vanuit visie langjarig aan ambities te werken. Onze ambities delen we met onze achterban, die we op gezette tijden raadplegen over de koers en de besluiten die we nemen. Leden en niet-leden in discussiebijeenkomsten en via de nieuwe media. Voorafgaand aan verkiezingen en daarna. En ja, men weet ons te vinden, ook in coronatijd – bleek recent nog bij wat de 'subsidietombola' is gaan heten.

De SP heeft vanaf 2015, toen die partij richting gaf aan het toenmalige College, sterk ingezet op initiatieven van onze Staten om de opkomst per verkiezing en de betrokkenheid van onze Statenpolitiek te bevorderen. Dat hebben we zeer gewaardeerd. Daar is ook door ons veel energie en geld aan besteed, dus door alle Statenleden. Het lijkt ons goed om nu ook eens te kijken wat het ons heeft opgeleverd. We stellen daarom voor om dat beleid eens te evalueren en zomogelijk te betrekken bij de wijze waarop we de participatie van burgers bij ons werk kunnen verbeteren. Geld volgt beleid en beleid dient getoetst te worden op de waarde die dat heeft opgeleverd, ook in dit geval.

Wat ons betreft zou het beter zijn geweest, dit initiatiefvoorstel te bespreken nadat we de evaluatie waar ik op duid, in handen zouden hebben en de participatie in brede zin zouden bespreken. Zou dan blijken dat we het instrument zouden missen dat nu voorligt en hoe het er dan het beste kan uitzien, dan heb je een duidelijker kader voor de besluiten die je dan neemt. De woordvoerder van de SP, de heer Frenay, is een gewaardeerde collega die hecht aan duidelijke kaders. Hij was er ook niet

blind voor in de commissie bij de bespreking van dit voorstel, maar gaf aan dat hij ook weleens een stuk gereedschap koopt bij de hobbywinkel – ik zal geen naam noemen – dat in de aanbieding is, terwijl hij later nog wel gaat kijken of en in hoeverre hij het gaat gebruiken. Dat is dan zijn stelling, niet de mijne. Ieder het zijne, maar in dit kader vinden we dat ongelukkig: het kader ontbreekt. Want onze fractie wordt op dit moment tegen haar zin gelukkig gemaakt met een instrument, een stuk democratisch gereedschap, waarvan nut en noodzaak geenszins overtuigend zijn aangetoond.

We kunnen zelf nog steeds geen voorbeelden bedenken – en ik heb ze ook niet gehoord – van besluiten die wij nemen, althans besluiten die echt iets om de hakken hebben, die zich lenen voor een referendum zoals dat wordt voorgesteld. In de commissie heb ik ook geen enkel voorbeeld gehoord dat me overtuigde. Elke keer dat ik een voorbeeld hoorde, zitten daar haken en ogen aan. Ook in dit debat is dat alweer gebeurd.

Ook bij andere punten van kritiek kwam het vaak niet tot concrete of eenduidige antwoorden. 'Het zou nog weleens aan de orde kunnen komen.', 'Het zou nog wel even in een commissie besproken worden.', 'We moeten er nog maar eens even of doordenken en –praten en, indien nodig, bijstellen.', 'We moeten het maar eens proberen': voor ons is dat echt een te wankel basis.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou de heer Visser willen vragen wat hij verstaat onder democratische besluitvorming. Vindt hij dat dat beperkt moet blijven tot de kaders, zoals hij zegt? De maatschappelijke organisaties en 'stakeholders', worden die ook weleens heel deftig genoemd, of andere organisaties en instellingen? En dat eigenlijk de basis, de man en vrouw in de straat, eigenlijk al genoeg vertegenwoordigd worden? Bedoelde u dat in uw betoog?

De heer VISSER (PvdA): Ik versta onder democratie dat je een stem kunt uitbrengen op een partij, liefst democratisch geordend, die een verkiezingsprogramma ontwerpt, waarover je kunt meepraten en stemmen, die een lijst indient waarover gesproken kan worden en waarover je kunt stemmen. Wat vervolgens leidt tot een verkiezing die mensen in staat stelt om namens kiezers bij mandaat besluiten te nemen. Dat vind ik democratie.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Als ik het goed begrijp, dan vindt de Partij van de Arbeid dat de burger, de inwoner van Groningen, één keer in de vier jaar mag meepraten door zijn stem uit te brengen en dat hij daarna maar vier jaar moet wachten en aan de willekeur van het dan zittende bestuur en volksvertegenwoordiging overgeleverd is? Ik zeg het misschien wat gechargeerd, maar...

De heer VISSER (PvdA): Nee, de heer Van Kesteren zegt dat op zijn bekende wijze heel duidelijk. Maar ik vind dat niet.

De heer VAN KESTEREN (PVV): U zegt dat het niet zo is wat ik suggereer. Dan zou ik toch van de heer Visser willen horen om eens aan te geven waarin die burgerparticipatie, waar u het over hebt, dan wel werkt hier in de provincie? Want er zijn altijd maatschappelijke organisaties die worden gehoord, maar over de individuele burger die zich niet gehoord voelt, maak ik uit uw verhaal niet op op welke wijze dat dan wél gebeurt.

De heer VISSER (PvdA): Volgens mij heeft de heer Van Kesteren niet goed geluisterd. Ik geef een voorbeeld zoals we dat laatst hadden met de regeling waar we zoveel commotie over gehad hebben. Ik woon in een dorp waar ik nogal wat voorkeurstemmen heb gekregen en waar ik met naam en toenaam bekend ben. Ik sta ook gewoon met mijn adresgegevens op de provinciale site, met mijn telefoonnummer en alles. Op zo'n moment word ik ook op straat, per telefoon en op allerlei andere manieren aangesproken door mensen die al dan niet op mij gestemd hebben, maar mij herkennen als volksvertegenwoordiger. En dat neem ik mee in mijn afwegingen. Ik heb een politieke partij die regelmatig bijeenkomsten organiseert – of ik moet zeggen: 'organiseerde', want tot voor kort ging dat helaas niet – waarin we met leden en niet-leden over allerlei zaken discussiëren. Ik weet niet hoe uw partij dat regelt. Ik bedoel, u bent daar niet eens lid van. U kunt daar geen invloed op uitoefenen formeel, want dat is niet geregeld. Dat is in onze partij wel geregeld. Dat gebeurt op allerlei momenten en stadia.

De VOORZITTER: Ik heb de heer Van Kesteren nu drie keer de gelegenheid gegeven een vraag te stellen. Ik zou alle betrokkenen willen uitnodigen om via de voorzitter te debatteren en geef mevrouw Benjamins nu de gelegenheid een vraag te stellen.

Mevrouw BENJAMINS (D66): Ja, ik wilde even naar het begin van het betoog van de heer Visser. Hij zei daar dat hij graag nog het ingezette beleid van 2015 zou willen evalueren. Heb ik het goed begrepen dat u dat al wilt evalueren voor de bespreking van de Participatienota?

De heer VISSER (PvdA): Het lijkt ons een heel goede zaak, voorzitter – u hebt gelijk dat u mij erop corrigeert, maar ik voer niet vaak meer het woord, dus ik moet daar weer even aan wennen – dat voordat wij de gereedschapskist zouden uitbreiden, wij eerst even kijken wat we daar zoal in hebben zitten. Want wat voegt het toe? Daar hebben wij ook grote vraagtekens bij. Maar wij hechten ook sterk aan een kader om verantwoorde besluiten te nemen. Daar vindt de heer Frenay ons ook aan zijn zijde.

Mevrouw BENJAMINS (D66): Ja, is de heer Visser het met mij eens dat je soms in een gereedschapskist iets hebt zitten wat je zelden gebruikt, maar nét op dat ene moment heel handig kan zijn?

De heer VISSER (PvdA): Dat is nou precies waarvan ik denk dat het niet een handig instrument is en dan hoef ik het er ook niet in te stoppen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Meneer Visser van de Partij van de Arbeid heeft aangegeven hoe het democratische proces in elkaar zit, verkiezingsprogramma's en dat soort zaken. Er zijn altijd na de periode van verkiezingen zaken die niet in verkiezingsprogramma's en die niet op andere plekken naar voren komen. En als je dan naar deze verordening kijkt, dan moeten er behoorlijk wat mensen zijn in de provincie, wil er *überhaupt* een initiatief uit komen. Dan speelt er dus echt wat in de provincie. Waarom vindt u dat dan geen toegevoegde waarde hebben aan de gereedschapskist?

De heer VISSER (PvdA): Ik kan mezelf herhalen. Ik heb niet de indruk dat ik mij in een vacuüm bevind en dat het mij onmogelijk is om mij te verstaan met mijn achterban.

We houden niet van avonturieren met ons staatsrecht, zeker niet als nut en noodzaak niet zijn gebleken. Maar we moeten dit voorstel ook niet te zwaar opvatten, als het aan de SP ligt. De heer Frenay drukte ons namelijk tijdens de commissievergadering op het hart dat het voorliggende referendum niet veel meer is dan – en ik citeer: *'(...) een door de overheid gesubsidieerde opiniepeiling met wat meer gewicht.'* Tja, daaraan heeft mijn fractie geen behoefte. Opiniepeilingen kunnen we zelf organiseren en geven er dan ook zelf het gewenste effect aan.

De burger is gebaat bij inspraak, waarbij bij voorbaat duidelijk is wat de status daarvan is en waarbij het ook helder is op welke wijze het besluit kan worden beïnvloed. Alles wat bijdraagt en daarbij mist, moeten we zien te vermijden. Ik loop hierbij vooruit op de discussie die we nog moeten gaan voeren met elkaar. Maar dit zou weleens een van de conclusies kunnen zijn. Voor ons voldoet het voorgestelde referendum daar niet aan. Het zal eerder leiden tot geharrewar in deze Staten over de juiste vraagstelling en over de conclusies die we aan de niet-bindende uitslag gaan verbinden. Ik hoop dat we daar ons in vergissen, mocht het voorstel worden aangenomen. En ja, in dat geval zal onze partij en onze fractie zich daar ook actief mee bemoeien. Zo sportief zijn we zeker.

We zullen het voorstel echter niet steunen – dat moge duidelijk zijn. Hetzelfde geldt dan natuurlijk voor het daaraan te verbinden amendement dat later zal worden ingediend.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Ik hoor de heer Visser nu dat hij niet een voorstander is van het referendum en hij schetst daarentegen een ideaalbeeld van hoe de democratie in dit goede land werkt: met verkiezingsprogramma's, vertegenwoordigers die aanspreekbaar zijn voor hun kiezers enzovoort. Hij legt daarbij *en passant* niet uit hoe de PvdA, die zulke voortreffelijke kanalen en zulke voortreffelijke verkiezingsprogramma's heeft, er in geslaagd is om in tien jaar van veertig naar negen zetels te zakken. Dus kennelijk is de binding met de kiezer bij de PvdA toch wat losgelaten. En ik zou hem in overweging willen geven – via u, voorzitter – of dit referendum nou niet voor een iets betere binding van de kiezers met de politiek kunnen zorgen?

De heer VISSER (PvdA): Ik dank de heer Marquart voor zijn uitstekende suggestie wellicht. Maar wij stellen er zelf geen prijs op, dus dan hoeft de heer Marquart ons dat ook niet voor te houden. Wij zijn ons er terdege van bewust dat onze achterban is geslonken. Daar zijn we ons terdege van bewust. Maar dat neemt niet weg dat we ons daar wel mee blijven verstaan en dat we met onze vijf zetels hier dus ook die kiezers vertegenwoordigen en daar contract mee hebben. We hadden er liever wat meer gehad, dat is duidelijk. Ik kan me dat in het geval van de heer Marquart ook voorstellen. Maar ja, ik betreur het zeer dat wij naar vijf zetels zijn gezakt, maar dat wordt niet breed gedeeld, geloof ik.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Forum voor Democratie is verheugd met het voorliggende ontwerpbesluit. Als groot voorstander van meer directe democratie, is het vergroten van de participatie een middel om bij te sturen in de besluitvorming door burgers, kunnen wij de invoering van de Referendumverordening dan ook alleen maar toejuichen.

De enige kleine kanttekening daaraan wat dat betreft is artikel 2 van de aanvullingen, waaronder puntje j. Daar staat in: *'(...) waar Provinciale Staten van mening is dat dringende redenen aanleiding kunnen zijn om geen referendum te houden.'* Dat is wat ons betreft een beetje ongewenst, omdat dit in onze ogen wat breed geformuleerd is en wat te veel ruimte geeft om onderwerpen uit te sluiten. We hopen dan ook dat dit punt niet al te enthousiast wordt aangegrepen, mocht het zo ver komen. Maar de geruststellende woorden van de heer Frenay hebben wat dat betreft wel enigszins geholpen: het kan bijgesteld worden en er zit een termijn aan dit voorstel.

Daarnaast zijn we blij dat de betrokkenheid van de jongeren in deze provincie, maar houden we liever wel vast aan de wettelijk vastgestelde kiesgerechtigde leeftijd. Wij dus ook niet dat amendement steunen.

Andere provincies gingen ons al voor, maar er is zoals gezegd nog nooit een provinciaal referendum geweest. We zijn erg blij als we een referendum in onze mooie provincie straks in voorkomende gevallen zouden kunnen inzetten voor belangrijke onderwerpen. En, zoals de heer Frenay ook al aangaf, kan alleen de beschikbaarheid van het instrument de waakzaamheid in voorbereiding en besluitvorming ook verhogen.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Er wordt vaak gezegd: 'Je weet pas als je mist, als het er niet is.' Dat geldt als het onze fractie aangaat zeker voor het gemis van Jan Hein Mastenbroek, een gewaardeerd oud-collega hier. Onze fractie mist zijn scherpte en inbreng in de debatten, maar door het bespreken van het voorstel vandaag voelt het toch alsof hij er een beetje bij was. Of er veel andere Groningers bij zijn, weet ik niet. Maar ik weet het wel: ik denk van niet. Want de betrokkenheid bij de provinciale democratie is over het algemeen laag. Dat was altijd al zo, maar dat wreekt zich nu extra, nu abstracte ontwikkelingen als klimaat, stikstof, datacenters – ontwikkelingen die lokaal een grote impact hebben – plaatsvinden. De ruimte is schaars, de belangen groot, maar de gevolgen voor kleine dorpjes en gemeenschappen zijn ook groot.

Net als bijna alle fracties hier in deze Staten is onze fractie het erover eens dat een hogere betrokkenheid van de inwoners de besluiten in dit huis beter maakt en ook dat de 43 Statenleden die hier zitten, er weleens naast kunnen zitten. In 2019 kreeg onze fractie het vertrouwen van ruim 24.000 Groningers. Dat gaven zij als volksvertegenwoordigers die namens hen besluiten gingen nemen over deze provincie. Dat vertrouwen kregen we toen, maar verdienen je pas door in je werk door contact te houden met hen en hun input te wegen in alle keuzes die we hier maken. Maar onze fractie beseft ook dat een actief betrokken achterban en een netwerk van raadsleden een zegen is die niet voor elke fractie vanzelfsprekend is. En het kan daarom helemaal geen kwaad om iets te proberen waarvan je verwacht dat het de betrokkenheid van de inwoners en de kwaliteit van je besluiten verhoogt. Maar dat is niet wat vandaag wordt voorgesteld.

Vandaag wordt voorgesteld dat er een referendumverordening komt, zonder dat wij weten hoe deze daadwerkelijk de betrokkenheid verhoogt. De initiatiefnemers erkennen dat er geen provinciaal referendum heeft plaatsgevonden, ondanks dat het in meerdere provincies wel mogelijk is. Sterker nog, de verwachting is zelfs dat deze verordening niet tot een daadwerkelijk referendum zal leiden. En stel dat het er toch komt, dan is het onduidelijk hoe dat ervoor zorgt dat alle Groningers, en niet slechts een selecte groep, zich zullen uitspreken.

De heer Frenay gaf aan dat zijn fractie niet achter elke bocht beren op de weg ziet. Dat is een heel mooie instelling. Ook onze fractie ziet die beren niet. Maar waar de weg van de SP heen leidt, zien we ook niet. Om de vraag van de heer Frenay te beantwoorden: willen wij met de SP op avontuur? Daar twijfelen we over. Het vorige avontuur met de SP is nog niet helemaal vergeten, maar als we ervan overtuigd zijn, dat dit het beste is voor de provincie, zijn we er best toe bereid. Maar die overtuiging hebben we niet. We denken niet dat die Groningers ons het vertrouwen hebben gegeven om voor deze Referendumverordening te stemmen.

De heer BENNEMA (VVD): Voor de VVD is het raadgevende referendum geen goede aanvulling op de provinciale democratie. Het is eerder een niet-bindende opiniepeiling en voelt als een luie keuze voor politici om keuzes over de schutting te gooien. Het is jammer dat er voorafgaand aan deze discussie geen fundamentele discussie over voor welk probleem dit referendum de oplossing zou zijn. dan sluit ik me ook aan bij de PvdA dat het goed zou zijn om een bredere discussie te voeren.

Ik wil drie punten aanstippen. Allereerst dat het raadgevend referendum een democratische schijnoplossing is om via deze weg draagvlak en vertrouwen te creëren. Ten tweede dat het referendum juist voor provinciale besluitvorming ongeschikt is. en ten derde dat de kosten enorm hoog zijn in verhouding tot hetgeen we eruit kunnen halen.

De heer PESTMAN (BVNL): Uw eerste argument tegen het raadgevend referendum was een schijnvertoning, meende ik te verstaan. Is dat enigszins te onderbouwen of heeft de VVD deze insteek?

De VOORZITTER: Ik kreeg de indruk dat de spreker op het punt stond de drie punten uit te werken. Dus misschien kunt u uw vraag stellen nadat dat gebeurd is.

De heer BENNEMA (VVD): Die conclusie is geheel juist. Inderdaad, referendum als democratische schijnoplossing, die ook nog eens niet recht doet aan het werk van Statenleden. Het referendum oogt inderdaad sympathiek en democratisch, maar de belofte die je duidelijk wilt maken aan het volk is gewoon niet waar. Inwoners zijn niet betrokken bij de opstelling van een besluit dat onderwerp is van een referendum waar ze slechts 'ja' of 'nee' op kunnen zeggen. Dat is vanuit de betrokkenheid van de inwoners ofwel de Staten stellen zelf vragen op en die worden voorgelegd aan de inwoners. Dat is slechts een heel geringe betrokkenheid. Onze representatieve democratie is inderdaad niet feilloos, maar is wel tot nu toe het beste systeem dat we voorhanden hebben.

Het zijn van volksvertegenwoordiger, wat we allemaal zijn, is een vak op zich. Er moet heel veel informatie worden verwerkt, veel stukken gelezen en veel keuzes gemaakt uit tegenstrijdige belangen en opvattingen. En in een land van minderheden moeten we ook vaak het compromis zoeken. Het doorgronden van ingewikkelde problemen en het onderhouden van heel veel maatschappelijke contacten is belangrijk en kost ook heel veel tijd. Het voeling houden met de samenleving is belangrijk, maar een goed Statenlid doet meer. Een goed Statenlid geeft ook vanuit eigen visie en opvattingen richting aan het beleid. Dat is een inspanning die je niet zo kunt verwachten als je iemand een referendumvraag voorlegt. Dus de keuze om vanuit de Staten om naar draagvlak te zoeken door een referendum uit te schrijven, voelt alsof je ontloopt wat de *corebusiness* van een politicus is: het maken van keuzes en zelf in contact staan met de samenleving.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Ja, ik werd getriggerd door weer door de term 'binaire keuze'. Dat werd eerder ook al gezegd door de GroenLinks-vertegenwoordiger. Het is wel begrijpelijk natuurlijk dat Statenleden veel meer stukken en voorbereiding hebben op veel dossier. Alleen, ik vind het een beetje simpel gezegd dat de gemiddelde burger geen kennis zou hebben. Want als we bij de eerder behandelde dossiers bekijken wat burgers doen en hoe zij zich verdiepen in bepaalde onderwerpen om in te spreken, dan zien we toch wel degelijk dat het mensen die bereid zijn die kennis op te nemen. Daarnaast is het denk ik ook een taak dat, stel dat het zo ver komt dat er een referendum komt, er ook goede informatievoorziening is en er goed uitgelegd wordt wat die keuze is.

De VOORZITTER: Ik hoor u een betoog houden, meneer Osseweijer. Dat kan ook nog in de tweede termijn als u dat wenst.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Ja, dat was even voorafgaand aan de vraag – ik zal tot de vraag komen. Mensen kunnen zich dus laten informeren. In hoeverre vindt de VVD dat het echt puur een binaire vraagstelling is?

De heer BENNEMA (VVD): Allereerst wil ik ook reageren op de opmerking dat er veel kennis in de maatschappij zit. Jazeker zit daar veel kennis. Ik denk dat er heel veel mensen geschikt zouden zijn om politicus te zijn. Maar je moet ook wel even de tijd en inspanning hebben om heel gecompliceerde vraagstukken te doorgronden. Het betoog van de heer Osseweijer was heel lang. Wat was het punt van de vraag?

De heer OSSEWEIJER (FvD): Feitelijk komt het neer op een binaire vraagstelling. Dus is het een stelling van 'voor' of 'tegen' of kan het uitgebreider?

De heer BENNEMA (VVD): Kijk, het zijn sowieso allemaal vraagstellingen die de kiezers dan ook niet bedacht hebben. Dus meestal is het dan 'ja' of 'nee'. Dus als het uit de inwoners komt, is het gewoon het Statenbesluit: bent u voor of tegen? Vanuit de Staten is er ook een optie om allerlei vragen voor te

gaan stellen. Maar ja, dan gaan wij als politici die vragen voorleggen aan de inwoners. Maar wij kunnen ook op heel andere manieren contacten onderhouden met onze inwoners.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Ja, ik bedoel niet zozeer dat er meerdere antwoorden mogelijk zijn dan alleen voor of tegen. Het punt is denk ik dat het erom gaat dat de informatieplicht die we dan hebben bij een referendum, als het georganiseerd zou worden, afdoende informatie geeft om een weloverwogen keuze te maken over een voor of tegen. Ik denk dat daarmee het instrument wel heel mooi zou kunnen zijn. Daar laat ik het maar eventjes bij.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou de woordvoerder van de VVD willen vragen of voor de VVD de burgerparticipatie echt het consulteren van onze inwoners, met kennis van zaken, iets is wat één keer in de vier jaar gebeurt tijdens de verkiezingscampagne? En dat dat ophoudt zodra de verkiezingsbuit binnen is? Zie ik het zo goed?

De heer BENNEMA (VVD): De heer Van Kesteren ziet dat niet goed. Ik zal ook aan het eind van mijn betoog aandacht besteden aan de participatie. Want ik denk dat je inderdaad goed moeten kijken naar de gereedschapskist en alle aspecten even in ogenschouw moet nemen – en dus niet alleen het referendum. Ik beperk nu even tot de plussen en minnen van het referendum, dus ik kom daar nog op terug.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Eigenlijk is het een beetje in lijn met de vraag zonet. Want ik hoor de VVD toch de opmerking maken dat de Statenleden allemaal zo goed voorbereid zijn op de onderwerpen en de debatten die we hier voeren. Maar over het algemeen kun je toch niet aannemen dat de sprekers, die soms de moeite nemen om onderwerpen te bespreken, beter op de hoogte zijn dan een gemiddeld Statenlid. Dus waarom zou een inwoner dat niet kunnen doen? Waarom is de VVD er bang voor dat de inwoners zich goed zouden kunnen verdiepen in een referendum?

De heer BENNEMA (VVD): Je hebt inwoners en inwoners. Je hebt inwoners die een direct belang hebben, het kan zijn dat die echt het naadje van de kous kennen. Maar we hebben het hier over een referendum dat waarschijnlijk provinciebreed wordt, waarbij alle inwoners wat wordt gevraagd. Daar kom ik ook zo bij, dat provinciale besluiten veel samenhang met allerlei terreinen hebben. Dus het is eigenlijk niet te verwachten dat iedereen overal daar zich enorm in heeft verdiept. Dan kun je je ook nog afvragen of inwoners op een bepaalde plek zeker een specifiek belang hebben. Als je alleen daarnaar luistert, dan ga je alleen dat belang veel gewicht geven in de schaal, terwijl het een representatief beeld is dat je ook breder kijkt en een afweging van belangen maakt. Maar ik ontken zeker niet dat inwoners geen verstand van zaken hebben – dat is ook het punt niet. Het punt in den brede is dat als je over de hele provincie of een groot gebied zo'n referendum uitschrijft, ik niet verwacht dat iedereen daar zo'n diepgaande kennis van heeft, tenzij het heel eenvoudige vraagstellingen betreft. 'Gaan we alle asfalt groen maken op provinciale wegen?' en dat soort zaken.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik hoor de VVD weer het stigma hooghouden dat sprekers alleen maar betrokken zijn bij hun eigenbelang. Er zijn mensen die veel breder betrokken zijn dan bij hun eigenbelang. Er zijn meerdere sprekers die hier zijn geweest over onderwerpen die niet alleen hun eigenbelang betrof. Waarom is de VVD zo bang en waarom zet zij de inwoners van de provincie zo neer dat ze alleen maar of niet goed geïnformeerd zijn, of alleen maar op eigenbelang uit zijn en voor de rest zich niet gaan verdiepen in een referendum?

De heer BENNEMA (VVD): Nou, er wordt nu een beetje een karikatuur van gemaakt. Kijk, je hebt sprekers met allerlei belangen. Het hangt ook van het type participatie af, het hangt van het onderwerp af, het hangt van de mate van betrokkenheid van personen af. Dus daar zit heel veel verschil in. Maar wij denken nog steeds dat mensen die alle belangen zoveel mogelijk in het oog houden en daar veel mee bezig zijn, daar een betere afweging in kunnen maken.

De VOORZITTER: Zullen we de heer Bennema de gelegenheid geven zijn betoog voort te zetten?

De heer BENNEMA (VVD): Dank u, voorzitter. Wat ik net inderdaad al heb gezegd: dat voorleggen van vragen voelt wel een beetje voor volksvertegenwoordigers als het ontlopen van hun verantwoordelijkheid. En dit referendum is ook nog eens raadgevend. Dus Statenleden kunnen afwijken van de uitslag, is er ook bij gezet. Er is ook gezegd dat het is een soort opiniepeiling is. Maar dan krijg je volgens mij wel de situatie dat je het vertrouwen enorm kunt beschadigen bij de bevolking.

Wat een belangrijk punt is, is dat het provinciale beleid complex is en met vele zaken samenhangt. De provincie is een middenbestuur tussen gemeente en Rijk en besluiten worden ook vaak in afstemming en samenwerking genomen. Daarbij moet je ook zien wat de kerntaken van de provincie zijn: ruimtelijke ordening, regionale economie en infrastructuur. Daar zitten heel veel samenhangende elementen in. En om dan de goede besluiten te nemen, moet je die elementen ook heel goed kunnen wegen en over de hele provincie ook kunnen zien hoe effecten uitpakken. Een besluit is vaak ook niet een besluit over één zaak, maar hangt vaak met heel veel aspecten samen. Kijk maar eens even naar de Zuidelijke Ringweg, maar er zijn ook allerlei andere voorbeelden te noemen die de revue zijn gepasseerd. Dus dat is niet zo eenvoudig om daar even een ja/nee-vraag of een meerkeuzevraag van te maken, zonder dat je allerlei elementen raakt die voor de provincie van belang zijn.

Een punt dat voor mij ook heel belangrijk is, is dat de kosten nogal hoog zijn. Als je kijkt naar het Oekraïne-referendum, dan kostte dat 1 euro 91 per inwoner en dan deden de zestienjarigen nog niet eens mee. Dat zou betekenen dat voor een referendum de provincie minimaal 1,1 miljoen euro kwijt is. Ja, dan moet je je inderdaad afvragen of het belastinggeld dan niet beter kan worden ingezet voor inhoudelijke taken of het écht betrekken van inwoners bij de besluitvorming.

Een referendum als instrument vinden wij niet een gepast instrument. Maar wij willen graag spreken over participatie en dat wij gaan de komende weken ook doen. Mensen willen ook meer worden betrokken bij besluitvorming. In een tijd van digitalisering is het ook zeker goed dat de provincie veel informatie deelt en mensen eerder betreft in het besluitvormingsproces. Dan kun je ook echt een dialoog hebben en zaken ophalen. Dus niet alleen een ja/nee-vraag stellen, maar ook antwoorden terugkrijgen die wat meer inhouden dan een simpel ja of nee. Dus een echte dialoog lijkt ons beter dan een bot instrument dat een vraag reduceert tot een 'ja' of 'nee'.

De heer PESTMAN (BVNL): Zou de woordvoerder van de VVD kunnen uitleggen hoe het diepere gesprek plaats gaan vinden als de stellingname al ingenomen is in het participatieproces en de burgers daarin dus geen kans krijgen om dat te herzien? Zoals we bijvoorbeeld net besproken hebben bij Roodehaan: daar wordt een besluit genomen over de mensen die daar wonen. Die hebben dus nu geen kans meer om dit aanwijsbesluit van het zoekgebied terug te draaien. Daar was een referendum toch een mooie mogelijkheid om die mensen echt een stem te geven?

De heer BENNEMA (VVD): Ik heb het ook gehad over mensen eerder betrekken in een besluitvormingsproces met behulp van participatie. Laat onverlet dat je geluiden ophaalt bij de participatie en dat je als volksvertegenwoordiger daarbij wel een zelfstandige afweging maakt van wat je daar eigenlijk mee doet.

De VOORZITTER: U was klaar met uw betoog, geloof ik. Dank u wel. Er staat een lunch voor ons buiten en het is meestal het beste recept om daar maar gebruik van te maken. Ik schors de vergadering voor een halfuurtje.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering en geef het woord aan de heer De Wit, die spreekt namens het CDA.

De heer DE WIT (CDA): Wie aan een referendum denkt, die denkt al snel aan de Brexit: zo snel kan het gaan. Zo hoeft het niet te gaan en met onze Groningse nuchterheid zal het waarschijnlijk ook niet zo ver komen. Maar voor de zekerheid kunnen we misschien toch beter afspreken dat als dit voorstel het haalt, wij ons als Groningen niet gaan afsplitsen van de rest van Nederland.

Bij sommige onderwerpen hoef je niet lang na te denken over je standpunt. En andere onderwerpen dwingen je tot een uitgebreide weging van voors en tegens, of zelfs tot een discussie over de democratie. U mag best weten dat er binnen mijn fractie behoorlijk wat discussie is geweest over dit voorstel van de SP. Niet om elkaar per se te overtuigen van onze eigen gelijk, maar om samen vanuit de christen-democratie die ons drijft, te wegen of en zo ja, hoe besluiten van ons als Staten kunnen worden versterkt of gecorrigeerd.

We zien overal in het land dat er actief wordt nagedacht over nieuwe manieren om mensen te betrekken bij wat er gebeurt in hun directe leefomgeving. Ook in dit huis spreken we met enige regelmaat over het beter betrekken van onze inwoners bij provinciaal beleid – dat deden we zelfs vanochtend nog. Binnen een democratie is het gebruikelijk op zoek te gaan naar meerderheden. Zelfs al het lukt om die meerderheid te behalen, is het van belang om rekening te houden met de

deelbelangen van minderheden. Dat geldt voor ons als volksvertegenwoordigers natuurlijk helemaal. Oplossingen voor vraagstukken zijn niet altijd zwart-wit en bevatten in veel gevallen de nodige grijze tinten. In politieke discussies is die nuance steeds verder te zoeken. Ook bij referenda hebben we dit in het verleden vaak zien gebeuren in binnen- en buitenland. De vraag van ons als CDA is of de nuance en deelbelangen verdwijnen als een vraag zonder grijstinten met een 'ja' of 'nee' wordt beantwoord. Is in dit geval het gelijk van de meerderheid plus één zwaarwegender dan de balans tussen meerderheden en minderheden? Draagt een raadgevend referendum – of volksraadpleging, zoals de SP het tijdens de commissie noemde – bij aan de invloed en het vertrouwen van Groningers op respectievelijk in de politiek? Of leidt dit tot teleurstellingen? Op die vraag heeft de CDA-Statenfractie lang zitten broeden.

Vanaf het begin van de behandeling van dit voorstel heeft mijn fractie een open houding aangenomen. We hebben constructief in de gedachtegang gestaan, gewikt en gewogen. Ik kan u vertellen dat op dit moment mijn fractie nog een verdeeld standpunt heeft. De toevoeging van een gebiedsgebonden referendum vinden wij wel een goede toevoeging aan het stuk. Ondanks dat sommige partijen dat niet hebben, vinden wij dat echt een nuttige bijdrage. En wij zullen ons finale standpunt pas laten horen op het moment dat de amendementen in stemming zijn gebracht. Dan kan het dus zijn dat wij straks verdeeld gaan stemmen.

Tot slot willen wij in ieder geval meneer Mastenbroek – die nu ook meekijkt, zag ik op Twitter – maar ook meneer Frenay, die dit proces heeft begeleid, hartelijk bedanken voor alle inspanningen op dit dossier.

De heer DE BOER (GroenLinks): De woordvoerder van het CDA geeft aan dat hij de gebiedsreferenda wel een goed idee vindt. Ik zou graag van hem horen waarom dan precies. Wat is de toegevoegde waarde voor het CDA daarin?

De heer DE WIT (CDA): Nou, wij hebben vaak een discussie met elkaar over waar je de verantwoordelijkheid neerlegt: zo dicht mogelijk bij bewoners. Daarom hebben we ook een aantal taken ondergebracht bij gemeenten en niet bij de provincie. Als je het hebt over gebiedsgebonden referendum, dan zijn er best wel onderwerp te bedenken waarvan je denkt: ja, het is hartstikke leuk dat het Westerkwartier mee kan beslissen over iets wat in de regio Westerwolde gebeurt. Maar uiteindelijk gaat het er wel om dat je van de mensen die daar echt mee te maken krijgen, de stem hoort. Het is niet altijd van toepassing op de hele provincie. Er is altijd wel een haakje te vinden om te zeggen dat we iedereen erbij pakken. Maar we vinden juist dat het belangrijk is om de inwoners uit dat gebied ook het gevoel te geven dat ze daar wat over kunnen vinden.

De heer DE BOER (GroenLinks): Maar is de CDA-fractie dan niet van mening dat wij er als Provinciale Staten namens de gehele provincie zitten en dus ook alle belangen vanuit de hele provincie dienen te betrekken bij onze afwegingen? Waarom dan nog een onderscheid maken tussen inwoners die dicht bij een besluitimpact wonen dan andere inwoners van de provincie?

De heer DE WIT (CDA): Voor ons als Staten is het de verantwoordelijkheid om een afweging te maken namens alle inwoners van de provincie Groningen. Dat betekent niet dat het in sommige gevallen niet belangrijk is om ook een deel van de inwoners te horen. Als we bijvoorbeeld kijken naar de gebiedsontwikkeling A7/N33, dan is dat voor die mensen uit de regio – we zijn daar vorige week zaterdag geweest – ontzettend belangrijk. Als ik dezelfde vraag zou stellen aan iemand uit het Westerkwartier of iemand uit Westerwolde, dan heeft hij of zij daar waarschijnlijk veel minder gevoel bij, omdat dat hem of haar minder raakt dan iemand die daar direct in de omgeving woont.

De VOORZITTER: De heer De Boer, ten slotte.

De heer DE BOER (GroenLinks): Maar ziet de CDA-fractie dan niet dat, ondanks dat iemand in het Westerkwartier woont, nog wel de gevolgen, direct of indirect, van een besluit genomen door Provinciale Staten ervaart en dus ook te allen tijde het recht zou moeten hebben – als er een referendum over iets komt – om daarover mee te kunnen beslissen?

De heer DE WIT (CDA): Volgens mij is het zo dat elk onderwerp dat we hier in de Staten behandelen, inwoners uit deze mooie provincie de gelegenheid krijgen om zich daarover uit te spreken. Dat kan rechtstreeks richting een van onze partijen, dat kan bijvoorbeeld tijdens het inspreken bij de commissie, dat kan op allerlei andere methoden. We proberen er als Statenleden veel meer op uit te trekken om met de inwoners in gesprek te gaan. Als het gaat om het referendum, dan kan het best zo

zijn dat je daar kleinere groepen over aan wilt spreken. Dat betekent niet dat je aan het einde van dat proces niet alsnog een bredere afweging mag maken. Dat is onze taak.

Mevrouw BENJAMINS (D66): Ja, wij als volksvertegenwoordigers uit de gehele provincie nemen inderdaad besluiten over de gehele provincie en ook soms over wat kleinere gebieden, maar dan wel in onze verantwoordelijkheid als Provinciale Staten. Is meneer De Wit het eens met mij dat op het moment dat hij, mochten wij toekomen aan een referendum, dan nog steeds dezelfde uitslag ook kunnen interpreteren, omdat het stembureau ons dan een proces-verbaal zal geven?

De heer DE WIT (CDA): Ja, we kunnen op dat moment zeker die afweging maken. Alleen denk ik dat het ook belangrijk is om te laten zien dat je juist de mensen die zo'n besluit raakt, daar ook serieus in neemt. Ik denk dat dat het echt aan zo'n commissie is die wordt vastgesteld om te kijken of welke manier je dat goed in kunt vullen. En vervolgens, voordat er iets komt, hebben wij het als Staten er ook nog over en dan kan best de conclusie dat we dat op een andere manier willen invullen. Maar dat zou ik dan echt per onderwerp willen bekijken, op het moment dat dit voorstel zou worden aangenomen.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): De heer De Wit gaf aan dat zijn fractie de toevoeging van de mogelijkheid tot gebiedsreferenda een heel mooie vond. Ik ben benieuwd hoe de fractie van het CDA tegenover de Referendumverordening zonder die toevoeging staat.

De heer DE WIT (CDA): Zonder die toevoeging zal mijn fractie tegen stemmen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): We staan voor de zoveelste keer te praten over het referendum: een mooi stuk, een mooie erfenis van Jan Hein Mastenbroek. We gaan de commissies niet nog een keer overdoen. We vinden juist van een sterkte getuigen op het moment dat je je kwetsbaarder durft op te stellen, ook als de vertegenwoordigers namens verschillende politieke groeperingen functioneren. In dit huis denken wij dat wij hier de goede beslissingen nemen, maar dat hoeft natuurlijk niet altijd zo te zijn. Dus we vinden het zelfs sterk om in de spiegel te durven kijken en ook te kunnen concluderen dat je het een keer fout hebt en een keer een ander besluit moet gaan nemen. Wij vinden dat deze mogelijkheid om een referendum te houden, dit versterkt. Wij vinden ook dat we gecorrigeerd moeten kunnen worden: dat houdt ons scherp. Dat is een van de motiveringen die de heer Mastenbroek heeft gebruikt in deze verordening.

Doet dat onrecht aan onze rol waarin we hier zitten? Nee, wat ons als Groninger Belang betreft niet. Maar het is wel een extra instrument. Kijk, het vertrouwen van de bevolking in de politiek is steeds minder aan het worden. Dat proberen we op te lossen met participatie – bijna een toverwoord. Nou, Groninger Belang heeft afgelopen jaren gezien hoe die participatie gaat. Wij zijn er nou niet heel tevreden over. En één ding is natuurlijk wel zo: als wij de participatie perfect gaan invullen – maar daar later nog een keer een onderwerp gaat – dan zal een referendum nooit nodig zijn. Maar dat vertrouwen hebben wij dus niet. Dan is het goed dat mensen de mogelijkheid hebben om iets toch aan te kunnen kaarten. Om te kunnen zeggen: 'Provincie, kijk nog eens een keer in de spiegel, want dit is volgens ons geen goed besluit.'

De heer VISSER (PvdA): Begrijp ik het goed dat heer Schmaal geen enkel vertrouwen heeft in welke vorm van participatie dan ook en slechts het referendum, zoals het voorligt, een verantwoord instrument van participatie vindt?

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Volgens mij heb ik dat niet gezegd. Meneer Visser zou dat nog even na kunnen luisteren, want dit is niet wat ik heb gezegd. Ik zei: als je participatie goed hebt uitgevoerd – écht goed hebt uitgevoerd – zal er nooit een referendum hoeven te komen, omdat mensen zich gehoord voelen. Als ik nu kijk naar participatie hoe die nu wordt uitgevoerd – Roodehaan hebben we net ook besproken en zo zijn er meerdere voorbeelden: lokaal eigenaarschap van windparken dat nooit gerealiseerd gaat worden – dan hebben wij er nog niet zo veel vertrouwen in de participatie zoals die op dit moment wordt uitgevoerd. Maar het is wel een extra stimulans om die participatie ontzettend goed uit te voeren.

De heer VISSER (PvdA): Ik begrijp dat ik het iets te stellig opvatte, de uitspraak dat de heer Schmaal geen vertrouwen zou hebben in toekomstige vormen van participatie. Maar ik hoop wel dat de heer Schmaal de mogelijkheden ziet om de bestaande instrumenten op z'n minst te verbeteren. Is dat het geval?

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik zal het nog sterker vertellen: ik vind dat ze nog beter moeten worden, omdat wij niet tevreden zijn over de participatie tot op dit moment. En in de toekomst? Ja, we hopen van ganser harte dat dat veel beter gebeurt. Maar ik vind dan ook wel mooi dat er dan een referendum om juist een stok achter de deur te hebben voor dat we de participatie ontzettend goed moeten uitvoeren. Want anders kan de bevolking ons zelfs nog een spiegel kunnen voorhouden.

De heer BENNEMA (VVD): De kern van de politiek is natuurlijk dat we conflicterende belangen en ideeën weten op te lossen. Nou hoor ik hier: ja, als je dat maar heel goed doet, dan is er geen referendum. Maar het is toch zo dat je, wat het proces ook is, de uitkomst altijd kan teleurstellen voor mensen? Dus er zal dan altijd een vraag zijn naar dit middel, ook al is het proces goed geweest. Dus die redenering dat als het proces maar goed is, het referendum niet nodig is, kan ik niet volgen. En welk referendum, is dan mijn vraag, heeft dan wel bijgedragen aan een verhoogd vertrouwen bij de bevolking? Heeft de heer Schmaal daar een voorbeeld van?

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Het verbaast me niet de VVD deze vraag stelt en deze veronderstelling doet. Wij gaan ervan uit dat ook de inwoners buiten dit huis heel goed weten dat je hebt te maken met keuzes. Dat de ene keer de keuze positief is en de andere keer de keuze toch minder positief is voor die mensen. Iedereen begrijpt dat, ook de inwoners in de provincie. Ik hoop dat de VVD dat ook een keer snapt. Dus daarmee gaat de bevolking echt wel serieus om op het moment dat ze weten dat in een participatietraject, waarin ze goed geparticipeerd hebben. maar als de uitslag net iets anders is, dan verwacht ik geen referendum.

De heer BENNEMA (VVD): Nou ja, die opvatting deel ik niet.

Waar ik dan nog wel benieuwd naar ben, is een vraag die nog door niemand is beantwoord en die is ook al gesteld door de heer Visser. Wat is nou dan een typisch onderwerp of goede scherpe referendumvraag die we voor zouden kunnen leggen? Ik heb er nog geen één gehoord van de heer Schmaal.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik begon met de opmerking dat ik niet de commissievergadering overnieuw wil gaan doen. Wij hebben in de commissievergadering de discussie gehad, de heer Bennema en ik, over wat ook alweer een referendum is. Daar kon meneer Bennema geen antwoord op geven. Ik vind het moeilijk nu die vraag te beantwoorden, omdat meneer Bennema niet kan beoordelen of ik een goed voorbeeld kan noemen, omdat hij het niet kent. Dus dat is erg lastig, dat ik iets moet noemen wat niet gedefinieerd kan worden door de vraagsteller.

De VOORZITTER: Ik stel voor dat u deze kwestie laat rusten.

De heer BENNEMA (VVD): Het is een debattrucje, inderdaad.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): De heer Schmaal geeft aan dat het referendum een goede stok achter de deur is om invulling te geven aan het participatieproces. Dan ben ik benieuwd waarom de heer Schmaal daar een stok achter de deur voor nodig heeft, als hij participatie dan zo belangrijk vindt.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Nou, als we nu kijken naar participatie, dan hebben we het daar al jaren over in dit huis. Als je dan nu kijkt hoe die ingevuld wordt, is de fractie van Groninger Belang daar absoluut ontevreden over. Daarom is het ook goed dat wij op een later moment gaan kijken naar die participatie. Maar hoe die nu gebeurt, daar zijn we niet tevreden over. Daarom zien wij dit als een extra mogelijkheid om toch die spiegel voorgehouden te krijgen als politici, als wij onderwerpen behandelen, waarvan we denken dat we het beste besluit genomen hebben maar waar de bevolking echt anders over denkt. Dan moet je er toch echt wel wat moeite voor doen, wil je een referendum organiseren. Wil je dat voor elkaar krijgen en wil je dat ook nog voorgelegd hebben, moeten mensen echt gaan stemmen. Als er zoveel moeite wordt gedaan, dan doen we blijkbaar echt wat fout. Dus daarom zien wij dat echt als een meerwaarde. Dan hebben wij de participatie enorm verkeerd geïnterpreteerd of juist niet gedaan, wat we wel zouden moeten. Dus daarom zien we dat nou juist als een extra stimulans om heel goed te kijken naar de participatie, om heel goed te kijken wat de bevolking vindt – dat kan best een bepaald gebied of een bepaald onderwerp – om juist die

mensen serieus te nemen. Ik ben van mening dat als we dat heel echt goed doen, we nooit een referendum zullen krijgen over dit soort onderwerpen.

Mevrouw BENJAMINS (D66): Na deze discussie verheug ik mij op de bespreking van de Participatienota over twee weken – dat kunt u zich voorstellen.

Als D66 vertrouwen wij op de eigen kracht van mensen en ook op onze Staten hier aanwezig. Deze Referendumverordening die nu voorligt, is heel helder. Alleen voorgenomen besluiten van onszelf kunnen referendabel zijn. We gaan ook nog eens over de vraagstelling en uiteindelijk mogen we in ons bijzijn ook nog de uitslag interpreteren. Kortom, de Staten hier blijven het hoogste orgaan, het ultieme burgerpanel. Wij vertrouwen erop dat we dit samen goed kunnen oppakken.

Zoals u allen hebt kunnen lezen in het onderzoek 'Jong geleerd, oud gedaan' komt de participatie op latere leeftijd ten goede, indien de kiesgerechtigde leeftijd wordt verlaagd. Jongeren verdiepen zich hierdoor namelijk al eerder in politieke onderwerpen op school of thuis. Ze zijn daardoor, als ze ouder zijn, geneigd eerder te gaan stemmen of op een andere manier invloed uit te oefenen. Voor de gelegenheid hebben wij onze eigen provinciale Jongerenadviesraad om een advies uit te brengen over het amendement dat wij graag willen indienen met betrekking tot de kiesgerechtigde leeftijd. Dat advies hebben we ook doorgestuurd naar alle fracties hier in de Staten en de conclusie is dat de Jongerenadviesraad het belang van jongerenparticipatie gediend ziet worden met een verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd bij provinciale referenda. Maar ook dat het een kleine stap met betrekking tot het verbeteren van de politieke situatie van jongeren. Onze overtuiging is echter dat je met kleine stapjes uiteindelijk heel ver kunt komen. Graag dienen we dan ook het amendement in om de kiesgerechtigde leeftijd in de Referendumverordening te verlagen naar zestien jaar. Alstublieft, voorzitter.

De VOORZITTER: We hebben een amendement dat nummer 28 krijgt en is ingediend door D66, GroenLinks en de Partij voor de Dieren en daar staat boven: 'Kiesrecht referendum vanaf 16 jaar'. Het is goed gebruik om amendementen niet voor te lezen, dus dat zal ik ook niet doen. Het maakt onderdeel uit van de beraadslaging.

Mevrouw BENJAMINS (D66): De Jongerenadviesraad wil wel benadrukken dat er ook andere manieren om tot institutionele jongerenparticipatie te komen. Graag gaat de Jongerenadviesraad hierover in gesprek met ons. Onzes inziens moeten we dit zeker doen bij de behandeling van de aanstaande Participatienota, over twee weken al. Als D66 verheugen we ons hier zeer op.

Nogmaals willen wij benadrukken dat wij deze verordening echt zien als een onderdeel voor onze participatiekit. Over twee weken bespreken wij de Participatienota en wij gaan ervan uit dat participatie in onze provincie echt gaan verankeren en er daardoor weinig behoefte zal zijn aan een referendum. Maar mocht het nou zo zijn dat er momenteel zo'n 12.000 inwoners de moeite nemen – de heer Schmaal zei het al: je moet er wat moeite voor doen – om een referendum te willen, handtekeningen te gaan verzamelen, dan moet dat wat D66 betreft gewoon mogelijk zijn.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik wil om te beginnen even mijn dank uitspreken voor de griffie en voor met name Anne Lies Meeske, die mijn defecte bril heeft gefikst, zodat ik mijn betoog nu kan houden.

De burgerparticipatie in de provincie Groningen laat te wensen over, zowel voor de inwoners als voor Provinciale Staten. De Noordelijke Rekenkamer heeft dat ook al geconcludeerd. Er is vandaag ook al veel over gezegd tijdens het debat en ook tijdens het vorige agendapunt. Het provinciebestuur wil daar ook mee aan de slag. Laat dat dan ook zien, geef ik het College mee. Neem de inwoners mee in het gehele besluitvormingsproces. Het is evident dat de maatschappelijke organisaties – de Jongerenadviesraad en andere organisaties – worden geconsulteerd en er bestuursakkoorden worden gesloten. Men heeft het dan heel deftig over '*stakeholders*', daar wordt mee gepraat, maar het is nog steeds zo dat Henk en Ingrid – en Tammo en Gretha, zo u wilt – zich niet gehoord voelen. Dat is toch wel een punt van aandacht, vind ik.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Dit verbaast me. Want ik weet dat uw partij altijd zegt te spreken namens Henk en Ingrid. Is die partij dan niet goed in staat om hen te representeren?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, de Partij van de Arbeid spreekt met haar leden. Nou, die hebben wij niet gelukkig. Maar wij hebben wel elke maandag spreekuur. Daar spreken wij met allerlei mensen en inwoners van allerlei pluimage. Daar krijgen wij toch een goed beeld van hoe de burgerparticipatie in deze provincie functioneert. Niet, dus. Want de frustratie is groot en ja, de neerslag van al die

spreekuren die we houden in de provincie maar ook in het fractiehuis – het is een komen en gaan – proberen we wel vertalen in deze volksvertegenwoordiging. Dus dat is wat wij doen: echt het volk vertegenwoordigen.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Dus worden de gevoelens en geluiden van die Henk en Ingrid nou wel goed verwoord door u, of worden die niet goed verwoord?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Wij vertegenwoordigen een heel grote groep mensen c.q. inwoners uit deze provincie. Het probleem is voor die mensen dat ze zich niet gehoord voelen. Dat blijkt ook wel, want er zijn heel veel insprekers altijd bij onderwerpen. Er worden heel veel procedures gevoerd tegen het provinciebestuur. De mensen komen in het geweer. Ja, dat geeft wel aan dat de burgerparticipatie niet in het besluitvormingsproces wordt meegenomen. Ja, wel achteraf, want Groningers beginnen pas te mekkeren als het eenmaal zo ver is en dat kun je voorkomen door mensen in het gehele besluitvormingsproces mee te nemen. Dat is ook wat de Noordelijke Rekenkamer adviseert aan het provinciebestuur. Dat provinciebestuur heeft ook aangegeven dat het daarmee aan de slag wil. Dat is goed, maar nu nog de praktijk.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): De heer Van Kesteren geeft aan een heel grote groep inwoners te vertegenwoordigen en hen te representeren, maar dat zij zich niet gepresenteerd voelen. Kan de heer Van Kesteren dan niet beter bij zichzelf te rade gaan in plaats van een referendumverordening in te willen voeren?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Nee. Een referendum is een middel om bewoners direct invloed te geven. De heer Schmaal heeft het ook al gezegd: af en toe moet je in de spiegel kijken als volksvertegenwoordiger maar ook als provinciebestuurder dat je het weleens verkeer kunt hebben en dat je dan inwoners consulteert over wat zij ervan vinden. Dat is heel belangrijk, want daarvoor zitten we hier. En niet om eens in de vier jaar hier een zetel te veroveren en dan de inwoners aan de willekeur over te laten: dat is niet de bedoeling. Zo'n referendum pleit daar natuurlijk voor.

De heer VISSER (PvdA): Ik heb begrepen dat de heer Van Kesteren een hekel heeft aan leden. Dus zou het niet een idee zijn, meneer Van Kesteren, om uw partijvoorzitter eens te vragen of misschien de PVV dat op een of andere manier een partijreferendum te organiseren, zodat Henk en Ingrid zich daarover kunnen uitspreken?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Nou, ik verwacht dat de voorzitter aangeeft dat dit buiten de orde is. Daar word ik vaak geplaatst, dus het gaat helemaal niet over dit onderwerp. Ik stel het zo: de leden van de Partij van de Arbeid laten steeds meer hun partij in de steek, omdat ook de leden zich niet vertegenwoordigd voelen door een partij die zich 'ledenpartij' en democratisch noemt.

De heer VISSER (PvdA): Nou, we hebben nog altijd meer dan 40.000 leden. Maar dat was de strekking van mijn vraag niet. Het ging erom dat de heer Van Kesteren zegt geen leden te wensen, maar wel graag te willen dat mensen kenbaar kunnen gaan hoe zijn partij zich tot bepaalde materie moet verhouden. Dus mijn vraag was: zou de heer Van Kesteren zich misschien dan kunnen inspannen voor een referendum binnen zijn partij?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Nou, dat doen we niet. Want de ledenpartij Partij van de Arbeid is verworpen tot een elitair clubje waar je je aanmeldt, om dan maatschappelijke carrière te maken. Het is jammer dat de Partij van de Arbeid zo'n partij is geworden: een machtspartij die belangen nastreeft waar de leden als select clubje van overtuigd waar, maar de binding met de samenleving hebben ze al heel lang verloren.

De VOORZITTER: Zullen we deze discussie even laten rusten verder? De heer De Wit.

De heer DE WIT (CDA): Volgens mij is dit precies het probleem: dat het te vaak over mensen en partijen gaat en te weinig over inwoners.

Als het gaat over het referendum, dan geeft de heer Van Kesteren namens de PVV aan dat hij daar helemaal voor is. Nu hebben wij straks een referendum over het plaatsen van windturbines en 80 procent van de stemgerechtigden wil graag dat dat er komt. Zegt meneer Van Kesteren dan ook dat hij zich daarbij neerlegt en dat die er dan moeten komen?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Jazeker. Natuurlijk, zo werkt democratie. Maar dan zeg ik er wel bij: dan moet je inwoners wel heel goed informeren, zo breed mogelijk. En niet alleen maar een mooi verhaal houden over dat het allemaal zo goed is. Nee, mensen verdienen het natuurlijk wel breed georiënteerd en goed en breed geïnformeerd te worden. En daar schort het vaak aan. Maar als een referendum uitwijst dat inwoners voor de plaatsing van windturbines zijn – wat ik me niet voor kan stellen, overigens – dan moet ik dat natuurlijk respecteren, zo werkt de democratie.

Mevrouw BENJAMINS (D66): Ja, ik was even benieuwd of de PVV ook de kinderen van Henk en Ingrid wil mee laten stemmen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Nogmaals, dat zou in principe kunnen. Overigens, de Kieswet laat dat niet toe. Maar als je het over zestienjarigen hebt, dan laat je ook niet je zestienjarige zoon in je auto rijden. Die geef je ook niet mee. En wat ik ook heel vaak merk – dan moet ik ook eerlijk gezegd dan de heer Frenay een beetje afvallen – is dat je af en toe gezinnen ziet op politieke manifestaties ziet, waarbij kleine blagen rondlopen die geen benul hebben van politiek. Maar die lopen daar in jasjes rond van de SP of D66. En bij de ChristenUnie zag ik kleine blagen met ballonnetjes van de ChristenUnie: ja, dan denk ik weleens bij mezelf: moet dat zo?

Mevrouw BENJAMINS (D66): Ja, een ballon vasthouden is denk ik nog steeds wat anders dan echt meestemmen – daar gaat het hier over. Nou ja oké, mijn kinderen hebben weleens rondgelopen met meerdere ballonnen van meerdere partijen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Maar vast niet met een ballon van de PVV.

De VOORZITTER: Dit weten dan ook weer van elkaar. De heer De Boer heeft nog een vraag.

De heer DE BOER (GroenLinks): Ik vind het heel opmerkelijk wat de heer Van Kesteren op het laatst zei. Want hij brengt het argument in dat jongeren niet zouden weten hoe je een stem moet uitbrengen terwijl ze niks afweten van de politiek – naast het feit dat dit gewoon onzin is en ook nog niet een vereiste om je stem uit te kunnen brengen. En net in het verhaal over het windmolenreferendum waar het CDA aan refereerde, maakt hij zelf het argument dat inwoners niet goed geïnformeerd zouden worden. Mijn vraag is daarom: vindt de heer Van Kesteren dat zijn eigen Henk en Ingrid dan wel een stem uit zouden moeten brengen, omdat hij van mening is dat zij toch niet goed geïnformeerd worden?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Nou, je moet vooral jongvolwassen kinderen niet eenzijdig informeren. Ik had gisteren een hele discussie met de nieuwe minister van Onderwijs en dat ging over de CITO-toets. Toen maakte de Partij van de Arbeid bezwaar tegen het feit dat in toetsen en in leerinhouden vaak dingen worden verzwegen en leerinhouden anders worden neergezet. Dat vond de woordvoerder van de PvdA dat een probleem. Toen stelde ik een wedervraag. Toen zei ik: vindt u dat ook als in CITO-toetsen en leerinhouden Zwarte Piet wordt weggelaten en dat ook scepsis over het klimaatbeleid een beetje aan de orde komt? Ja, daar wist men geen antwoord op, want is het maar net hoe het in je kraam te pas komt. Ik heb jarenlang in het onderwijs gewerkt en dan keek je naar programma's met nieuws uit de natuur. Dat was allemaal één groot hosannaverhaal over bepaalde linkse politiek vaak, terwijl je enige scepsis of kritische geluiden, zoals ik die vaak hier ventileer, niet zag. En ik probeerde toch mijn leerlingen zo breed mogelijk te informeren en dat is hier het punt dat ik maak. Voorzitter, ik weid nu uit, maar dat komt wel door de vraagstelling.

De VOORZITTER: Dat valt me inderdaad op. Misschien is het goed om weer de hoofdstroom van het debat een beetje proberen te bereiken.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja voorzitter, maar dat ligt echt niet aan mij.

De VOORZITTER: Nee, zeker niet. Dat zeg ik ook niet. Met alle waardering voor wat u zegt, zou u door willen met uw betoog?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Dank u wel. Tammo en Gretha voelen zich niet gehoord. Dat moeten we ons ter harte nemen. De PVV-fractie is uiteraard voor een provinciaal referendum. Maar we hikken nog tegen bepaalde voorwaarden en aanvullingen aan die het werken belemmeren. De

PVV-fractie is verdeeld. En dat moet ook, want er worden heel wat debatjes gevoerd onderling. Maar we houden u nog even in spanning tot het moment van stemming.

De heer ZWART (PvhN): Ik ben al een tijdje bezig geweest met de pen om allerlei opmerkingen die ik had willen maken, weg te strepen. Er blijft een heel kort betoogje over. Daar zult u blij mee zijn, voorzitter, want wat dat betreft is de discussie ook lang genoeg geweest. De commissie zullen wij niet voerden. We gaan ook niet herhalen wat anderen al gezegd hebben. Wel kunnen we ons volledig vinden in het betoog van de heer Frenay en ook wat Groninger Belang heeft gezegd.

Ik wil toch één opmerking maken: dat we het nog nooit gehad hebben over participatie en de inhoud daarvan. Toch hebben we het er iedere keer weer over. We gaan dat proces aan over twee weken, ik kijk ernaar uit. Ik zal het niet zelf doen helaas, maar ik denk dat we het nog eens een aantal voorwaarden aan zullen moeten stellen wat nou eigenlijk participatie is.

Van het referendum is de Partij voor het Noorden voorstander en ik heb heel verstandige jongeren ontmoet in het jeugdparlement en andere jongerenbijeenkomsten die wij hebben gehad. We zullen het ook eens zijn met de verlaging van de leeftijd van zestien jaar.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou de heer Zwart willen vragen wat hij precies verstaat onder burgerparticipatie. Want we hebben het daar niet over gehad volgens hem, maar ik zou hem weleens willen vragen wat hij daar dan onder verstaat.

De heer ZWART (PvhN): Dank voor deze vraag. Dat vind ik een heel mooie.

De VOORZITTER: Ik realiseer me nu dat ik een groot risico loop door dit interruptiedebat nu toe te laten. Zeker nu u er echt voor gaat zitten. Dat is een extra waarschuwing, dus laten we dat niet doen. Laten we gewoon zeggen: over twee weken staat het voluit geagendeerd.

De heer ZWART (PvhN): Als u het zo wilt samenvatten, dan vind ik dat uitstekend.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik zal proberen het nog korter te doen dan mijn voorganger.

Een heel goed initiatief van de SP en ook het amendement van D66 hebben we mede ingediend. We staan er helemaal achter om ook jongeren goede steun te geven in onze provincie.

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Ja, wij ook als 50PLUS staan voor de voordracht zoals die voor ons ligt, de Referendumverordening. We denken ook dat we daar goed mee uit de voeten kunnen komen. Het is een stuk gereedschap – dat is al eerder gezegd, dat zal ik niet herhalen. Maar we gaan wel mee in het avontuur van de SP. Laat dat duidelijk zijn.

Wij zien ook dat het misschien nooit nodig is, laten we dat hopen. Want we hebben allemaal gezegd dat die participatie zo goed wordt hier in Groningen dat het misschien helemaal niet nodig is. Maar als het nodig is, dan weten de Groningers ook dat weer mogelijkheden zijn om zo'n referendum aan te vragen. En als dat zo is, wil ik graag met de voeten in de klei gaan staan en hen ook echt daarbij helpen. Want als er zoveel burgers vragen om een referendum, dan is er echt wat aan de hand. En af en toe is er hier in Groningen echt wat aan de hand. We hebben voor een paar weken terug nog gezien dat er een fakkeloptocht was met twintig- à vijftigduizend mensen die daar in de Stad liepen. Dus soms is er echt iets aan de hand. Dus als je wilt debatteren over waar wij denk ik het dan niet goed over gehad hebben en je hebt de aardbevingen die hier nog steeds zijn en de gaswinning, dan zou ik in de toekomst best eens zo kunnen zijn dat er nog weleens een referendum kan komen, het eerste, en dat dat juist over iets wat met gaswinning hier in Groningen te maken heeft. Ik denk dat dan heel Groningen daar wel aan meedoet. Dat zou iets zijn waarvan ik denk: misschien in de toekomst. Misschien in de toekomst.

De heer BENNEMA (VVD): Welk provinciaal besluit is dat dan waar dat referendum over gaat. Want volgens mij gaat de provincie niet over gaswinning.

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Nee, maar stel dat we ergens wat tegenkomen en dat de bevolking vindt dat zij daar ook wat over wil zeggen en dat een brief die uitgestuurd wordt namens de provincie en niet namens een gedeputeerde die misschien eerdere brieven gestuurd heeft – dat hebben we allemaal achter ons gelaten – dan laten we daar de bevolking ook mee participeren. Dat zou een mogelijkheid kunnen zijn, meneer Bennema. Ik zeg niet dat het zo is.

De heer BENNEMA (VVD): Maar dat kent het referendum totaal geen aangrijpingspunt meer. Dit gaat over een ontwerp-Statenbesluit. Ik hoor geen enkel voorstel over een ontwerp-Statenbesluit of een thema waar de provincie over gaat. Want dit klinkt meer als een referendum in het algemeen: 'We hebben een bepaald gevoel en we willen even een referendum.' Dat kan toch niet waar zijn? Het gaat toch wel over een concept-Statenbesluit?

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Ja, meneer Bennema, het zal altijd over een concept-Statenbesluit zijn. Dat bedoel ik er ook mee te zeggen, niet meer en niet minder. Als u het groter wilt maken, prima. Ik geef alleen dat als de bevolking van Groningen met zovelen een referendum wil, wij daar volledig achter zullen staan.

De heer BENNEMA (VVD): Ten slotte: maar het is wel een groot goed hier – ik hoop dat de spreker dat met mij eens is – om daar wel de juiste verwachtingen van een referendum te wekken en je daar geen zaken voorspiegelt die niet mogelijk zijn. Dus houd het dan wel realistisch. Is de heer Ten Hoove dat dan met mij eens?

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Dat ben ik met u eens. U bent tegen een referendum. Ik denk dat er een referendumcommissie komt die daar heel goed naar gaat kijken en dat op een fatsoenlijke manier kan formuleren.

De heer PESTMAN (BVNL): Ja, over het referendumvoorstel is al een hele hoop gezegd en een hele hoop gezwezen. De voorstanders en de tegenstanders hebben zich al luid laten horen. Belang van Nederland is een groot voorstander en ik vind eigenlijk twee punten jammer. Het is een voorstel dat eindig is, het heeft een tijdelijke aard. Dat was niet nodig geweest volgens ons. We mogen dit best wel zien dan meer dan een proefje. Ik had liever een bindend of een correctief referendum gezien. Maar helaas mist dat alle juridische grondslag. Want juist dat had een *bottom-up* democratie een kans kunnen geven in tegenstelling tot de *top-down*-arrogantie die er op dit moment soms heerst.

Om even terug te komen op een paar uitlatingen die er zijn geweest zijn en op het amendement van D66, GroenLinks en de Partij voor de Dieren. BVNL denkt dat de deelnemers van een referendum een beetje levenservaring moeten hebben. Zestien jaar is heel jong. Toen ik zestien was, dacht ik aan heel andere dingen dan aan een referendum. Dus ik denk dat we daar niet onmiddellijk aan mee moeten doen.

En ik zou eigenlijk een oproep willen doen aan iedereen die van plan is om tegen het referendum te stemmen, om zich ook buiten het amendement te houden. Hoe je het doet, weet ik niet. Misschien dat je allemaal tegen kunt gaan pissen tijdens het stemmen of zo. Maar als je tegen het referendum stemt, hoef je ook niet met de inhoud van het referendum alsnog te bemoeien, is de mening van BVNL.

De VOORZITTER: Ja, dat is een mening die haaks staat op het Reglement van Orde. Als iemand een amendement indient en hierover stemt, wordt er hierover gestemd door alle leden. Dus ik zou ons allemaal even bepalen bij de dingen die we erover hebben afgesproken. Want dat werkt toch het beste.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Ik zal even iets zeggen over het referendum en het amendement. De ontwerp-Referendumverordening zelf: ik kan zeer kort zijn. Mijn fractie is niet verdeeld daarover. Wij staan als één man achter die verordening en we zijn het geheel eens met de woordvoering van Groninger Belang in het bijzonder.

Dan het amendement. Want daar komt het: dat maakt het voor mijn fractie wel moeilijk. Als dit amendement zou worden aangenomen, dan wordt het een stuk onaantrekkelijker om dat referendum in te voeren, namelijk met zestienjarigen. De heer Pestman heeft daar al wat van gezegd: ze moeten nog wat opgroeien. Mijn fractie is ook van mening dat de achttienjarige een stuk verder is in de ontwikkeling en de oordeelsvorming, door de kennis en ervaring opgedaan op school en juist daarbuiten, dan een zestienjarige. En die kennis en ervaring is nodig voor het maken van een weloverwogen keuze. Tieners van zestien, zeventien zijn nog een beetje 'werk in uitvoering'. Die moeten de mogelijkheid krijgen om nog meer ervaring en kennis op te doen om weloverwogen keuzes te maken en dus niet te stemmen. Zo van: 'Wat die vriendjes van mij zeggen, is leuk. En die "Jessias" is zo'n leuke vent, dus stem ik GroenLinks!' en zo. Nee, ze moeten het zelfstandig kunnen bepalen. En daarom zijn wij niet voor zestien- en zeventienjarigen die gaan stemmen. En nog een enkel argument: jongeren van zestien en zeventien mogen geen alcoholische dranken consumeren of

kopen. Ze mogen evenmin roken of autorijden. Zouden we ze dan wel mede het beleid laten bepalen voor de komende jaren in de provincie? Dat is op z'n minst tegenstrijdig.

De heer DE BOER (GroenLinks): Het is duidelijk om te horen dat de fractie van Ons Groningen niet een heel hoge pet op heeft van jonge mensen. Maar ik ben weleens benieuwd of de heer Marquart Scholtz dan van mening is dat alle dingen die hij nu opnoemt – alle kwaliteitsargumenten die nergens vastgelegd liggen – wel van toepassing zijn op mensen boven de achttien jaar. Dat je spontaan op je achttiende verjaardag al deze aspecten ineens bezit en je die ook hebt als je pak hem beet 83 bent bijvoorbeeld.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Nou, de heer De Boer slaat de spijker op zijn kop. Bij achttien jaar verandert wat. Dan mag je opeens stemmen. Je mag opeens ook autorijden. Je mag ook opeens alcohol kopen en gebruiken. Dus ja, er is een zekere grens, dus waarom zouden we die dan niet in stand houden? Met achttien jaar mag je ook het land gaan verdedigen en desnoods sterven voor het vaderland, meneer De Boer, wat in uw partij wel niet zo populair zal zijn. Maar dat mag dan opeens. Dus er moet ergens een grens zijn en daar wil ik me graag aan houden.

De heer DE VRIES (Fractie GO): De Fractie GO is zeer voor het referendum, het liefst natuurlijk correctief of bindend als dat zo kan worden vastgelegd. Maar we zijn tegen het verlagen van de stemgerechtigde leeftijd van achttien naar zestien: dat lijkt ons toch een wat te lage leeftijd om *überhaupt* aan zo'n referendum een stem te geven.

De VOORZITTER: Dank u wel. Dat brengt ons bij de heer Frenay. Ik weet niet helemaal zeker of aan hem vragen zijn gesteld. Maar hij krijgt in ieder geval de gelegenheid om te reflecteren op het gebodene. De heer Frenay.

De heer FRENAY (SP): Ik geloof niet dat er heel veel vragen zijn gesteld.

Maar de tweede suggestie die u doet, om nog even te reflecteren op wat naar voren is gebracht, daar geef ik graag gehoor aan. De bezwaren of reserves die hebben geklonken over het eventueel tot de mogelijkheden laten behoren dat er een referendum zou zijn, lijken toch naar mijn interpretatie voort te vloeien uit de gedachte dat het referendum alle andere participatie-instrumenten gaat vervangen. Ja, dat is natuurlijk helemaal niet de bedoeling. Sterker nog – dat heb ik in mijn eerste termijn ook naar voren gebracht en dat is ook door veel andere sprekers hier nadrukkelijk gezegd –, wij hebben allemaal de wens om de participatietrajecten, zoals die hier worden uitgezet, te verbeteren en daar kritisch op te blijven. Ik denk dat dat wel Statenbreed het geval is. Er is ook al een paar keer naar voren gebracht dat we uitzien naar de bespreking van de nieuwe Participatienota. En in dat verband denk ik dat de vrees dat het referendum daarvoor in de plaats zal komen, ook echt ongegrond is. Dus dat is geenszins de bedoeling.

Het is ook al een paar keer door mijzelf en een paar collega's benadrukt dat het belangrijkste doel van de Referendumverordening juist is het voorkomen van het gebruik ervan. Ik denk dat als wij te veel vrezen dat die Referendumverordening ongewenst gebruikt zal gaan worden, wij daarmee ook een soort motie van wantrouwen tegen onszelf uitspreken. Wijzelf hier in deze zaal zijn voortdurend aan zet om wat er ook aan beleidsontwikkelingsprocessen hier in huis wordt opgetuigd, scherp te blijven, goede kaders te stellen, de uitvoering nauwlettend in de gaten te houden en er achteraf wat van te vinden. Dus als we die taken serieus blijven nemen, dan hebben wij er – onze fractie althans – veel vertrouwen in dat het referendum slechts bij zeer, zeer hoge uitzondering uit de kast getrokken zal worden. Maar nogmaals, het simpele feit dat die mogelijkheid er is, verhoogt de druk op ons om in dat voortraject scherp te blijven. Dat is wat ons betreft de kern van dit hele voorstel.

De heer VISSER (PvdA): Is de heer Frenay het mij eens dat het beeld dat hij schetst van een enkele keer referendum – een uiterste noodzaak of dat het eigenlijk niet nodig zou moeten zijn – door een enkel ander lid in dit huis anders wordt verstaan? Bijvoorbeeld als het gaat om een fakkeloptocht of om een brief die uit moet gaan. Bent u zich ervan bewust dat dan de beelden heel verschillend zijn?

De heer FRENAY (SP): Ja, het is goed dat u dat even onder mijn aandacht brengt. Dat was ook nog een opmerking die ik nog op mijn lijstje had staan die ik nog even wilde maken. Maar die kan ik nu wel even als eerste maken. Kijk, wat ons betreft is deze verordening niet een reactie op stelselmatig tekortschietende participatie of op een stelselmatig tekortschietend democratisch bestel. Wat ons betreft is dat zeker niet het geval. Het is een sluitstuk: zo willen wij het nadrukkelijk nog een keer neerzetten. Het sluitstuk van een proces, waarin wij met elkaar voortdurend bezig zijn om te kijken

hoe dat beter kan. En als we het op die manier zien, dan denk ik dat zo'n sluitstuk – ik begin mijzelf te herhalen – in ieder geval ons scherp houdt in het proces dat wij hier met elkaar voortdurend goed in proberen te vullen.

Vervolgens nog een paar andere opmerkingen. Als je over dit soort zaken spreekt, dan worden er wat bespiegelingen gehouden of voorbeelden aangehaald. En elk voorbeeld gaat natuurlijk ook wel weer ergens mank. Er worden wat denkbare scenario's beschreven en ja, dan kun je altijd wel zeggen: 'Ja, maar als dit en als dat en als zus en als zo, dan staat er toch nog weer een beer ergens op weg. Hoe gaan we dat dan doen? Daar zien we ook zo gauw niet een oplossing voor, dus moeten we maar helemaal afzien van de reis.' Want je weet dat er vijf bochten later toch weer een beertje op weg staat.

Kijk, als we op die manier dit soort kwesties aankaarten, aanzien of aangaan, dan denk ik: dan komen we niet zo ver. Ik denk dat we toch ook met elkaar er vertrouwen in moeten kunnen hebben dat wij dit soort processen met elkaar goed kunnen inrichten als ze zich voordoen. Mevrouw Benjamins sprak er geloof ik ook al even over dat wij hier in huis uiteindelijk elke keer de beslissingen blijven nemen. Voor een aanvraag voor een referendum – het is ook al door een aantal andere collega's gezegd – moet al heel wat energie voor worden verzet door de aanvragers. Vervolgens moeten wij beslissen of we die aanvraag honoreren. Vervolgens beslissen wij over de vraagstelling. Vervolgens beslissen wij uiteindelijk wat we met de uitslag gaan doen. En als wij er geen vertrouwen in hebben dat we al deze processen hier met elkaar op een zorgvuldige wijze kunnen inrichten, dan denk ik dat dit ook een vraag is over de legitimiteit van dit gezelschap. Dus wij hebben er wel vertrouwen dat we dat met elkaar goed kunnen doen, zeker als we daarbij inhoudelijk ondersteund worden door een nog te benoemen commissie. Dus alles bij elkaar denk ik dat er van koudwatervrees in dit verband geen sprake hoeft te zijn.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): De heer Frenay somt allemaal voorbeelden van ongewenste effecten waarom je tegen de verordening zou kunnen zijn. Ongewenste effecten die zich zouden kunnen voordoen waardoor je tegen zou kunnen stemmen. Maar voor mijn fractie is juist het probleem dat de gewenste effecten niet aanwezig. Dus niet de aanwezigheid van ongewenste effecten, maar de afwezigheid van gewenste effecten. Kan de heer Frenay duidelijk maken waar hij al die verwachtingen op baseert, terwijl er zoveel provincies zijn met een verordening waar die gewoon niet uitkomen?

De heer FRENAY (SP): Nou ja, ik moet mezelf niet nogmaals gaan herhalen. Maar een paar keer is al gezegd dat het simpele feit van de mogelijkheid van een referendum ons scherp houdt in het inrichten van al die processen die uiteindelijk aan de formulering van het voorgenomen besluit voorafgaan. Wij denken dat die druk een positief effect zal hebben op dat voorliggende proces. Ik denk dat het moeilijk is om dat nu te voorspellen waar zich dat precies in zal gaan manifesteren. Maar het is een kwestie van vertrouwen dat een ultiem middel als een referendum alles wat eraan voorafgaat, in gunstige zin zal beïnvloeden.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Dus de heer Frenay kan aantonen dat in de provincies waar nu een referendumverordening is, de besluitvorming aantoonbaar beter is dan in de provincies waar dat niet zo is?

De heer FRENAY (SP): Nee, dat kan ik niet aantonen.

De VOORZITTER: De heer Geijtenbeek, ten slotte.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Dan vind ik het mooi dat de heer Frenay vraagt om vertrouwen. Want dat is precies voor mijn fractie de reden om te kiezen voor de representatieve democratie.

De heer FRENAY (SP): Maar als het vergund is, voorzitter, dan wil ik de heer Geijtenbeek wel een wedervraag stellen. Wat denkt hij de verordening hem in de weg zal zitten, zijn werk te doen zoals hij dunkt dat goed is?

De VOORZITTER: Het is gevaarlijk om dit toe te staan. Laten we het eens één rondje proberen, bij wijze van democratisch vernieuwend experiment. De heer Geijtenbeek.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Ja, daar ben ik dus niet zo van. Waarom zou je iets in de bouwmarkt meenemen wat je niet nodig hebt? Dat is de vraag die meneer Frenay mij stelt. Je doet

iets waarvan je denkt dat het het goede brengt. Als je dat niet verwacht, dan hoeft je het ook niet te doen.

De heer FRENAY (SP): Ja, maar het is wel aardig dat de heer Geijtenbeek de bouwmarkt-metafoor weer even tevoorschijn haalt. Want daar had ik ook nog een opmerkingetje over in mijn aantekeningetje in staan. Want de vraag die ik hier, zonder dat ik op een antwoord reken, toch in de groep wil gooien, is de volgende. Zit een zeldzaam gebruikt stuk gereedschap je in de weg?

Ik heb de aangekruiste opmerkingen gemaakt. Nu nog even over het amendement van D66. Onze fractie staat positief tegenover dat amendement. Wij hebben wel vertrouwen in de oordeelsvaardigheid van jongeren, zeker natuurlijk ook omdat, mocht het zich eens voordoen, jongeren vooral naar de stembus zullen komen als het een onderwerp betreft waar zij zelf belang bij hebben en waar zij zelf gemotiveerd zullen zijn. Wij hebben in Nederland ook bij referenda geen opkomstplicht, dus de ouderen maar ook de jongeren die het allemaal niet zo vreselijk interessant zullen vinden, zullen dan gewoon thuisblijven. Wij vinden het een mooie manier om jongeren al wat eerder dan bij het bereiken van de achttienjarige leeftijd kennis te laten maken met dit soort processen. Wij zullen het amendement dan ook steunen.

En ik weet niet of het gepast is, want anders het volgende. Ik heb begrepen dat er ook nog een amendement komt van de heer De Boer, als ik dat mag opmerken. Want er is veel gediscussieerd over de toevoeging van de mogelijkheid van het gebiedsreferendum. Wij hebben dat toegevoegd, omdat wij dat een waardevolle toevoeging vinden. Er wordt door iedereen zo over gedacht, dus we hebben daar achter de schermen tijdens de lunch nog even met elkaar over gehad. Wij vinden het een prima zaak als dat aan de Staten wordt overgelaten. Dus wij hebben daar zelf niet een uitgesproken opvatting over als partij.

De VOORZITTER: U hebt over een onderwerp gesproken. We praten hier niet over nog niet-ingediende amendementen. Maar dan weten we alvast wat u van dat onderwerp vindt.

Ik kijk eens even rond of er nog behoefte is aan een tweede termijn. Dat zou best eens kunnen, want er schijnen nog amendementen ingediend te moeten worden. Zal ik bij de heer De Boer beginnen?

De heer DE BOER (GroenLinks): Ja, graag. Maar dan met het verzoek om even te schorsen om het amendement in stelling te brengen. Als dat kan.

De VOORZITTER: Dat doe je meestal niet tijdens een schorsing.

De heer DE BOER (GroenLinks): Niet 'in stemming', maar 'in stelling'. Als in: ik moet het even uitprinten om het in te kunnen dienen.

De VOORZITTER: Oké. Laten we er tien minuten van maken.

De heer DE BOER (GroenLinks): Dat mag ook.

De VOORZITTER: Ik schors de vergadering voor tien minuten.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering en geef het woord aan de heer De Boer, die spreekt namens de fractie van GroenLinks. En hij is de enige die spreekt.

De heer DE BOER (GroenLinks): Dank richting de heer Frenay voor de beantwoording van onze opmerkingen in de eerste termijn. Wij kunnen zijn standpunt en het standpunt van de SP in dezen begrijpen, maar dat noopt ons er wel toe om het volgende amendement in te dienen.

De VOORZITTER: Het is nog warm, ik voel het aan het papier. Het amendement heeft als volgnummer 29 en het logo van GroenLinks erboven en draagt als titel 'Referenda voor de hele provincie'. En omdat het een amendement is, hoeft ik het verder niet voor te lezen, maar de heer De Boer zal het vast gaan toelichten.

De heer DE BOER (GroenLinks): Dat heeft u goed aangevoeld, voorzitter.

Zoals ik in de eerste termijn al liet blijken, is het voor een deel van mijn fractie niet acceptabel dat de Referendumverordening gebruikt kan worden om bepaalde gebieden van de provincie af te bakenen. Wij vinden dat als een referendumverordening voor de provincie komt, deze ook te allen tijde voor de hele provincie moet gelden. We maken hier afwegingen uit het provinciale belang, niet uit bepaalde gebiedsbelangen. Elke inwoner telt even hard mee en daarom willen wij ook ervoor zorgen dat als er een referendum komt in onze provincie, alle inwoners daaraan kunnen deelnemen. Dat is voor ons de reden om uiteindelijk meer geneigd te zijn voor te stemmen dan op het moment dat het gebiedsreferendum wél onderdeel uitmaakt van deze verordening.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Kan GroenLinks daar iets meer duidelijkheid over geven? Want is dan nu de stemverhouding en wat wordt de stemverhouding?

De heer DE BOER (GroenLinks): Op dit moment is het grootste deel van onze fractie op onderdelen verdeeld. Daar zijn bepaalde afwegingen voor gemaakt. Bepaalde mensen, zoals ik in mijn eerste termijn ook al heb aangegeven, zijn geen voorstander van het referendum, dus die zullen niet voor de verordening stemmen. Maar er zijn meerdere leden binnen mijn fractie die hebben aangegeven dat zolang het gebiedsreferendum onderdeel uitmaakt van deze verordening – dus zolang artikel 8 in deze verordening blijft staan – zij ook niet voor zullen stemmen. Deze mensen zullen ombuigen op het moment dat het gebiedsreferendum eruit gehaald wordt.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Dank voor dit open en heldere antwoord. Maar moet ik ongeveer uitgaan van de verhouding twee voor, twee gebiedsreferendum en twee tegen?

De VOORZITTER: Ik kan me ook voorstellen dat we even wachten op de stemming of zo iets.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Nee, dat wil ik juist weten voor de stemming, voorzitter.

De VOORZITTER: Meneer De Boer, u bent niet verplicht te antwoorden. Alles wat u zegt, kan tegen u gebruikt worden, dat weet u, hè?

De heer DE BOER (GroenLinks): Ja, dat weet ik, voorzitter. Volgens mij moet ik dan ook verwijzen naar de Kieswet en zeggen dat mensen zonder last of ruggespraak spreken en hun eigen keuze daarin moeten maken. Maar twee leden van mijn fractie hebben aangegeven dat dit voor hen doorslaggevend is.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Wij hebben de woordvoering gedaan in eerste termijn. Daarna is nog een amendement ingediend van D66 over de leeftijd. Wij hebben het daar binnen de fractie over gehad. Aan de ene kant vinden wij het belangrijk dat een zo groot mogelijke vertegenwoordiging is die gaat stemmen over een referendum. Dat zou het weleens bevorderend kunnen werken als je ook jongeren mee laat stemmen. Aan de andere kant is de discussie dat er altijd een grens is en waarom dan wel zestien jaar en waarom niet vijftien jaar. Je kunt ook achttien jaar als grens instellen. Daar hebben we het vanavond nog over in de fractie en daar zullen we vanavond uitsluitsel over geven.

Mevrouw BENJAMINS (D66): Ik wil één ding nog zeggen. In de eerste termijn zijn wij heel helder geweest: wij vertrouwen erop dat we dit met elkaar goed doen, dat wij de afwegingen goed maken en daarom steunen wij ook het amendement dat net ingediend is door GroenLinks. Waarom? Dat is omdat wij degenen zijn die ook nog de interpretatie doen van het proces-verbaal van een referendum. Dus daarin kunnen wij zien welk gebied hoe heeft gestemd. Wij moeten zorgvuldig onze afweging maken, net zoals dat wij dat gaan doen bij het voorgenomen besluit dat referendabel is.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Stel dat beide amendementen het niet halen, is er dan voor D66 een reden om tegen dit voorstel te stemmen? Of niet?

Mevrouw BENJAMINS (D66): Nee, wij zullen sowieso voor het referendum stemmen. Want wij houden wel van een stuk gereedschap in onze gereedschapskist dat wij bij nood kunnen gebruiken.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Mag ik dan mevrouw Benjamins vragen dit standpunt door te geleiden naar het partijbestuur in Den Haag, zodat misschien het raadgevend referendum landelijk weer ingevoerd kan worden?

Mevrouw BENJAMINS (D66): Ik wil alles doorgeleiden van deze fractie richting Den Haag. Echter, de invloed van ons is niet altijd even groot als Ons Groningen denkt.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Een referendum is een zegen voor de directe democratie waar alle politieke partijen, met name in verkiezingscampagnes, de mond vol van hebben. Het referendum vergroot de inspraak, de burgerparticipatie en het dualisme in het besluitvormingsproces. Het referendum doet ook recht aan de conclusies en de aanbevelingen van de Noordelijke Rekenkamer inzake de burgerparticipatie in onze provincie. Eigenlijk zou dit initiatiefvoorstel dan ook Statenbreed moeten worden omarmd. Daarom steunen wij dit initiatiefvoorstel dan ook om die redenen.

De VOORZITTER: Verder geen behoefte aan woordvoeringen, begrijp ik? De heer Frenay ook niet meer? Dan sluit ik de beraadslagingen en later vandaag kan worden gestemd over de ingediende amendementen en uiteindelijk over de voordracht zelf.

Dan schors ik de vergadering even kort voor een woordvoerderswissel. Want we gaan het nu hebben over de beleidsluwe Actualisatie Omgevingsvisie en Omgevingsverordening in de provincie Groningen.

[Schorsing]

C. Voordrachten: (Beleidsluwe) Actualisatie Omgevingsvisie en Omgevingsverordening provincie Groningen 2021)

De VOORZITTER: Dames en heren, wij hervatten de vergadering. Ik stel aan de orde agendapunt 3.C, de (Beleidsluwe) Actualisatie Omgevingsvisie en Omgevingsverordening in de provincie Groningen. Meneer Pestman, ik probeer de vergadering te heropenen, dank u wel. Dit is op zich een onderwerp waar geweldig veel verschillende accenten in kunnen worden ingebracht. Maar gelukkig is er een debat geweest in de commissie en daarin is het vrij precies ingekaderd.

De fracties van D66 en GroenLinks hadden na de behandeling in de Statencommissie nog behoefte aan een afrondend politiek debat in de Staten. Maar dat ging met name over karakteristieke sloten in Middag-Humsterland. Als de voortekenen niet bedriegen, worden op dat punt ook moties ingediend. Dus als ik u mag uitnodigen om het debat daarop te focussen, dan doen we onszelf denk ik een groot plezier.

Zal ik eens beginnen met de woordvoerder namens GroenLinks, mevrouw Siersema?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Middag-Humsterland: daar willen we ons inderdaad op focussen. Ik hoef u ook niet te vertellen hoe mooi en uniek het gebied van het Nationaal Landschap Middag-Humsterland. De meeste partijen hier in de zaal zien dit ook en hechten ook waarde aan het landschappelijke karakter en de onregelmatige blokverkaveling in het oudste cultuurlandschap van Nederland. Veel partijen willen graag dit gebied zo behouden, zodat we ook in de volgende eeuw hiervan nog kunnen genieten. Niet voor niets wordt ervoor gepleit om Middag-Humsterland geplaatst te krijgen op de UNESCO-Werelderfgoedlijst.

Eerder al is voor de bescherming van het gebied in 1998 een convenant opgesteld tussen verschillende partijen, dat in 2008 herzien is en tot 2019 geldig was. Met deze actualisatie zien wij, GroenLinks en D66, dat het gebied qua bescherming onder druk komt te staan. Om het gebied extra bescherming te geven, dienen wij als eerste de motie 'Beter beheer voor Nationaal Landschap Middag-Humsterland' in.

Mevrouw VULPES (VVD): Ik wilde de woordvoerder van GroenLinks via u, voorzitter, vragen of zij geen vertrouwen in de gemeente heeft. Dit stukje dat wij nu doen, is het vastleggen in onze Provinciale Omgevingsvisie en -verordening. Maar de gemeente is samen met de Gebiedsraad een heel traject begonnen om ervoor te zorgen dat de bescherming van Middag-Humsterland goed geregeld is. Dus mijn vraag aan GroenLinks is: hebt u geen vertrouwen in de gemeente?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Wij hebben zeker wel vertrouwen in de gemeente. Maar wij denken dat deze bescherming gewoon breder moet en dat wij dat met alle partijen moeten oppakken die dat ook graag willen, zodat we ook dat stukje UNESCO goed verantwoord kunnen krijgen.

Mevrouw VULPES (VVD): Daar moet ik toch uit concluderen dat GroenLinks op de stoel gaat zitten van de gemeenteraad. Daar is deze discussie ook al gevoerd en wij als VVD hebben er heel veel vertrouwen in dat de gemeente Westerkwartier goed in staat is om samen met de Gebiedsraad het gebied te beschermen. Dus nogmaals de volgende vraag. Want uit deze motie blijkt dat GroenLinks geen vertrouwen heeft in de gemeente.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Nogmaals, wij hebben wel vertrouwen in de gemeente. Maar wij vinden echt dat wij samen moeten gaan monitoren. Dat vindt de gemeente zelf trouwens ook: dat geeft zij ook aan in haar brieven. Dus ik denk dat we dit samen moeten oppakken en dat heeft niks ermee te maken dat we geen vertrouwen erin hebben. Het gaat er juist om dat we dit met elkaar doen: dat is belangrijk. En het stukje handhaving blijft ook gewoon bij de gemeente.

De VOORZITTER: De heer Schmaal wil het woord. Is dat ook over de motie? Anders kan ik die nu eerst beter even gaan voorlezen – althans het dictum ervan. Ja? Dat is motie met nummer 371 'Beter beheer voor Nationaal Landschap Middag-Humsterland'. Daar staan boven de logo's van GroenLinks, D66, de SP, de Partij voor de Dieren en de Partij voor het Noorden. En deze motie eindigt in de volgende oproep aan het College:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:

- in de tweede helft van de 20e eeuw door schaalvergroting in de landbouw en voor een betere afwatering veel sloten zijn gedempt, ook in het Nationaal Landschap Middag-Humsterland;
- de waarde van het Nationaal Landschap Middag-Humsterland, een van de oudste cultuurlandschappen van Nederland, hierdoor onder druk staat;
- op basis van een inventarisatie een definitieve kaart met karakteristieke sloten is opgesteld voor Middag-Humsterland die in 2009 is vertaald in de Omgevingsverordening, die is vastgelegd in de bestemmingsplannen voor het buitengebied van de voormalige gemeenten Winsum en Zuidhorn;

Overwegende dat;

- provincie en gemeente hebben geconcludeerd dat de controle en handhaving van het slotenpatroon in de loop der jaren niet adequaat zijn opgepakt en dat er – in strijd met het bestemmingsplan – sloten zijn verdwenen;
- er in de loop der jaren vergunningen zijn verleend, bijvoorbeeld voor de uitwisseling van sloten d.m.v. een wijzigingsbevoegdheid;
- sloten die karakteristiek zijn vanuit hun natuurlijke oorsprong, of vanuit hun relatie tot oude getijdengeulen waardevol zijn, niet mogen worden gedempt;
- bij aanvragen tot uitwisseling van andere sloten in Middag-Humsterland om advies moet worden gevraagd en in het bestemmingsplan een verbod op het dempen van verlegde, compenserende en nieuw aangewezen sloten zal worden opgenomen;
- in 2017 een Gebiedsraad Middag-Humsterland is opgezet, waarin niet alle partijen vertegenwoordigd zijn ten opzichte van het convenant uit 1998;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op om:

- de planologisch-juridische verankering van de nieuwe situatie (nulsituatie) en de daarop volgende vertaling in het bestemmingsplan de basis te laten zijn voor de tweejaarlijkse monitoring door de provincie en de gemeente Westerkwartier, waarin begrepen zullen zijn de resultaten van de handhaving van de verordening;
 - er met de gemeente Westerkwartier op toe te zien dat alle belangen goed worden meegenomen;
- En gaan over tot de orde van de dag!

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslaging. Ik had begrepen dat de heer Schmaal hier een vraag over heeft.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Nou, er komt nog een motie zometeen volgens mij. Maar dit gaat over de woordvoering die GroenLinks zonet deed. Het gaat even over het convenant dat in 1998 is getekend, waar GroenLinks erg veel waarde aan hecht. Maar mijn vraag is: waarom hecht GroenLinks meer waarde aan een convenant uit 1998 dan aan de huidige afspraken met de Gebiedsraad?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Nou, ik sluit al aan op de volgende motie die straks ook ingediend gaat worden. Wij hechten daar veel waarde aan, omdat inderdaad dan ook alle partijen aan tafel zitten. Want een zienswijze alleen, ook van andere partijen zoals de Natuur- en Milieufederatie, is iets

anders dan met elkaar aan tafel zitten om samen de bescherming te regelen van dit gebied. Dat vinden wij het een stuk verdergaan en wij vinden dit ook nodig.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Dan hoor ik dus eigenlijk GroenLinks zeggen dat men geen vertrouwen heeft in de Gebiedsraad. Want zij vinden dat die niet breed genoeg is. Waarom zegt GroenLinks dat niet gewoon?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Ik zeg helemaal niet dat ik geen vertrouwen erin heb, want de Gebiedsraad zit daar ook bij aan tafel. Maar het is goed om dat met elkaar te doen. Dat vinden wij belangrijk, dat het breder gedragen wordt dan alleen de Gebiedsraad.

De heer BERGSMA (CDA): In deze motie wordt er met geen woord gerept over agrariërs, terwijl zij toch wel de hoeders van het landschap, ook daar. Ik vroeg me af waarom GroenLinks en D66 ervoor hebben gekozen om die niet te benoemen in deze motie, bijvoorbeeld.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): In dit geval weet ik niet of u het nou over de tweede motie hebt die nog ingediend wordt of over deze. Als het om deze gaat, staat er echt in dat we het hebben over de tweejaarlijkse monitoring, waarvan de gemeente ook zelf wilde dat we die samen gingen doen. Dat staat ook in hun eigen correspondentie. Daarnaast willen we ook graag een verdere terugkoppeling hebben in onze provinciale rapportage. Wij vinden het belangrijk om dat met elkaar in de gaten te houden.

In de motie die dus net is ingediend, gaat het dus om een tweejaarlijkse monitoring, met daarop de mogelijke handhaving vanuit de gemeente, die dan in de PS-rapportage terugkomt. Dan zien we, mocht er een handhaving zijn geweest, en we weten wat de stand van zaken is in het gebied. Voor GroenLinks is het van groot belang dat het gebied zo blijft zoals het is.

Naast de monitoring zien we dat alle partijen gelijkwaardig aan tafel zitten. Dat vinden wij belangrijk om dit gebied dus te beschermen – dat heb ik ook al eerder aangegeven. Alleen een zienswijze indienen – dat heb ik ook al gezegd – is echt wezenlijk anders dan met elkaar overleg voeren om het gebied te beschermen. Daarnaast, om een plaatsing te kunnen op de UNESCO-lijst, is het zaak om de bescherming van de waarden goed en duurzaam te regelen. Daarom roepen wij het College op om nogmaals naar de kaart van 2009 te kijken – met name als dit redelijkerwijs niet mogelijk is, de nulsituatie zoals in deze actualisatie beschreven is, te realiseren.

Mevrouw VULPES (VVD): Ja, ik heb de stukken ook gelezen en ik heb de zienswijzen gelezen van de verschillende partijen waar GroenLinks naar verwijst. Maar als ik het goed lees en gelet op de gesprekken die ik heb gevoerd, heeft de Gebiedsraad deze partijen benaderd om mee te denken. Daar hebben zij vanaf gezien en zij hebben zelf gebruik gemaakt van het instrument zienswijze. Dus naar onze mening doet de Gebiedsraad haar werk en nodigt zij ook de gesprekspartners uit. Ik zie derhalve niet in waarom dit op een andere manier geregeld moet worden. Daar wil ik wel een betere toelichting van GroenLinks op.

De VOORZITTER: Dit ruikt naar wat u straks in uw eerste termijn had kunnen zeggen. Maar er zat nog een vraagje aan vast, geloof ik. Mevrouw Siersema.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Ja, ik denk dat wij gewoon wezenlijk anders zien en dat wij die bescherming echt nodig hebben. Daarom gaan we zo nog een motie indienen daarover.

Belangrijker nog: laten we dan ook alle neuzen weer dezelfde kant op te krijgen om Middag-Humsterland de plek te geven die het verdient, om dit samen in een convenant te regelen, zodat dit waardevolle Nationale Landschap de bescherming krijgt die het verdient. En hierbij ook nog de motie 'Van sloot naar slotgracht'.

De VOORZITTER: Die heb ik voor. Deze krijgt als volgnummer 372 en daar staan dezelfde logo's op als zonet: GroenLinks, D66, SP, Partij voor de Dieren en Partij voor het Noorden. Deze motie eindigt in de volgende oproep aan het College:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:

- in 1998 een convenant is gesloten tussen de Natuur en Milieu Federatie, gemeente Zuidhorn, provincie Groningen, Noordelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO), het waterschap

Noorderzijvest, het Ministerie van LNV en de Dienst Landelijk gebied, waarin de bescherming van dit gebied was geregeld;

- in 2008 het betreffende convenant met tien jaar is verlengd tot 2019;
- Middag-Humsterland in 2005 is aangewezen als Nationaal Landschap en een van de twintig Nationale landschappen in Nederland is;
- Nationaal Landschap Middag-Humsterland is voorgedragen voor de lijst van Werelderfgoed van de UNESCO;
- de waarde van het Nationaal Landschap Middag-Humsterland, een van de oudste cultuurlandschappen van Nederland, onder druk staat door slootdempingen;

Overwegende dat:

- provincie en gemeente hebben geconcludeerd dat de controle en handhaving van het slotenpatroon in de loop der jaren niet adequaat zijn opgepakt en dat er – in strijd met het bestemmingsplan – sloten zijn verdwenen;
- het convenant van Middag-Humsterland tot 2019 geldig was en dat verschillende partijen vragen deze te herbevestigen en te actualiseren;
- de nulmeting, gedaan voor deze actualisatie, meegenomen kan worden in een actualisatie van het convenant;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op:

- samen met de gemeente Westerkwartier en waterschap Noorderzijvest te werken aan behoud en herstel van het Nationaal Landschap Middag-Humsterland op basis van de kaart van de karakteristieke sloten van 2009;
- waar dat redelijkerwijs niet mogelijk is, pas na onderbouwing en overleg, op basis van de in de voordracht Actualisatie Omgevingsverordening beschreven de nulsituatie te realiseren;
- het convenant van Middag-Humsterland te herbevestigen met de Gebiedsraad, stichting Middag-Humsterland, Natuur- en Milieufederatie, LTO, de gemeente Westerkwartier, het Ministerie van LNV, waterschap Noorderzijvest en Prolander om zo dit waardevolle Nationaal Landschap de juiste bescherming te bieden die het verdient;

En gaan over tot de orde van de dag!

Ook deze motie maakt onderdeel uit van de beraadslaging.

De heer BERGSMA (CDA): In de oproep aan het College wordt gesproken over het behoud en herstel van het Nationaal Landschap Middag-Humsterland. Stel, deze motie wordt aangenomen en er wordt hersteld. Wie draait er dan op voor de kosten?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Dan valt het gewoon onder de handhaving van de gemeente.

De heer BERGSMA (CDA): Maar we teruggaan naar de situatie van 2009, dan betekent dat eerst iets goedgekeurd is en het vervolgens weer teruggedraaid wordt. Dan vraag ik mij af wie dat dan moet betalen. Dat is de vraag aan GroenLinks.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Nou, het is dan natuurlijk zo dat we het hier over handhaving hebben. We gaan eerst nog een klein stapje terugzetten om nog een keer te kijken naar de sloten die benoemd zijn en wat er staat in de Actualisatie. En dan wordt er in overleg weer gehandeld. Er gebeurt niet veel anders dan nu en dan zal er gehandhaafd worden, zoals dat normaal ook gebeurt. Mocht het zo zijn dat dus die sloten weer open zouden moeten, dan ligt dat weer bij de particulieren omdat er gehandhaafd wordt. De gemeente zou dan moeten handhaven, daar hebben wij als provincie niks over te zeggen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik constateer dat GroenLinks de nulmeting die nu gedaan is, niet accepteren. De vraag aan GroenLinks is of wij vaker onderwerpen in dit huis bespreken waarbij het GroenLinks in de gemeenteraad niet gelukt is om het onderwerp naar zijn hand te zetten en we dat hier elke keer in de Staten gaan behandelen?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): In dit geval vonden wij het zo belangrijk omdat het over een groter gebied ging. Dus wilden we dit inderdaad nu graag behandelen en dan samen kijken of we ook voor deze bescherming een extra stapje zouden kunnen zetten, wat denk ik gewoon heel belangrijk is.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Dus als het GroenLinks iets niet lukt in de gemeenteraad, dan kunnen we dus hier elke keer weer een debat verwachten?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Dat denk ik niet.

Mevrouw VULPES (VVD): Ik had nog een vraag aan GroenLinks. Hoe betrouwbaar is een gemeente dan nog in de ogen van GroenLinks op het moment zij dus afspraken maakt met haar inwoners, ook om de handhaving later niet op te pakken? Daar gaan wij als provincie overheen om dat nog even op te lossen? Dat vindt GroenLinks een goede manier van besturen en ook een betrouwbare overheid?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Nogmaals, dat is niet gezegd. We zouden dan weer in overleg gaan met de gemeente. Daarbij blijft de handhaving gewoon bij de gemeente. Dus dat stukje blijft daar gewoon.

Mevrouw VULPES (VVD): Hiermee wil GroenLinks wel ingrijpen in het handelen van een gemeente, een autonoom orgaan dat betrouwbaar moet zijn voor haar inwoners. Dus hoe zou GroenLinks het vinden als wij in onze provincie een besluit nemen en vanuit het Rijk naar haar fractie komt om het in onze provincie terug te draaien? Dat kan GroenLinks dan ook accepteren?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Dat is een behoorlijke wat-alsvraag. Maar in dit geval vinden wij de bescherming van het gebied zeer belangrijk en willen wij die graag verder borgen. Vandaar de motie.

De VOORZITTER: Volgens mij zijn de verschillen van meningen daarbij wel helder. Meneer Marquart Scholtz.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Ik hoor mevrouw Siersema zeggen dat men streeft naar bescherming van dat gebied door zelfs UNESCO. We hebben nu al zeven Natura2000-gebieden waarover we al zowat niks meer te zeggen hebben, waarover ook de Europese Unie heeft gezegd dat Nederland daar niks aan mag veranderen. En nou krijgen we straks die jongens uit de Verenigde Naties nog in huis en die gaan wat zeggen over Middag-Humsterland. Moeten we dat wel willen? Want ik ben echt bang dit de gemeente geweldig dwars kan zitten en de provincie en alle inwoners in dat gebied. Ik ben helemaal niet voor die UNESCO-inmenging. Waarom is GroenLinks daar wel voor?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Wij zijn er wel voor, omdat dat een betere bescherming biedt voor het gebied. Dat zie je bijvoorbeeld ook bij de Waddenzee.

Mevrouw DEN HARING (PvdA): Er is al veel gezegd tijdens de woordvoering van mevrouw Siersema. Ja, wij kunnen ons eigenlijk een beetje bij de kritische kant hierbij aansluiten: wij vinden dit echt wel een taak van de gemeente en kunnen daarom niet voor deze moties zijn.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Nou, ook ik kan het kort houden. Ik sluit me ook aan bij de kritische geluiden en wij zijn voor het overlaten aan de gemeente. Aanvullend sluit ik me aan bij de opmerking van de heer Marquart daar waar het gaat om UNESCO. Ik denk dat we daar geen verdere invloedssfeer van moeten krijgen.

Mevrouw DONKER (ChristenUnie): Kort maar krachtig: tijdens de commissievergadering heeft onze fractie vragen gesteld over de zaken die in de motie genoemd zijn. De antwoorden zijn wat ons betreft afdoende. Wij kunnen instemmen met de voordracht en zullen tegen de moties stemmen.

Mevrouw LESMAN (SP): Ik laat even een ander geluid horen dan de vorige sprekers. Wij kunnen kort zijn: wij steunen de twee ingediende moties wel, we hebben ze ook mede ondertekend. Want we zijn juist van mening dat hier de monitoring heel belangrijk is, ook omdat het in het verleden niet altijd goed is gegaan. Dat heeft gevolgen gehad die je eigenlijk nu niet meer kunt terugdraaien. Wat je kwijtraakt, is in vele gevallen voorgoed verloren. Zelfs als dat niet zo is, is voorkomen echt beter dan genezen.

Wij zijn ook niet zo heel erg voor het UNESCO-label. Je kunt dan inderdaad niet alles, maar in een beschermd natuurgebied moet je ook niet alles willen.

Mevrouw VULPES (VVD): Wij kunnen kort zijn. Wij kunnen instemmen met de voordracht en wij stemmen tegen beide moties.

De heer BERGSMA (CDA): Ja, ook wij zullen tegen de moties stemmen, omdat wij van mening zijn dat hetgeen GroenLinks en D66 beogen onder andere, het beschermen van Middag-Humsterland, wat ons betreft voldoende is afgedekt door de nieuwe kaart en de harde afspraken die tussen de betrokken partijen zijn gemaakt. Daar komt bij dat we ook moeten voorkomen dat er nieuwe heksenjacht ontstaat tegen boeren die worden gedwongen om hun sloten te heropenen.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Ja, meneer Bergsma heeft het hier over 'een heksenjacht'. Ik ben heel benieuwd hoe hij dat dan voor zich ziet.

De heer BERGSMA (CDA): Zojuist in de woordvoering van mevrouw Siersema stelde ik ook de vraag hoe zij dat voor zich zag. Daar kwam uit voort dat we terugmoeten naar de eerdere situatie en er dus allerlei sloten weer geopend moeten worden. Dat moeten wij volgens mij voorkomen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Met verbazing heb ik de woordvoering van GroenLinks gehoord. Nou, eigenlijk ook weer niet. Want was ook wel duidelijk. Het is net of wij in dit provinciehuis het als enige op hebben met de historische waarde van de gebieden die we hebben in deze provincie. De gemeente zou dat allemaal niet hebben. Wat ons betreft hoort dit echt bij de gemeentelijke rol. Ook de gemeente heeft het beste voor met Middag-Humsterland. Dus wij zien echt niet in waarom wij als provincie, de grote broer, dat beter zouden weten dan de gemeente. De gedeputeerde heeft toegelicht in de commissie hoe dit proces is gelopen, dat alle partijen zorgvuldig zijn betrokken bij dit verhaal – over participatie gesproken. Wat dat betreft kan dit onze goedkeuring wegdragen.

De heer GERRITS (D66): De huidige voordracht van de zogenaamde 'beperkte en beleidsarme' Omgevingsvisie en –verordening. Daarin gaat het mij en GroenLinks om de verordening – en ook de andere ondertekenaars van de motie, overigens. We kunnen ons in dit voorstel vinden, maar we hebben in de commissievergadering ook al aangegeven dat we belangrijke vragen hebben als het gaat om Nationaal Landschap Middag-Humsterland. Want daarin staat in bijlagen 2 en 3 dat de negen onderdelen van dit eeuwenoude cultuurlandschap van de kaart verdwijnen als wij daarmee instemmen. Er is in eerste instantie voor gepleit om deze verandering niet als beperkt en beleidsarm te zien – dat lijkt redelijk – zodat de veranderingen in Middag-Humsterland onderdeel zijn van de nieuwe Omgevingsvisie in plaats van deze Actualisatie. Nadere navraag leerde ons dat de voorbereiding voor de besluitvorming in het kader van de herziening geen andere zou zijn dan die in het kader van deze Actualisatie. Daardoor hebben wij in ieder geval in de voorbereiding van deze vergadering dat punt laten vallen. Het enige resultaat daarvan zou uitstel van besluitvorming zijn geweest en dan zijn we eerder maar voor duidelijkheid op de kortere termijn. Dus dat is één punt.

Het tweede punt waarop we ons hebben laten beïnvloeden, was het punt van het extra artikel waardoor nieuw voor oud kon worden gewijzigd. De eerste lezing leverde bij ons op dat je door middel van dat artikel ook in de toekomst nieuwe sloten kon graven als de oude in de weg zouden liggen. Dat is ook wel een beetje zo. Alleen, het is in veel minder gevallen aan de orde dan in het verleden kon. Door die restrictie is in ieder geval beter dan de situatie zoals die was. Daarom hebben we ook gekeken of we daar nog een punt van zouden maken. Nee, want we vinden het een verbetering ten opzichte van de bestaande situatie, dus dat is prima.

We hebben ons ook gerealiseerd dat we met deze moties ingaan tegen een resultaat dat met de Gebiedsraad en met de gemeente Westerkwartier is bereikt. Dat is een punt, want daar is ook al door meerderen van u in deze sessie op gereageerd. We hebben een historie van een aantal jaren achter de rug waarbij de gemeente naar de provincie verwees en de provincie naar de gemeente verwees als het ging om conflicten, ook met name ten aanzien van sloten. Daarbij vond de gemeente dat die besluitvormingsbevoegdheid bij de provincie lag en andersom de gemeente juist in een aantal gevallen niet gehandhaafd heeft. Dat is opgelost met deze overeenstemming. Dit betekent wel dat wij als provincie nadrukkelijk partij in het resultaat zijn en dat wij als Provinciale Staten ook in het kader van onze bevoegdheid ingevolge artikel 123 van de Provinciewet het gegeven hebben dat wij dat resultaat dienen te beoordelen. We kunnen ervoor kiezen om het resultaat te sanctioneren. Zet er maar een stempel op: dat kan. Meerdere paritijen hier pleiten daarvoor. Maar dat hoeft niet. We kunnen ook zeggen dat er in de afgelopen twintig jaar gebrekkig is gehandhaafd. Nou, misschien dat dat inderdaad onredelijkheid oplevert ten opzichte van de agrariërs in het gebied, omdat niet in alle gevallen van hen kan worden gevraagd om die oude situatie te herstellen. Maar we vinden het wel de moeite waard – daar gaat die motie 'Slotgracht' over – nog eens nadrukkelijk te kijken onder welke condities die situatie zou kunnen worden gerepareerd.

Overigens zeg ik daarmee niet onmiddellijk iets over waar dan de rekening zou moeten komen te liggen. Dat vind ik een interessante vraag en ik geloof ook best dat die onredelijkheid erin kan

uitmonden dat we iets creatiefs mee zullen moeten doen. Maar dat je dat gaat proberen, vinden we ook redelijk. Vervolgens, als die onredelijkheid ertoe leidt dat we die nulsituatie zouden moeten accepteren, dan doen we dat.

Op de tweede plaats – dat is natuurlijk de minder vergaande motie, zo zit het ook een beetje in elkaar – gaat het om beter beheer. Als die handhaving dan de afgelopen twintig jaar te wensen heeft overgelaten, dan is het op z'n minst nodig dat er standaard in de tweejaarlijkse monitor aandacht wordt besteed aan de kwaliteit van die handhaving. Dat we echt kijken hoe we als partijen het gebied in orde houden door middel van toezicht en handhaving.

Als laatste punt zullen we met elkaar afspreken dat we proberen om de vertegenwoordiging van partijen in het gebied zo breed mogelijk te laten zijn? Of dat nou betekent dat we dat doen in de vorm van convenanten, gebiedsraden – weet ik veel wat. Maar het zou niet de bedoeling mogen zijn dat we toestaan dat het een soort 'vertegenwoordigingsmal' wordt, omdat het makkelijker is om het vanuit een smallere vertegenwoordiging een gemakkelijk advies te geven.

De heer BERGSMA (CDA): Vindt D66 dat de Gebiedsraad nu onvoldoende breed is?

De heer GERRITS (D66): Nou, wat ik gehoord heb – ik zit er zelf niet in – is dat de Natuur- en Milieufederatie eruit is gestapt, omdat ze vindt dat ze daarin onvoldoende werd gehoord. Ik ben geen scheidsrechter, ik zal niet zeggen dat dat ligt weet-ik-wat-welke andere partij die daar ook in zit. Maar ik vraag letterlijk of partijen nou hun best zullen gaan doen om te zorgen dat de vertegenwoordiging zo breed wordt als maar mogelijk. Want anders maak je partijen het leven zuur om vanuit hun visie een advies te geven over Middag-Humsterland. En dat blijft mij dan dwars zitten.

Mevrouw VULPES (VVD): Ik had dezelfde vraag aan de woordvoerder van D66. De gemeente heeft de Gebiedsraad ingesteld en dat is ook het adviesorgaan, volgens mij ook van ons. Volgens ons hebben zij ook die rol door adviezen in te winnen bij de andere gesprekspartners. Vindt D66 dat niet voldoende? Heeft men er geen vertrouwen in dat de Gebiedsraad dat afdoende doet?

De heer GERRITS (D66): Ik vind het lastig te beoordelen, als je tegelijkertijd ook verhalen hoort van partijen die vinden dat ze binnen die Gebiedsraad niet voldoende zijn gehoord en daarom zijn opgestapt. Ik kan dat dus niet zeggen vanuit mijn positie zoals ik hier sta. Het enige wat ik dus vraag aan de provincie, gemeente én Gebiedsraad is: zorg nou, mensen, dat die vertegenwoordiging zo breed als maar mogelijk is.

We proberen nu inderdaad het Nationaal Landschap Middag-Humsterland geplaatst te krijgen op de UNESCO-Werelderfgoedlijst. Dat is van groot belang: we hebben sinds de Tweede Wereldoorlog ongelooflijk veel landerijen strak getrokken, beken rechtgetrokken, afwateringen georganiseerd. Dat is belangrijk geweest voor onze voedselvoorziening. We hebben daardoor hard kunnen gaan boeren. Dat heeft ook nadelen gehad, maar dat is een andere discussie. Maar een van de weinige oude cultuurlandschappen die we hebben, is het beheren en bewaren waard. Ik voel me niet helemaal prettig zoals ik hier sta, als ik zie dat de provincie daar een resultaat bereikt waar ik moeite mee heb. Maar ik vind wel dat ik het zo moet zeggen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik hoor best een redelijk betoog van D66 bij dit onderwerp. Wat mij dan verbaast, is dat niet het helemaal helder is bij D66 of die Gebiedsraad nou dan wel of niet afdoende haar werk heeft gedaan. Daar komt geen oordeel over – en dat is ook terecht. Maar waarom roept dan ook D66 op in een motie om het convenant van 1998 nog een keer te herbevestigen. Waarom is dan de afspraak die er nu is met de Gebiedsraad, niet afdoende?

De heer GERRITS (D66): Ja, uiteindelijk vind ik een convenant met de oorspronkelijke partijen de beste weg. Ik heb daar in mijn woordvoering bewust niet over gerept, omdat ik mijn eigen kleur mag geven aan mijn eigen woordvoering en dat is deze. Waar het mij uiteindelijk om gaat, is dat partijen, ook al zijn ze het met elkaar oneens – ik snap ook heel goed dat een natuurorganisatie het vaak oneens is met een boerenorganisatie – desondanks in het belang van het gebied proberen om één lijn te gaan zitten voor het behoud van dat gebied. Dan denk ik uiteindelijk dat als je gaat kiezen uit de manieren waarop, zo'n convenant de beste manier zou zijn. Maar in mijn woordvoering heb ik ervoor gekozen om het te laten bij een algemene oproep.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Kan ik de oproep dan ook zien als die aan de natuur- en milieuorganisaties om vooral niet uit zo'n gebiedsgerichte coöperatie te stappen?

De heer GERRITS (D66): Dat zou kunnen. Ik was geen vlieg op de muur toen dat soort dingen plaatsvond. En ik ben ook geen scheidsrechter van wie er gelijk heeft in zo'n geval.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Het is voor mij vandaag een heuse pechdag. Het begon allemaal met een kapotte leesbril en zojuist vernam ik dat ik via de monitor en voor de kijkers thuis per abuis namens D66 heb gesproken.

De VOORZITTER: Nou, om het nog erger te maken: u bent dus nu de heer Ram geworden?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Klopt, mijn toegangspas is inmiddels zoekgeraakt, zodat ik nu noodgedwongen spreek in de hoedanigheid van mijn gewaardeerde collega, de heer Ram. Ik ben vandaag dus van de wal in de sloot geraakt. Ik bevind mij momenteel dus in een voor mij onzekere omgeving. En dat is ook meteen het bruggetje naar de voordracht Omgevingsvisie en Omgevingsverordening. Ik hoop toch echt dat ik vandaag kan stemmen over de voordracht en de moties als PVV-Statenlid Ton van Kesteren.

De VOORZITTER: Ik wens u sterkte, meneer Van Kesteren. Dan ben ik toe aan de woordvoering door de Partij voor het Noorden. En als de voortekenen niet bedriegen, dan is het de heer Van der Laan die het woord voert namens zijn fractie.

De heer VAN DER LAAN (PvN): Ja, wij sluiten ons aan bij de woordvoering van de SP, GroenLinks en D66.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Voorzitter, als dat dan een woordvoering is, dan kan ik daarop reageren, neem ik aan?

De VOORZITTER: Ja, die vond zittend plaats. Zo had ik het zelf begrepen, anders had ik de spreker wel uitgenodigd achter het kathedraker te gaan staan, als de uitleg waarom er geen woordvoering nodig was. Het is een noviteit als u een vraag over wilt stellen over een niet-gedane woordvoering.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): In principe doet hij indirect een woordvoering, want hij sluit zich aan bij andere woordvoeringen.

De VOORZITTER: Ik heb het zo beluisterd dat de heer Van der Laan zegt waarom die niet het woord voert. Dat beargumenteert hij even heel kort. We zijn nu bij mevrouw Voerman, u krijgt het woord namens de Partij voor de Dieren. En zet u schrap, want de heer Schmaal is zeer gemotiveerd om te interrumperen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik sluit mij aan bij de woordvoering van de heer Van der Laan.

De VOORZITTER: Namens de heer Schmaal moet ik u vragen of dat een woordvoering was. Laat ook maar. De heer Ten Hoove namens 50PLUS. Hij komt achter het kathedraker staan, dus dat is een woordvoering.

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Kijk, meneer Van Kesteren. Zo ben je woordvoerder, dan hoeft je je eigen naam niet meer te zeggen.

Helemaal eens met de voordracht zoals die voorligt. En over de moties, meneer Schmaal: ik vond het een zeer prettige woordvoering van mevrouw Siersema en daar sluit ik me ook volledig bij aan. Alleen, ik heb één dingetje dat ik daar toch nog wel over wil zeggen. Ik vind ook dat de gemeenten heel goed de vinger aan de pols kunnen houden. Waar dat nodig is, zullen de gemeenten ook daadwerkelijk wel iets naar voren brengen als iets niet goed is.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Toch goed dat er wel partijen zijn die wel voor hun mening durven op te komen en dan ook nog een vraag over gesteld willen hebben om dat toe te lichten – dank daarvoor. Hoe denkt 50PLUS dat dan te gaan doen op deze manier? Want als je deze moties leest, is het eigenlijk meer dat je of naast de gemeente of over de gemeente heen mee wilt kijken naar de handhaving. U geeft in uw woordvoering aan dat gemeenten dat prima zelf kunnen. Waarom zou dat nu dan wel goed zijn?

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Ik denk dat ik dan op dezelfde woordvoering terugkom als die mevrouw Siersema al heel duidelijk hield. Het is ook niet aan ons en ik denk dat u dat ook niet wilt dat de gemeente buitenspel wordt gezet. Ik denk dat het alleen maar iets is wat het juist bekrachtigt. Als we de motie goed doorlezen – en we hebben even goed doorgelezen; we staan er weliswaar niet op, maar we hadden er graag op gestaan – dan vinden wij dat die moties rechtdoen aan wat erin geschreven staat, meneer Schmaal. Daar staat niks verkeerd in waar de gemeente op zou kunnen terugkomen. Ik denk dat dat wel het belangrijkste is.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Dank voor de beantwoording door de partij die dus wel haar standpunt wil verdedigen.

Dan nog even één vraag en die gaat over het herbevestigen van een convenant uit 1998. Er is nu een nieuwe afspraak met de Gebiedsraad, ook andere partijen zijn uitgenodigd. Waarom vindt u het zo belangrijk dat een convenant van 1998 herbevestigd gaat worden?

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Nou, ik denk niet dat dat convenant zo belangrijk is, want die nulmeting zal net zo belangrijk zijn. Maar als dingen in naar voren zouden kunnen komen – en dat geloof ik niet, want het zoals die nu voorligt, is die nulmeting prima – dan gaat er niets gebeuren. De agrariërs hoeven daar ook niet bang voor te zijn, want er gaan daar geen sloten opgehaald worden en er gaan geen diepen ergens anders naartoe. Ik denk dat met name dat ook heel goed in de moties verwoord staat.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Afgezien van mijn indringende vragen over UNESCO heb ik geen behoefte aan woordvoering.

De VOORZITTER: Ik constateer dat de Fractie GO geen behoefte heeft aan een woordvoering. Dan denk ik dat we allemaal ontzettend toe zijn aan een korte theepauze. Ik schors de vergadering voor een kwartier.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering en geef het woord aan gedeputeerde Hamster, die, zoals we ons allemaal realiseren, daarmee voor het eerst het woord tot de Staten richt. Luister met aandacht!

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Inderdaad, mijn eerste spreekbeurt vanaf deze plek. Ik heb een bijzondere week achter de rug, volledig ondergedompeld in heel veel inhoud en personen en structuren van Middag-Humsterland tot aan de Oostpolder, van Lieftingsbroek tot aan het Wad. Ik heb aan tafel met mijn kinderen discussies gevoerd over de geoorde fuut: dat zijn heel nieuwe omstandigheden. Ik wil u danken voor het vertrouwen dat vorige week is uitgesproken en ik zal me er zeker inspannen voor een heel goede samenwerking met uw Staten. Als de verwelcoming een beeld geeft van hoe dat gaan zijn, zowel in GS, als in de ambtelijke organisatie als hier in de Staten, dan heb ik daar heel veel vertrouwen in.

Dat gezegd hebbende, zult u mij leren kennen als iemand die graag snel naar de inhoud gaat – laten we dat nu ook doen. En die inhoud is vandaag, voor mij dan, besloten in Middag-Humsterland. Als ik dan zie wat er vandaag volgens mij Statenbreed het belang is, is dat wij met z'n allen, zowel in de Staten als in GS, graag het karakter van dat prachtige gebied wensen te beschermen en te behouden. Daar hebben wij vanuit verschillende perspectieven voor hoe dat zou moeten gebeuren: volgens mij vanuit een gedeeld belang vanuit GS, hebben we even los van de geschiedenis nu een modus gevonden om dat naar de toekomst toe zo goed als mogelijk te bevestigen. Als ik dan met name naar kijk naar de worsteling van D66 – mag ik het 'worsteling' noemen? –, namelijk de wens om enerzijds die monitoring te doen en te garanderen dat er gehandhaafd gaat worden als er weer dempingen of veranderingen plaatsvinden die we niet willen, en anderzijds dat de gebiedsvertegenwoordiging evenwichtig is, dan is dat volgens mij iets waar we redelijk goed tegemoet kunnen komen of al gekomen zijn.

Dan ga ik naar onze verantwoordelijkheidsverhoudingen. Die waren ook ongeveer onderdeel van het debat dat u voerde. Hebben wij vertrouwen in de gemeente? Hebben wij vertrouwen in de Gebiedsraad? Dat was eigenlijk de kern van het debat zoals dat gevoerd werd. Als GS zeggen wij daarop volmondig: ja! De gemeente heeft nu de verantwoordelijkheid om te gaan handhaven op het moment dat er iets gebeurt. Het vaststellen van deze Omgevingsverordening biedt daar de handvatten toe om dat te gaan doen. Vervolgens wordt dat in tweejaarlijkse monitoringen hier

neergelegd en, zeg ik tegen D66, daarbij geven we ook inzicht in de wijze waarop er in de vorige periode gehandhaafd is. Dat kunt u volgen. Elke vier jaar krijgt u hier in de Staten de staat van het landschap voorgelegd, 'de Staat van Groningen', waarbij u ook geïnformeerd wordt over de staat van de sloten op dat moment. Dus u hebt zeker nog alle ruimte en gelegenheid om daarop te reflecteren en te zien of dat in uw beleving gebeurt. Maar dat handhaven is in eerste instantie zeker aan de gemeente. Ik denk ook dat we het daar moeten laten.

Dan nog over de samenstelling van die Gebiedsraad. Ook dat is primair een zaak van de gemeente en voor de Gebiedsraad zelf om te zorgen voor een evenwichtige samenstelling ervan. In onze beleving is dat nu het geval – laat ik daar heel duidelijk in zijn. Ik begrijp ook dat de Staten dat heel belangrijk vinden. Zeker in de gesprekken met de gemeente wil ik het belang dat de Staten en wij als GS eraan hechten, overbrengen: beste gemeente, draag er zorg voor dat dat naar de toekomst toe ook geborgd is dat die vertegenwoordiging evenwichtig en breed is om de belangen van het karakter van dat prachtige gebied te borgen.

Ik zou het heel graag langer willen maken, maar volgens mij is dat niet nodig. Ik kan nog even formeel zeggen dat ik de moties dus zal ontraden omdat deze enerzijds de indruk wekken dat we als een provincie een grotere rol moeten pakken dan wij in de beleving van GS zouden moeten doen. Anderzijds wil ik ook nog een aantal technische argumenten noemen waarom het niet wijs is om deze moties te steunen. Het allerbelangrijkste daarvan is dat in de beheermotie de indruk gewekt zou kunnen worden dat onze Omgevingsverordening als handhavinginstrument ingezet moet worden. Dat kan de bedoeling niet zijn, lijkt mij. En ook in de motie 'Slotgracht' staat ook een aantal procedurele insteken: in onze beleving spreekt daar echt te weinig vertrouwen in en erkenning van de rol van de gemeente en de Gebiedsraad, zoals ik die net ook weergaf.

De heer GERRITS (D66): Waar leidt u uit af dat in de motie, name die motie 'Beter beheer', zou staan dat de provincie een grotere rol zijn toebedeeld zou krijgen dat zij zou moeten hebben? Ik zie dat niet.

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Ik lees voor uit de oproep aan ons College: *'om de planologisch-juridische verankering van de nulsituatie en daarop volgende vertaling in het bestemmingsplan, de basis te laten voor de tweejaarlijkse monitoring door de provincie en de gemeente Westerkwartier, waarin begrepen zullen zijn de resultaten van de handhaving van de verordening'*. Over het laatste doen wij verslag in de monitoring, zoals ik u zonet toelichtte, en die kunt u als Staten van Groningen terugvinden in de vierjaarlijkse monitor. Die zouden we niet op deze manier via de oproep in de motie moeten laten plaatsvinden.

De heer GERRITS (D66): Dan lijkt mij dit bezwaar semantisch van aard en dan zou je kunnen zeggen dat u dit op een bepaalde manier wenst te lezen. Dan zou u aan de opstellers kunnen vragen of ze dat tolereren.

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Nou, dat was de reden dat ik u aansprak met name over uw worsteling. Want wat u volgens mij wenst, is vooral erkenning van het feit dat we graag in de gaten willen houden of de handhaving daadwerkelijk plaatsvindt. Volgens mij probeer ik uit te leggen hoe die procedure loopt. En het tweede is dat u zeker wilt stellen dat de Gebiedsraad een evenwichtige en een brede vertegenwoordiging is naar dat gebied toe. Daarbij heb ik de verantwoordelijkheden in Groningen proberen uit te leggen en de wijze waarop ik dit signaal vanuit uw Staten over proberen te brengen. Dus in die zin is de motie misschien overbodig, maar – ik zou het niet een toezegging willen noemen – dan wel met deze insteek.

De heer GERRITS (D66): Dan vind ik het van een bijzondere hardheid als u de motie daarom ontraadt.

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Die is niet meer nodig. Door deze technische onvolkomenheid zou ik willen zeggen ook over het dictum dat erboven staat, waarin de indruk gewekt wordt dat de Gebiedsraad op dit moment niet adequaat opereert of niet de volledige breedte kent die zij zou moeten hebben: doe dat niet. Laten we het op een pragmatische manier oplossen.

De VOORZITTER: De allerlaatste keer voor de heer Gerrits.

De heer GERRITS (D66): Dan constateer ik op de eerste plaats dat we het dus eens zijn over de formulering. Want u gaat doen wat wij graag willen. Ik vind de motie niet overbodig, omdat de handhaving in de afgelopen twintig jaar te wensen heeft overgelaten en wij ook weten dat in de

vertegenwoordiging van dat gebied nadrukkelijk onmin bestaat die ook door onze ingrepen en door onze activiteiten kan worden voorkomen. Dus wij handhaven de motie.

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Ik was aan het eind van mijn woordvoering.

De VOORZITTER: Ik kijk even rond. Is er behoefte aan een tweede termijn? Dat is niet het geval. Dan sluiten we de beraadslaging en zien we elkaar bij de stemming over de moties en de voordracht terug.

Dan schors ik even kort voor het eventueel wisselen van de woordvoerders. Want we gaan het hebben over de propositie stikstof en natuur, agendapunt 3.D.

[Schorsing]

D. Brief: Propositie stikstof en natuur

De VOORZITTER: Ik heropening de vergadering, want aan het eind van de commissievergadering, toen het ging over de Propositie stikstof en natuur, waren er van de PVV en de Partij voor de Dieren nog dingen te verwachten. Die hebben zich gematerialiseerd in twee nog niet-ingediende moties. Maar dat zou in dit debat maar zo kunnen gebeuren. Als we nou de resterende debatten een beetje willen stroomlijnen, dan denk ik dat het handig is – dan kan de heer Nolles ook uithijgen naast mij – om die beide partijen even als eerste het woord te geven.

Zullen we beginnen met mevrouw Voerman? Is zij daarop digitaal voorbereid? Ja? Dan is aan u het woord.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Er worden allerlei trucjes om het oplossen van het stikstofprobleem te ondermijnen. Afgelopen waren mogelijk illegale provinciale constructies in het nieuws waarbij verschillende provincies de zogenaamde stikstofrechten van allang gestopte bedrijven alsnog inzetten voor het mogelijk maken van het een of ander te bouwen of aan te leggen project. Het is ons niet duidelijk of de provincie Groningen zich hiermee heeft ingelaten. We hebben daarover inmiddels technische vragen gesteld.

Wel is ons duidelijk uit de beantwoording van de vragen door de gedeputeerde dat de ernstige gevolgen van de stikstofdeken nog niet echt zijn doorgedrongen tot het College. Rondom natuurgebieden worden pogingen gedaan om bedrijven weg te krijgen om de dichtbij neerslaande ammoniak aan te pakken. Als dat lukt, is dat mooi. Maar een succesvolle aanpak moet zich richten op de totale emissie. Dan helpt het niet om buiten de 25-kilometerzone van alles te vergunnen, tenzij er volgens de gedeputeerde bezwaar gemaakt wordt en het College wordt teruggefloten. Wat is voor een instelling en een wat is dit voor een aanpak? Kan het College ook verder kijken dan alleen Lieftingsbroek? Alle natuur in de provincie heeft te lijden onder stikstof. In ons grootste natuurgebied de Wadden verandert de kweldebegroeiing onder invloed van stikstof, zodat het voor de daar foeragerende en nestelende vogels steeds moeilijker wordt. Dit aspect wordt compleet buiten beschouwing gelaten in het beeld dat het College neerzet. Ook het gevaar van reactieve stikstofverbindingen voor de volksgezondheid worden in het geheel niet genoemd. Moeten we de problemen niet eens bij de bron aanpakken?

De Partij voor de Dieren is niet tegen boeren. Wel zien wij onder ogen dat zij een belangrijke bijdrage leveren aan de uitstoot van stikstof en CO₂ en het grote verlies aan biodiversiteit in onze provincie. Ook de grote landelijke partijen onderkennen inmiddels de noodzaak van het drastisch verkleinen van de veestapel, inclusief het ondersteunen van boeren richting een natuurinclusieve landbouw. Om dat te realiseren zijn we nu afhankelijk van het meststoffenbeleid van het Rijk. Het enige wat de provincie momenteel kan reguleren, zijn uitbreidingen en nieuwvestigingen in de veehouderij. Daarmee blijft bestaande situaties in de hele melkveehouderij buiten bereik. De provincies verlenen juist in het gebiedsproces het stikstofoverschot aanpakken, maar ze hebben nauwelijks provinciale instrumenten om te sturen op dieren aantallen en te ondersteunen bij het komen tot verminderde stikstofemissie. Willen we hier de uitvoering in eigen hand houden, dan hebben we een nieuw instrumentarium nodig. En precies dat vragen we met onze motie: niet meer en niet minder. Ga nu eens in IPO-verband en in overleg met het ministerie naar een provinciaal handelingsperspectief voor het sturen op dieren aantallen. En beperk je niet alleen tot varkens en kippen, maar neem ook de melkveehouderij mee. Vandaar onze motie 'Provinciaal handelingsperspectief vermindering dieren aantallen' bij dezen.

De VOORZITTER: Ik heb de motie nu voor mij liggen, met nummer 373. Die is ingediend door de Partij voor de Dieren en de SP en die eindigt met het volgende verzoek aan het College: 'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen;

Constaterende dat:

- de gezamenlijke provincies zich middels de 'Propositie Stikstof en Natuur' willen committeren aan het behalen van de doelen voor stikstofreductie en natuurherstel;
- zij dit willen koppelen aan andere opgaven zoals klimaat en waterkwaliteit;

Overwegende dat:

- vermindering van het aantal dieren in de veehouderij een logische en onontkoombare maatregel is om doelen ten aanzien van stikstof, natuur, water, klimaat en een kringlooplandbouw te bereiken;
- vermindering van dieraantallen niet uitsluitend op rijksniveau geregeld moet worden, maar hiervoor ook provinciale instrumenten moeten kunnen worden ingezet;
- het van cruciaal belang is dat de provincies geschikte instrumenten krijgen zodat vermindering van veedieren onderdeel uit kan maken van de gebiedsplannen;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten:

- vermindering van dieraantallen in de veehouderij nadrukkelijk in te brengen bij overleg met het ministerie en IPO, met als doel een duurzaam handelingsperspectief voor provincies op te stellen;

En gaan over tot de orde van de dag!

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslaging.

De heer RAM (PVV): Het aantal koeien in Nederland is al met een kwart gereduceerd als je kijkt naar de laatste dertig jaar. Waarom moeten de boeren nou weer de klos zijn en moet weer hun verdienmodel in de uitverkoop gezet worden? Waarom gaat u sturen op dierenaantallen in plaats van gewoon inventieve oplossingen?

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ja, wij sturen op dierenaantallen, omdat zij de grootste uitstoters: zij leveren ongeveer 40 procent van de stikstofuitstoot in ons land. Ik denk ook wereldwijd, maar dat weet ik niet precies. Maar in ieder geval in ons land. We hebben het aantal dieren al verminderd, ook het aantal koeien. Dat laat onverlet dat er nog steeds veel te veel uitstoot is. We willen helemaal niet de boeren in hun boterham, we willen graag dat ze een goede boterham blijven verdienen. Alleen, op een andere manier en daar moeten ze bij geholpen worden – natuurinclusief en kringloop.

De heer RAM (PVV): Ja, de Partij voor de Dieren heeft in haar naam staan dat ze voor de dieren is. U stuurt aan op vermindering van dieren. U zet dus de natuur boven de dieren, daar komt het eigenlijk op neer. U handelt in strijd met uw eigen naam. Hoe kan dat nou? Daar snap ik echt helemaal niks van.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik denk dat ik even een apart gesprek moet hebben met de heer Ram. Want hoe de dierenhouders met dieren omgaan, is een ander verhaal. De Partij voor de Dieren heeft daar heel veel vraagtekens bij. Het intensief houden van dieren zoals dat in Nederland gebeurt, is tegen alle rechten van dieren in en tegen al het respect voor dieren in. Dat is een heel andere discussie, maar daar hebben we nu niet over, voorzitter.

De heer ELSHOF (D66): De fractiegenoot van mevrouw Voerman heeft in de commissie gesteld dat er een 70-procentsreductie moet komen in het aantal dieren dat in de provincie Groningen staat. Dat feit zie ik niet terug in deze motie. Betekent dat dat de Partij voor de Dieren dat heeft losgelaten of zat daar een bepaalde intentie achter deze motie?

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Dat heeft de Partij voor de Dieren zeker niet losgelaten. Alleen, we hebben het hier eigenlijk een beetje over een andere zaak, namelijk dat wij willen dat de provincie een instrumentarium krijgt om zelf te kunnen handelen. Dus de motie gaat eigenlijk over een andere zaak – ook al zijn de zaken wel met elkaar verbonden, laat dat duidelijk zijn.

De heer RAM (PVV): Ik ga niet het debat overdoen zoals die in de commissie gevoerd is. Met meerdere partijen willen wij een motie indienen die aandringt op de oplossing voor heel veel verschillende boeren die in de problemen zitten. Voor de boeren zonder vergunning, PAS-melders, maar ook die nog in een beroepsprocedure zitten, die nog onder de oude PAS-regeling vallen en die naar alle waarschijnlijkheid hun beroep bij de Raad van State zullen verliezen. We willen daar graag een oplossing voor. En als het kan zo snel mogelijk, omdat boerengezinnen nu al bijna drie jaar

wachten op een oplossing. Dat is eigenlijk onhoudbaar en onbestaanbaar dat dat nog steeds voortduurt, deze juridische onzekerheid.

Daarnaast willen wij aandringen op een wetenschappelijke validatie van alle stikstofmaatregelen. Dat heb ik in de commissie ook al genoemd: de 25-kilometermaatregel. Zorg nou eerst dat er echt wordt gevalideerd wat nou de daadwerkelijke dispositie van ammoniak is bijvoorbeeld. Dan kun je echt sturen op beleid en kun je ook juist de natuur daarmee helpen en boeren op een juiste manier mee helpen. Dus het lijkt het in het belang van iedereen dat er goed model is, een goed sturingsinstrument en een goede validatie wetenschappelijk gezien. Daarom dienen wij deze motie in mede namens een groot aantal andere partijen.

De VOORZITTER: Boven deze motie, met nummer 374, staat: 'Uit de stikstofcrisis'. Zij is ingediend door de Partij voor de Vrijheid, Groninger Belang, Forum voor Democratie, de Partij voor het Noorden, BVNL en Ons Groningen en deze motie eindigt in de volgende oproep aan het College:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:

- er geen oplossing is boeren zonder vergunning, PAS-melders of boeren die nog in een beroepsprocedure zitten,
- de modellen van het RIVM niet wetenschappelijk zijn gevalideerd;

Overwegende dat:

- door de huidige aanpak van de stikstofcrisis en nu de integrale aanpak wederom het lang duurt om duidelijkheid te verschaffen voor boeren;
- dit grote financiële onzekerheid en gevolgen met zich meebrengt voor boerengezinnen;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op:

- bij het IPO en het Rijk aan te dringen op
 - een spoedige oplossing van alle probleemgevallen (boeren zonder vergunning, PAS-melders en boeren in een beroepsprocedure) in de provincie Groningen;
 - een wetenschappelijke validatie van alle stikstofmaatregelen, stikstofnormen en modellen die bij dit nieuwe beleid gehanteerd worden;

En gaan over tot de orde van de dag!

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslaging.

De heer ELSHOF (D66): Ik wil graag aan de heer Ram vragen of deze twee punten met elkaar in verbinding staan of dat het twee losstaande punten in één oproep. Met andere woorden: als er geen wetenschappelijke validatie is in de ogen van de PVV, kan er dan dus geen oplossing worden geboden voor alle probleemgevallen?

De heer RAM (PVV): Ja, dat is een heel lastige vraag hoe je dat in wetgeving moet gieten. Daar heb ik niet echt een pasklaar antwoord voor – om zo te zeggen.

De heer ELSHOF (D66): Ik vraag het omdat wij natuurlijk allen wel een oplossing willen voor de probleemgevallen. Maar dat een validatie of een uitspraak doen over de validatie van het systeem waarop nu vergunningen worden uitgegeven en waar dus ook die oplossing kan worden voorgedragen, kan soms natuurlijk wel contraproductief zijn als je twee van deze oproepen doet. Dat maakt het voor ons best wel een groot punt. Kunt u mij dat toelichten?

De heer RAM (PVV): U bedoelt dat de validatie de oplossing voor deze PAS-melders in de weg zou kunnen zitten? Bedoelt u dat? Ja? Nou, ik denk dat je, als je op de juiste manier de validatie doet en goed wetenschappelijk onderzoek doet, ook sneller een oplossing kan creëren en ook een gefundeerde oplossing kunt bieden voor PAS-melders. Het hangt in die zin er wel mee samen dat je een onderbouwing bij bijvoorbeeld zo'n 25-kilometermaatregel – of een 5-kilometermaatregel, als dat anders uitpakt wetenschappelijk gezien. Ja, je moet zo denken: als het maar 5 kilometer is, dan hoeft je dus ook minder boeren uit te kopen. Dus daar heeft het wel een raakvlak voor mij in die zin.

De heer ELSHOF (D66): Maar mijn laatste vraag dan in dit blokje. Ja, ik vind het toch wel een lastige. Want ook de huidige vergunningen worden verleend op basis van het systeem dat er nu is en hoe je daarin staat. Maar dat zou wel een betekenis hebben. Creëren we hiermee dan niet meer problemen als we de validatie op dit moment zo ter sprake brengen? En helpen we dan niet de probleemgevallen verder van de regen in de drup?

De heer RAM (PVV): Nou ja, dat denk ik niet. Ik denk dat de huidige vergunningverleningen weleens bij de rechter kunnen stranden, juist omdat die validatie er niet is. En dan wordt er verwezen naar een onderbouwing bij zo'n vergunning en dan loop je dus stuk. Dat is een van de redenen waarom we nu zitten met die PAS-vergunningen die er zijn en al die beroepsprocedures die aangespannen zijn door het MOB. Ja, je moet eerst goed een wettelijk systeem met een goede validatie eronder, anders gaat het nooit werken. Dan blijf je in diezelfde cyclus ronddraaien.

De heer NOLLES (GroenLinks): De heer Ram noemde zojuist ook die '25-kilometerafkapgrens' ten aanzien van de stikstofverspreiding. Eigenlijk voor mijn begrip van het pleidooi van de heer Ram ben ik nieuwsgierig naar de kritiek die u nu uit. Is dat eigenlijk kritiek op de wetenschap of is het kritiek op de regering die zo'n afkapgrens kiest en daar eigenlijk onvoldoende onderbouwing voor heeft?

De heer RAM (PVV): Dat is het laatste. In Denemarken hanteren ze voor ammoniak een grens van 1 kilometer voor dispositie. Nou is Denemarken niet Nederland, Denemarken ligt aan beide kanten aan zee, heeft een iets ander klimaat. Dus wellicht is daar nog iets voor te zeggen dat er een andere dispositie is in Nederland – dat weet ik niet. Maar goed, 25 kilometer is dan wel heel ver als je dat dan afzet tegen Denemarken. Dus daarom denk ik: zijn we dan nu niet te strikt? Omgekeerd geldt misschien dat in de industrie de NOx-uitstoot misschien veel verder komt dan die 25 kilometer. Dan wordt zo'n bestuurlijke maatregel als die 25 kilometer er zomaar in geworpen en dan kunnen we weer vergunningen verlenen. Maar ja, als je dan daar weer tegen gaat procederen, dan lopen we wellicht weer tegen dezelfde problematiek aan dat je ook dan geen goede onderbouwing hebt voor je model.

De heer NOLLES (GroenLinks): Dit was echt een goed antwoord, denk ik, op mijn vraag. Het verschaft mij helderheid over het motief. En daar heb ik wel begrip voor.

De heer BENNEMA (VVD): Kijk, ik lees de motie zo dat er twee dingen in de oproep staan: oplossing van de probleemgevallen en een wetenschappelijke validatie en het verbeteren van het meten en berekeningen van de AERIUS-calculator. Daar lijkt me op zich niks mis mee. Maar de constatering dat de modellen van het RIVM niet wetenschappelijk zijn gevalideerd, zoals hier in het algemeen staat, lijkt mij te ongenueanceerd. Als je de causale relatie legt specifiek op bedrijfsniveau in de uitstoot, dan kun je dat zo zeggen. Maar zou je die bullet 2 niet gewoon kunnen laten vervallen, '*Constaterende dat de RIVM-modellen niet wetenschappelijk zijn gevalideerd*'? Of een nuancering daarvan?

De heer RAM (PVV): Ja, dat moet ik even overleggen met de mede-indieners. Maar ik denk dat we daar wel een mouw aan kunnen passen.

De VOORZITTER: Ik denk dat ons nog wel enige tijd scheidt van de stemming hierover. Dus dat geeft mogelijkheden. Mevrouw Voerman.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Wilt u gewoon een legalisering van alle meldingen? Dus alles laten zoals het nu is? Of overweegt u ook mee te nemen dat er een ander systeem moet komen met minder dieren en natuurinclusief et cetera, et cetera bij de boeren, zodat zij sowieso een goede boterham kunnen blijven verdienen? Gaat het u nu om de boer of gaat het u om het in stand houden van het systeem zoals dat er nu is?

De heer RAM (PVV): Nee kijk, er is gewoon stikstofuitstoot en het gaat er mij om dat als je beleid maakt, je dan je baseert op de daadwerkelijke stikstof die uitgestoten wordt. Dat is de enige manier om een geslaagd natuurinclusief beleid te voeren, zoals u dat dan wilt. Voor ons staat het niet het meeste voorop – ik geef dat eerlijk toe – maar het gaat ons gewoon ook om nut en noodzaak van het beleid dat daarover wordt gevoerd. Als je 40 procent van de stikstofdepositie bij de boeren neerlegt en het wellicht heel andere oorzaken c.q. andere bronnen heeft, dan ben je toch een beetje het paard achter de wagen aan het spannen? Dus dat is mijn zorg. Dan denk ik dat we beter kunnen kijken of we een goede onderbouwing kunnen krijgen. Dan kun je ook zorgvuldig sturen. Ons doel is niet minder dieren. Dieren moeten natuurlijk een diervriendelijk bestaan op boerderijen hebben en ik denk dat onze boeren dat op een heel zorgvuldige wijze en dat steeds beter doen. Er zitten heel veel goede ontwikkelingen in die sector. Ik denk dat onze boerensector zo ongeveer de meest duurzame en meest innovatieve sector is in Europa. Ik denk dat we daar ook trots op mogen zijn, in plaats van de boeren als vijanden weg te zetten. Ik denk dat je de boeren juist nodig hebt om hier tot een oplossing te komen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): We komen weer bij diezelfde discussie terecht, dat is een heel andere discussie. Wij willen ook minder dieren. Wat wij niet goed vinden gaan in de veehouderij, is dat er geen respect is voor dieren. En er zijn er veel te veel op een vierkante meter, zowel varkens als kippen als weet-ik-veel-wat. Dat is een heel andere discussie. Het gaat er mij om: ziet de PVV de stikstofuitstoot inderdaad als een soort *hoax* of zij inderdaad het probleem en wil zij naar een oplossing werken, al is het niet helemaal zoals zij dat graag wil?

De heer RAM (PVV): Nou ja, wij hebben ons al eerder uitgelaten over natuurlijk de papieren stikstofcrisis. Kijk, de Natura2000-gebieden zijn ooit een keer aangewezen op een stukje papier en dat heeft een juridische werking gehad. Liefdingsbroek is een keer gewoon aangewezen juridisch gezien. Een kilometer verderop staat er ook blauwgras: dat is niet aangewezen, maar het is hetzelfde blauwgras en daar wordt dus niet op geselecteerd. Met andere woorden, er is een juridische werkelijkheid gecreëerd, waardoor we nu allerlei problemen creëren. Natuurlijk is er stikstofdepositie, dat is er heel duidelijk en dat heeft ook een effect op de natuur. Ja, maar baseer je je dan eerst op de feiten en ga dan goed beleid maken.

De VOORZITTER: Mevrouw Voerman, ten slotte.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik ben blij dat de heer Ram nu zegt dat er ook andere natuur is die beschermd dient te worden, namelijk dat blauwgras dat een kilometer verderop staat en allerlei andere natuur. Dat maakt de noodzaak om de stikstofuitstoot aan te pakken, alleen maar groter. Dus ik hoop dat we de heer Ram eindelijk eens een keer in onze hoek vinden als het gaat om de daadwerkelijke aanpak. Heb ik dat goed begrepen van de heer Ram?

De heer RAM (PVV): Nou kijk, de miljarden die nu wordt uitgestrooid door het kabinet voor de stikstofcrisis, vinden wij een brug te ver. Kan de stikstofcrisis worden aangepakt als het gaat over een periode van dertig, veertig jaar? Ja, dat denk ik wel. Maar dan moet je daar wel op een zorgvuldige manier mee omgaan. Maar ik denk dat het tempo dat nu wordt gekozen, te snel is. We zijn al 150 jaar bezig met boeren en het opzetten van industrie in het westen. Dat is een ommekeer die je niet zomaar in tien jaar moet maken. Je moet daar in zorgvuldigheid de tijd voor nemen. Dan kun je ook de boeren perspectief geven en uiteindelijk ook de natuur. Dus wij staan hier zeker niet met het idee dat je hier niks aan moet doen. Maar je moet daar in zorgvuldigheid de tijd voor nemen, vind ik.

De heer BERGSMA (CDA): Ik wil me even aansluiten bij de boodschap die de heer Bennema net ook al uitsprak over die constatering die wordt gedaan. De commissie-Hordijk heeft namelijk ook aangegeven dat het model in die zin adequaat is, alleen dat er wel ruimte is voor verbetering. Dus de boodschap die de heer Bennema net uitsprak, kan ik steunen.

De heer NOLLES (GroenLinks): Het is inderdaad helder voor het debat dat wij de twee moties nu ook voor ons hebben liggen. Ik zal dan ook van de gelegenheid gebruikmaken om op die twee moties in te gaan. Maar niet zonder even de actualiteit van deze week te benoemen. Bij sommige partijen is die misschien meer op de achtergrond geweest dan bij mijn partij GroenLinks. Maar er zijn verschillende rechterlijke uitspraken over de toepassing van stikstofregels en de zorgen van de rechter of er genoeg bronmaatregelen zijn getroffen. Dat is één aspect. Het andere aspect is dat wij ook afgelopen week kennis hebben kunnen nemen van cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Die hebben aangetoond dat in het afgelopen jaar meer stikstof is uitgestoten dan eerder. En die 4-procentsstijging bevreemdt mij toch een klein beetje. Want hoeveel hebben wij niet gepraat over stikstof intussen? En toch hebben wij die stijging. Ik vond dat teleurstellend.

Gegeven die twee aspecten bij elkaar, de grote zorgen over of de maatregelen zoals die nu in IPO-verband met het Rijk zijn afgesproken – onder ander die 25-kilometerzone et cetera – juridisch houdbaar zijn aan de ene kant en aan de andere kant het niet-weten te veranderen van de stikstofdepositie, maakt dat ik echt vrees dat we dezelfde kant uitgaan als met de fosfaatregels. We weten het allemaal nog heel goed: in 2016 moesten plotseling boeren 8 procent minder dieren houden, want anders ging de derogatie eraf. En dat was schrikken, maar het moest. Want anders werd het nog erger.

De Partij voor de Dieren zegt dat wij natuurlijk bronmaatregelen moeten nemen. Maar zolang wij niet genoeg bewezen bronmaatregelen getroffen hebben, ligt vermindering van dieren gewoon echt op tafel. Anders gaat de derogatie er alsnog af. En om die reden zullen wij die motie ook steunen. Dat is niet omdat wij per se minder dieren willen hebben, maar dat is wel omdat wij eerlijk willen zijn naar de veehouders toe. Als wij er als overheden niet in slagen samen afspraken te maken om de

bronmaatregelen daadwerkelijk goed te nemen, dan draait het daarop uit. En die eerlijkheid zijn we aan de boeren verplicht.

De heer VAN DER LAAN (PvvhN): Dank voor de woordvoering van GroenLinks, fijn dat zij de motie willen steunen. Maar nog even de voorbeelden die de heer Nolles schetste over meer stikstof en ook ongebruikelijke stikstofuitruil, die we allemaal hebben kunnen lezen. Huizen met oude waarden die plotseling gewaardeerd worden en die al jaren leegstaan, waar stikstof uit wordt gehaald. Maar dat geldt niet voor Groningen. Wij zitten hier toch al Provinciale Staten van Groningen. Dus GroenLinks schetst het beeld wel als een landelijk probleem.

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, we hebben te maken met landelijke stikstofregels en de houdbaarheid van die regels. Wat ik niet heb willen suggereren, is dat alle aspecten die in de verschillende arresten aan de orde zijn, hier ook spelen. Maar we hebben er hier ook mee te maken dat wij bijvoorbeeld boeren verleiden tot grote investeringen in nieuwe stalvloeren, die vermindering van de depositie moeten opleveren. Dan is soms het bewijs te dun en wordt het alsnog bij de voorlopige voorzieningenrechter tegengehouden. Dus daarmee zitten we zo op de rand te balanceren en dat is ook in Groningen en ook in Friesland het geval, namelijk dat we wel degelijk het risico dat we de boeren voor grote investeringen stellen, terwijl dan vervolgens blijkt dat die niet voldoende zijn. En daarom mijn oproep nu: laten we de ernst hiervan inzien. Want als wij hier hard genoeg maatregelen nemen samen, dan draait het gewoon daarop uit.

De heer BENNEMA (VVD): De situatie in Groningen is ook anders, zoals de heer Van der Laan. Maar mijn zorg zit wel in het volgende. De regels zijn opgesteld om de Natura2000-gebieden te beschermen en de emissie omlaag te brengen. Dat moet toch leidend zijn? Het doel: de emissie omlaag en dan pas kun je kijken hoeveel dieren daarbij horen. Daar kan ook innovatie een rol bij spelen. Dan moet je wel vastgesteld worden hoeveel dat is. Ik zie GroenLinks nu toch wel wat anders doen: dat gaat al met dierenaantallen beginnen en dan doe je het toch andersom. Ik dacht toch dat binnen de reductiedoelstellingen het aantal dieren moet worden uitgezocht. Is GroenLinks dat met mij eens?

De heer NOLLES (GroenLinks): We zijn het eigenlijk op dat punt eens. In de commissie hebben wij ook gevraagd waar het om gaat. Je wilt de natuur beschermen en je wilt de emissie voldoende terugdringen. Dat kan met andere maatregelen en we zijn er echt al een paar jaar mee bezig. Eerst met de PAS, nu met de nieuwe maatregelen. Wij hebben dit hier in de Staten besproken. Als het ons niet lukt om het daarmee te doen, is vervolgens in IPO-verband een nieuwe regeling voor extern salderen vastgesteld die eigenlijk tot meer stikstof leidt dan we hebben afgesproken in de Staten. Als wij niet extra maatregelen nemen, dan draait het daar gewoon op uit. Dus het is niet de eerste keuze van ons, maar als wij niet oppassen, is dat wel de keuze weer het op uitdraait. En die eerlijkheid, die wil ik communiceren. Daar gaat het me om.

De VOORZITTER: De heer Bennema, ten slotte.

De heer BENNEMA (VVD): Maar de volgorde der dingen is wezenlijk, denk ik, hier. En dat is kijken naar de uitstoot en daar je dierenaantallen op aanpassen. Ik vrees voor het omgekeerde, dat er een drastische vermindering in de landbouw wordt voorgesteld. En bij de Partij voor de Dieren zal daar ook een andere agenda achter zitten. Dus ik hoop niet dat GroenLinks die agenda deelt, dat gewoon het aantal dieren omlaag moet, los van de stikstofuitstoot.

De heer NOLLES (GroenLinks): Nee, volgens mij heb ik dat duidelijk genoeg betoogd. We weten allemaal dat we daar al twee jaar mee bezig zijn. Ik verwijs niet voor niks naar de CBS-cijfers: want we hebben toch een stijging in uitstoot van 4 procent afgelopen jaar.

Dan het andere aspect in de tweede motie die door de PVV is ingediend. Helemaal aan het eind van het debatje dat daarop volgde, ging het over blauwgras buiten Lieftingsbroek. Als GroenLinks'er kan ik zeggen dat blauwgras buiten Lieftingsbroek mij precies even lief is als het blauwgras in Lieftingsbroek zelf. Maar wat hebben wij nu eenmaal in Nederland niet? Dat is een eigen meetsysteem door het hele land op stikstofdepositie. Al sinds de jaren negentig wordt voor stikstof gewaarschuwd – en misschien al wel veel eerder – en we hebben toen niet gezegd in Nederland dat we dat voor heel Nederland gaan weten en de kwetsbare soorten gaan aanwijzen en beschermen. Dat hebben we allemaal niet gedaan? Want is er vervolgens gekomen? Dat Europa op basis van de Natura2000-gebieden ons de juridische grenzen is gaan stellen. Vervolgens zijn wij op basis van die juridische grenzen tegen de lamp gelopen. We konden geen vergunningen meer

verstrekken voor allerlei activiteiten die we graag willen. We zijn toen op basis van die Natura2000-gebieden gaan werken en zijn helemaal tegen die grenzen aan gaan zitten. Dus ik ben absoluut voor 'meten is weten', ik ben absoluut voor een robuuster systeem. Wat dat betreft volg ik het pleidooi van de PVV ook helemaal. Toen de PVV zei dat het haar niet zozeer erom gaat de wetenschappers hun best niet doen – ik parafraseer even – maar het erom gaat dat je als overheid grenzen stelt die je vervolgens ook op de juiste manier weet te toetsen en te valideren, dan heeft op dat vlak de PVV mij wel mee. Want daar gaat het om. Maar dat betekent ook in mijn beleving niet dat er daardoor meer ruimte ontstaat. Ik vrees voor aanzienlijk minder ruimte voor de ontwikkelingen. Die waarschuwing wil ik erbij geven. Of wij de motie zullen steunen in de uiteindelijke vorm die er wellicht komt, kan ik nu nog niet overzien.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Nou, ik hoor toch echt steun voor de motie – dank daarvoor.

Maar ik kom even terug op de eerste motie, over die dierenaantallen. Een beetje in het verlengde van wat de VVD zei: wij hebben natuurlijk een gebiedsgerichte aanpak bij Westerwolde en bij Lieftingsbroek om problemen op te lossen. Is deze motie dan niet veel te voorbarig? Moeten we niet eerst afwachten wat daaruit komt om te kijken wat voor effect dat heeft en dan pas later dit soort moties te steunen?

De heer NOLLES (GroenLinks): De gebiedsgerichte aanpak is een heel goede, belangrijke en wezenlijke aanpak, voor Lieftingsbroek en voor het blauwgras dat in de natuur staat. Maar we hebben ook heel veel natuur die niet beschermd is. Maar even juridisch gesproken, de gebiedsgerichte aanpak is denk ik echt een goede en gouden greep. Maar je hebt ook de afkapgrens van 25 kilometer. De heer Ram benoemde de kwetsbaarheid al daarvan: aan de ene kant kun je je bij ammoniak afvragen of die wel zo ver gaat. Misschien deels wel, misschien deels ook niet. Bijvoorbeeld voor verkeer was het 5 kilometer en is het 25 kilometer en is het misschien genoeg. Maar voor fabrieken 25 kilometer? Dat is maar echt de vraag. Dat benoemde ik ook in de commissie: de kwetsbaarheid voor Groningen. Want wij hebben hier een Eemshaven die we aan het ontwikkelen zijn. Dat ligt buiten de 25-kilometerzone van Lieftingsbroek en andere Natura2000-gebieden. Dus dan zouden we kunnen zeggen: o mooi, er kan hier alles van in de Eemshaven, we gaan vergunnen. Maar als de 25 kilometer juridisch niet haalbaar is, lopen we met die vergunningen straks voor de rechter gewoon weer tegen de lamp en dan blijf je inderdaad aansukkelen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ja, ik krijg geen antwoord op mijn vraag. Ik krijg dan nog een keer het betoog van de woordvoerder waar ik voor een deel wel en voor een deel niet mee eens ben. Maar dat maakt niet uit. Mijn vraag is simpelweg de volgende. Deze motie die nu voorligt om op dierenaantallen te gaan sturen, is die niet veel te voorbarig op het moment dat we nog bezig met zo'n gebiedsgerichte aanpak? Want wellicht komt er uit de gebiedsgerichte aanpak wel de oplossing, namelijk dat er minder stikstofdepositie is in dit gebied. Waarom zou je dan nu al een motie gaan steunen waarbij je op dierenaantallen gaat sturen?

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, ik heb al geprobeerd een antwoord op te geven, maar ik zal het nog kort en krachtig doen – misschien is het dan helder. Ten eerste: aan de ene kant al die gebieden die buiten de gebiedsgerichte aanpak voor Lieftingsbroek vallen, de deposities met grotere afstand: die fabrieken in de Eemshaven bijvoorbeeld die ik zojuist benoemde. De andere kant zegt dat dit wellicht genoeg oplevert, die gebiedsgerichte aanpak. Ik hoop het echt. Ik hoop het echt serieus van harte. Maar dan blijven we op de grens balanceren en tot nog toe hebben we nog niet veel vooruitgang geboekt. Ik ben niet tegen die gebiedsgerichte aanpak, ik denk dat dit een belangrijke en goede maatregel is.

De VOORZITTER: Dan nog een allerlaatste ronde voor de heer Schmaal, omdat ik de tel kwijtgeraakt ben.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Nou, dat is mooi. Die bent u wel vaker kwijt volgens mij.

Maar dan heb ik nog steeds geen antwoord en dat gaat over het volgende. We zijn het erover eens dat je naar meerdere dingen moet gaan kijken. Maar als je nu kijkt naar de motie die nu voorligt en die vanavond in stemming komt, is dat dan niet op dit moment – terwijl je weet dat we bezig zijn om de dingen aan te gaan pakken, met alle overwegingen die genoemd zijn – juist veel te vroeg?

De heer NOLLES (GroenLinks): Nee. Daarop was het antwoord simpelweg: nee. Want we zijn er al vijf jaar mee bezig en waarom benoem ik het nu ook? Om te zeggen dat als wij niet genoeg strenge

maatregelen nemen – en we hebben dat echt met die externe saldering verslonst, want daar lag echt een kans – dan draait het daarop uit. Daarom moet je het ook noemen, niet alleen hier in de Statenzaal, maar ook in Den Haag en ook in Brussel en ook als je tegenover een boer staat. En vanwege die eerlijkheid steunen wij die motie.

De heer BENNEMA (VVD): GroenLinks is benauwd voor de 25-kilometerzone waar de Eemshaven en de bedrijvigheid buiten vallen. Maar ik heb een boodschap van hoop. Ik ben daar even geweest in het gebied en mij is ook verteld dat bedrijven meer maatregelen nemen dan ze zouden hoeven nemen. Bijvoorbeeld Van Merkestein heeft wel gesaldeerd met een bedrijf uit Friesland. Dat gaat niet echt over heel grote hoeveelheden, maar zij doen ondanks alles toch hun best om de doelstellingen te behalen, ook al zitten ze er nu met die 25 kilometer. Zij zijn er ook niet zeker van, maar is het GroenLinks ook bekend dat die bedrijven sowieso hun best doen om aan de best beschikbare techniek te voldoen en het scenario over de overbelasting in Noord-Groningen niet reëel is?

De heer NOLLES (GroenLinks): Nou ja, het is denk ik aan de vraagsteller om te beoordelen of het feit dat één bedrijf – het gaat nu over Van Merkestein – op eigen houtje maatregelen treft die veel verdergaan dan wordt voorgeschreven, eigenlijk niet tekenend is voor de juridische risico's die aan ons nationale beleid hangen. Of dat niet tekenend is voor het feit dat we landelijk eigenlijk te weinig lef hebben. Ik verwijt dat niet Groningen, ik verwijt dat niet de gedeputeerde hier, ik verwijt dat niet onze vorige gedeputeerde – hoewel ze eigenlijk technische gesproken één zijn – maar daar heeft echt het IPO een steek laten vallen. En daar kunnen we niet voor weglopen.

De VOORZITTER: Ik denk dat dit betoog nu helder is, dank u wel.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Ik kan heel kort zijn. Forum sluit zich eigenlijk aan bij de woordvoering van de PVV. Die heeft het kort en krachtig verwoord.

Ik wil er nog bij benadrukken dat wij wel echt ertegenaan kijken als een boekhoudkundig probleem. Het probleem is eigenlijk dat de modellen niet gevalideerd zijn, waardoor we uiteindelijk in dit soort situaties terechtkomen. Daardoor zitten bepaalde partijen, in dit geval de boeren, al jarenlang met de gebakken peren. Dus dat nog eventjes ook richting de Partij voor de Dieren. Als we onze boeren helpen, dan komen de boeren ook zelf met innovaties, oplossingen en natuurbeheer en voorzien wij dat daarmee ook meer aan de wens voldaan wordt van de Partij voor de Dieren voor meer natuurinclusief.

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Het echoot nog wat na in mijn oren, de boodschap van hoop van de heer Bennema. Ik moet er nog steeds over nadenken.

Maar na de behandeling van dit onderwerp in de commissievergadering was het de vraag of het een motiedebat dan wel een volledig debat zou worden waarbij er meerdere moties worden ingediend. Wij constateren dat het nu een volledig debat wordt, omdat er meer dan één motie is ingediend. Dit houdt traditioneel in dat een partij die geen motie heeft ingediend, haar woordvoering uit de commissievergadering herhaalt. Alhoewel ze deze woordvoering niet zou hebben gehouden wanneer er minder dan twee moties zouden zijn ingediend.

De VOORZITTER: Dat is natuurlijk aan u, meneer Steenbergen.

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Dat klopt. Maar misschien houd ik mezelf een spiegel voor.

Wij zijn voor tradities. Wij koesteren de nationale feestdagen, wij waarderen het luiden van de scheepsbel aan de start van de behandeling van de diverse agendapunten hier in de Statenzaal. Wij waarderen ook de traditionele outfit van de dienstdoende bode, alhoewel wij ons weleens afvragen hoe de bode daar zelf over denkt. En wij waarderen het wanneer een lid van onze Staten zijn of haar *maidenspeech* houdt en daarin niet wordt geïnterrupteerd. Dat geldt niet voor alle tradities – of zo u wilt: 'mores' – van onze Staten. Wij hebben dan ook ons vandaag voorgenomen niet een volledig debat voor te bereiden, maar een woordvoering gericht op de ingediende moties. Dit doet recht aan de beeldvorming van de Staten enerzijds en anderzijds doet dit ook recht aan de indieners van deze twee moties.

Allereerst een opmerking die beide moties aangaat. De aanleiding van dit besprekspunt was een informerende brief aan het nieuwe, destijds formerende kabinet. Hoe verwachten de indieners dat de ingediende moties deze brief gaan wijzen? Of hoe willen de indieners van deze moties de uitvoering van deze moties controleren?

Dan de motie van de Partij voor de Dieren. Alhoewel wij ervan overtuigd zijn dat de vermindering van dieren aantallen naast vigerende maatregelen een onderdeel kan zijn in de afname van de stikstofuitstoot, is de ChristenUnie geen voorstander van een fragmentarisch provinciaal beleid. De problematiek gaat over de provinciegrenzen, zelfs over de landsgrenzen, heen. Het wachten is dan ook op landelijk beleid, dat regionaal dient te worden ingepast in een gebiedsgerichte aanpak.

Dan de motie van de PVV. Hoewel de PVV aandringt op een versnelde oplossing, brengt de ingediende motie geen versnelling teweeg. Ergo, in onze visie vertraagt deze motie eerder het te formuleren landelijk beleid. De heer Elshof maakte hierover al een soortgelijke opmerking. En voor wat betreft de wetenschappelijke onderbouwing verwijst onze fractie naar het rapport van de commissie-Hordijk, maar ook naar de voorlichting die wij hebben gehad voorafgaande aan de commissievergadering. Bij deze voorlichting werd ook nog gemeld dat er meer daadwerkelijke meetpunten in onze provincie komen. U weet het: 'meten is weten' en 'denken is doen'.

De heer ELSHOF (D66): Ik had een interruptie, maar die ging nog over een deel van de reactie op de motie van de Partij voor de Dieren. Ik heb een vraag aan de heer Steenbergen van de ChristenUnie. Hij gaf aan dat hij geen voorstander is van fragmentarisch provinciaal beleid. Is hij wel een voorstander van een gebiedsgerichte aanpak? Want dat is natuurlijk ook een deel van ons provinciaal beleid.

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Ja, daar zijn wij voorstander van. Maar om nu voorop te lopen met het aankondigen van de vermindering van dieren aantallen, terwijl de landelijke problematiek veel breder is, is het dit slechts exemplarisch om dit voor te stellen voor de provincie. Want we hebben binnen de provincie natuurlijk Lieftingsbroek. Maar ook van de gebieden in Drenthe en Friesland hebben ook effect op onze stikstofuitstoot en stikstofhuishouding. Nogmaals, om dan fragmentarisch te werk te gaan? Nee, wij zijn voorstander van de regionale aanpak. En regionaal is dus ook weer breder dan alleen onze provincie.

De heer ELSHOF (D66): Dan nog een vraag aan de heer Steenbergen, of de ChristenUnie dan wel in kan stemmen dat dit mee wordt genomen als oproep aan onze gedeputeerde – want dat is ook de aanleiding voor dit debat – met daarbij ook wat in de motie staat, een duurzaam handelingsperspectief voor alle provincies. Dan wordt dat weer gelijkgetrokken.

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Om bij dat laatste aan te sluiten: dat duurzame handelingsperspectief staat in de stukken. Aan de andere kant is dat ook mijn eerste opmerking over de oproep om iets aan onze gedeputeerde mee te geven. Ik stel vast dat er een brief is uitgegaan naar het kabinet. Wat verwacht u dan nu? Dat er een klein briefje van één provincie erachteraan komt? Want wij hebben erover vergaderd en wij hebben nu nog een aanvullend katapultje anderhalf jaar na dato. Ik geloof niet dat dat gaat helpen. Dat is ook een beetje mijn vraag over het effect van de motie op een soortgelijk bericht.

De VOORZITTER: De heer Elshof, ten slotte.

De heer ELSHOF (D66): Ziet de heer Steenbergen dan niet de aanleiding voor dit debat, die toch ook is ingediend, dan als te smal? Want ook bij de behandeling in de commissie stond bij de aanhef voor dit onderwerp dat wij de komende jaren de gedeputeerde zaken mee konden geven naar aanleiding van deze brief, maar misschien ook naar aanleiding van de dingen die nog komen gaan.

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Laat ik dan bij het laatste aansluiten, bij die 'nieuwe dingen die nog komen gaan'. Laat dat kabinet ons eerst vertellen welke nieuwe dingen er komen gaan, dan kunnen we dan ons huishouden daarop inrichten en kunnen we dan de uitvoering daarop aanpassen. Daarbij kan bijvoorbeeld de vermindering van dieren plaatsvinden. Het zou ons niet verbazen als dat inderdaad zo is. Maar daar hoeven we niet op vooruit te lopen.

Ik zou nog willen zeggen: alle hens aan dek, niet mauwen, maar de handen uit de mouwen. Dat willen wij onze minister in Den Haag meegeven.

De heer HENSEN (SP): Het is goed dat de overheden de handen ineenslaan om de stikstof te reduceren en de natuur te herstellen. Vermindering van de veestapel moet daar een belangrijk onderdeel van zijn. Maar daarnaast moet er ook een bewustzijn bij mensen over hun vleesconsumptie. Wij steunen daarom de motie van de Partij voor de Dieren en dienen die mede in.

Over de motie van de Partij voor de Vrijheid: ook wij zijn voor oplossingen van problemen. Dat lijkt me een inkopper. Maar terecht merkte de heer Elshof daar iets op over die validatie. We sluiten ons in die zin aan bij wat de heer Bennema vroeg, namelijk om die tweede bullet te heroverwegen en wachten af wat daarop het antwoord is van de indieners van de motie.

De heer BENNEMA (VVD): In de commissie hebben we ook al uitgebreid onze wensen mee kunnen geven bij de Propositie stikstof en natuur. Statenbreed was ook inderdaad de opvatting dat het allemaal veel te lang duurt. Het is gewoon nodig om boeren en ondernemers, die te goeder trouw zijn geweest, een vergunning te verschaffen. Het is eigenlijk al staand beleid, maar het zou goed als het College inderdaad nog eens kan bevestigen dat die lijn via het IPO naar het Rijk voortgezet.

Dat is ook gezien de inzet van de verbetering van modellen, waar we het uitgebreid over gehad hebben. Wij vinden ook dat die validatie beter moet. Wij kunnen het dictum van de motie van de PVV wel begrijpen, met dat voorbehoud dat wij in het algemeen niet delen dat die wetenschappelijke onderbouwing van de RIVM-modellen die in de eerste bullet van de constatering wordt genoemd, compleet ontbreekt. Maar laat ik het zo zeggen: de ChristenUnie heeft iets gezegd over de manier waarop wij dit debat aanvlagen. De VVD houdt ook van tradities en wij vinden de motie van de VVD sympathiek. Maar oorspronkelijk is het eigenlijk ook zo dat Statenleden het College vragen welke richting er wordt op gegaan. En als dan blijkt dat het College al een bepaalde richting op gaat en het hele beleid ook al een bepaalde kant op gaat, dan moet je je afvragen of het nog nodig om daar een motie op in te dienen en of die motie nog iets toevoegt. Dus als het College aangeeft bij het Rijk en daar bepleit om de versnelling in de vergunningverlening en ook de meetmethoden van het AERIUS-systeem te verbeteren, dan zijn we al een aardig eind de goede kant op.

Tot slot de motie van de Partij voor de Dieren: die stuurt ons veel te veel op het aantal dieren en op extra provinciale mogelijkheden om het aantal dieren te reduceren. Nou, ik heb dat net in het debat ook al uitgelegd: het reduceren van het aantal dieren op zich is nooit een doelstelling van de VVD geweest. Het gaat altijd om de reductie van emissie: die moet gereduceerd worden en de instandhouding van de Natura2000-gebieden. Dat is het uitgangspunt. En hoeveel dieren je daarbinnen kunt houden, leid je dan vervolgens uit die normen af. Maar ja, wij vrezen dan ook dat daar een andere agenda onder zit bij de Partij voor de Dieren en dat is het verminderen van het aantal dieren in Groningen. Dat kan de VVD nooit steunen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ja, ik weet waar de heer Bennema die andere agenda vandaan haalt. Natuurlijk willen wij het aantal dieren verminderen. Maar dat is niet de agenda die vandaag op tafel ligt. Vandaag gaat het om de reductie van stikstof. Dat wil ik wel eventjes heel duidelijk maken naar de heer Bennema toe.

De heer BENNEMA (VVD): Ja, ik krijg toch de indruk dat de Partij voor de Dieren wel heel gretig bepaalde instrumenten aangrijpt, ook om nog extra provinciaal beleid inzake het verminderen van dieren en het mogelijk maken daartoe naar voren brengt. Dat lijkt ons niet de bedoeling. De huidige landelijke normen zijn duidelijk. Het is ook een landelijk systeem en laten we het daar vooral bij houden.

De heer BERGSMA (CDA): 'Herhaling is de kracht van de boodschap', wordt weleens gezegd. Maar dat zorgt ook voor ellenlange vergaderingen. Ik zal onze punten uit de commissievergadering, die trouwens ook met zorg zijn voorgedragen door mijn collega Boonstra, maar kort herhalen, mede ook omdat die voor een deel terugkomen in de motie die is ingediend door de PVV. En dat waren eigenlijk drie punten.

De PAS-melders moeten in elk geval de prioriteit krijgen van het College. Die toezegging is ook gedaan. We moeten ons niet blindstaren op alleen stikstof, maar vooral ook kijken naar de brede natuurdoelstellingen. En we spraken over AERIUS-model als een soort Buienradar. Het is handig om te zien of het gaat regenen, maar als je wilt hoeveel het heeft geregend, dan moet je in de regenmeter kijken. We zijn dan ook blij dat er een pilot wordt gestart in Lieftingsbroek om daar ook daadwerkelijk te gaan meten.

Ik kom tot een afronding. Wij willen de nieuwe gedeputeerde Hamster veel succes wensen om voortvarend aan de slag te gaan en stappen te zetten in dit complexe dossier.

De heer ELSHOF (D66): Ik wil ook wel mijn dank uitspreken voor de korte woordvoering van de heer Bergsma. Maar ik heb toch – dat had ik vorige week ook al – een vraag over die kwalificatie van het AERIUS-model als een Buienradar. Is het bij meneer Bergsma ook bekend – ja, ongetwijfeld – dat AERIUS ook voor veel meer wordt gebruikt dan de kwalificatie van Buienradar? Want daar worden

ook vergunningen op gebaseerd, die op de best mogelijke manier worden afgegeven. Is het niet handiger dat meneer Bergsma de kwalificaties van AERIUS als een Buienradar toch wat minder zal gebruiken?

De heer BERGSMA (CDA): Dank voor de suggestie. Ja, ik zal het toch niet nalaten. Het wordt inderdaad gebruikt voor vergunningverlening, maar de commissie-Hordijk heeft ook aangegeven dat er wel beperkingen aan zitten. Dus het is adequaat, maar er is ook ruimte voor verbetering en die verbetering moeten we ook blijven zoeken. Ik denk dat het daarom ook goed is – ik zie de heer Ram nu niet meer – te benadrukken dat de constatering die in zijn motie staat, is om daarnaar blijvend toe te werken. Zo lezen wij die motie ook. Dus ik denk dat we die ook zo moeten zien.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): We hebben het weer over stikstof, wat medio 2019 door een uitspraak van de Raad van State een heel groot probleem werd. We zijn nu anno 2022 en de oplossingen zijn nog lang niet in zicht. Dus we moeten er wel wat aan gaan doen. Daarom zijn er ook naar aanleiding van deze brief moties ingediend. Vandaar dat wij ook de motie hebben ondersteund. Wat mij betreft – ik kijk even naar de VVD en ook andere partijen – gaan we het hebben over die constatering. Daar komen we vast uit, zeg ik dan maar vast op voorhand.

Groninger Belang is er een voorstander van dat er zo snel mogelijk een oplossing komt. En om dan nog heel te lang te gaan wachten op het IPO en op Den Haag en op andere zaken? Kijk, we hadden hier een gedeputeerde die zat te wachten op Den Haag. Die zit nu in Den Haag. Maar ik weet niet of onze nieuwe gedeputeerde nu veel echt voeten tussen de deur krijgt bij onze oud-collega, die in Den Haag zit, om te zorgen dat we echt het probleem kunnen oplossen. Want het is nogal een dingetje. Dus wij zijn er een voorstander van om vooral regionaal te gaan kijken naar de oplossingen. Wij zijn dus ook een voorstander van de GrAS. Dus wij willen ook op voorhand niet al keuzes gaan maken met vermindering van dieren en dat soort zaken, terwijl de GrAS nog niet eens goed is uitgevoerd. Dus eerst de juiste dingen gaan doen. Eerst de regionale aanpak, de Groninger Aanpak Stikstof, en pas dan gaan kijken wat de oplossingen zijn en niet daarvoor.

'Meten is weten'. Toen we een werkbezoek hadden in Lieftingsbroek, misten we daar het meetapparaat. Nou, volgens mij komt hij er binnenkort wel, is ons al toegezegd door de opvolger van de vorige gedeputeerde. Daar zijn we erg blij mee, want dan weten we eindelijk wat de stikstofdepositie daar nu echt is. Dan moeten we gaan kijken wat voor gevolgen dat heeft en hoe we dat kunnen oplossen. Daarvoor hebben we die regionale aanpak, want daar hebben we ook vertrouwen in. Maar we moeten wel zorgen dat zo snel mogelijk alle bedrijven – niet alleen boerenbedrijven, maar alle bedrijven die ooit gemeld hebben of niet gemeld hebben omdat het niet nodig was – die toen die investeringen hebben gedaan of bezig met zijn met hun bedrijfsvoering, uit hun onderzoek komen en zij wel die zekerheid krijgen, zodat ze doorkunnen met hun activiteiten.

De heer ELSHOF (D66): We leveren een nieuw kabinet en hier een nieuwe gedeputeerde – welkom.

De nieuwe energie die nodig is om snel resultaat te boeken in de stikstofcrisis en het herstel van de slechte staat van de natuur. Want resultaten in Groningen kunnen we wel gebruiken. Namens de D66-fractie – dus ook de oorsprong van dit debat – dring ik er bij de nieuwe gedeputeerde op aan om snel de gebiedsgerichte aanpak voor Lieftingsbroek vorm te geven en ons hierover te informeren. En wees daarbij niet te zuinig. Liever vaak geïnformeerd dan het ongewisse. U krijgt van ons alle aandacht, want we willen graag dat dit wordt opgelost. Voor D66 ligt de nadruk dus op resultaat. Wij vinden het model van meer weten een goed idee, maar vertraging zaai je door twijfels over het huidige systeem niet.

Verder geven wij graag mee aan de gedeputeerde – naar aanleiding van het IPO en de IPO-propositie, maar ook de nieuwe IPO-rapportage die maandag nog is gepubliceerd, waarin per provincie kan worden gekeken wat de voorstellen voor maatregelen zijn – dat met de gebiedsgerichte aanpak terecht een belangrijke taak ligt bij de provincie. Maar dit ontslaat het Rijk om algemene maatregelen uit te werken voor algemeen natuurherstel. Zoals bekend is de enige succesvolle bronmaatregel op dit moment dat we overdag maximaal 100 kilometer per uur rijden op de snelweg. Blijf alstublieft dus ook bij de minister – en ik neem aan dat dat misschien onze oud-gedeputeerde is, maar vooral mevrouw Van der Wal – aandringen op andere juridisch houdbare maatregelen. Moeten we niet een keer erkennen dat het gebruik van latente en niet-gebruikte stikstofruimte, zoals ook in de publiciteit nu komt, niet houdbaar is? Dit draagt al helemaal niet bij richting krachtig natuurherstel. Het doel is natuurlijk waar we landelijk toe zijn opgedragen.

Heeft de gedeputeerde tijdens zijn inwerkperiode zich al ingelezen in het Programma Duurzame Landbouw, een programma dat we in het najaar van 2020 hebben vastgesteld? Het is nu februari 2022 en D66 is eigenlijk zeer benieuwd hoe het staat met de ambities 6 tot en met 9. Dit zijn

ambities die allemaal over stikstof gaan. Hoe denkt de gedeputeerde erover om initiatieven uit de Regio Deal natuurinclusieve landbouw ook te stimuleren, om buiten de betrokken deelgebieden in onze provincie bijvoorbeeld ook andere vormen zoals kringlooplandbouw te stimuleren? Deze vormen van landbouw kunnen een toekomstperspectief bieden met minder dieren, minder kosten en hogere opbrengsten. Een losse maatregel van enkel reductie van dieren zien wij als te eenvoudig en ook niet de juiste volgorde der dingen.

Ik rond af. D66 staat positief tegenover de wijze waarop natuurherstel moet worden bereikt en ook de verdere reductie van stikstof, maar dan in samenhang ook met de KRW en andere onderwerpen. Voor ons is dit logisch, maar we accepteren het niet als een reden voor eventuele verdere vertraging. Tevens verlangen wij naar het langverwachte brede landbouwvisie als belangrijk onderdeel van de nieuwe, maar ook helaas weer uitgestelde Omgevingsvisie. Dank u wel en gedeputeerde Hamster: veel succes!

De heer VAN DER LAAN (PvH): Allereerst wensen wij de heer Hamster veel succes in dit toch lastige, moeilijk en inmiddels langlopende dossier. Via deze weg zouden we ook graag nog even kort een reactie willen hoe hij dit dossier denkt op te pakken. De vorige keer was daar in de commissie geen ruimte voor, omdat de heer Hamster toen nog niet was benoemd.

Dan het onderwerp zelf. Wij hebben meerdere keren aangedrongen op de notulen van het IPO-stikstofoverleg. Uiteindelijk hebben we die ook wel gekregen, want vorige week kreeg ik een belletje van de griffie dat bij de commissie van 19 mei een hele opsomming is geweest van de notulen van het IPO. Als je die dan bekijkt, dan zie je toch dat 15 à 20 procent van die notulen is zwartgelakt oftewel wij geen idee hebben wat daar heeft gestaan. Dat is dan een mooi bruggetje richting gedeputeerde: hoe gaat hij ons meenemen vanuit dat IPO? Met welk standpunt gaat hij Groningen daar vertegenwoordigen?

De heer ELSHOF (D66): Is de heer Van der Laan nu eigenlijk geïnteresseerd in de werkwijze en het proces binnen het IPO? Of is hij nu geïnteresseerd in de uitkomsten van hoe wij in de provincie Groningen en binnen deze complexe materie tot complexe oplossingen inzake stikstof gaan komen?

De heer VAN DER LAAN (PvH): Ja, vooral dat laatste, natuurlijk. Maar we weten natuurlijk ook dat daar gesprekspartners aan tafel zitten die echt grote problemen hebben. Die denken wij als Groningen nu een keer niet te hebben aangaande het stikstofdossier. De problematieken liggen hier echt totaal anders in Brabant, Gelderland of de Veluwe en daar zijn we ook een keer blij mee. Maar tegelijkertijd willen we wel goed op de hoogte blijven en niet het idee krijgen dat er binnen het IPO-verband allerlei afspraken gemaakt worden die bijvoorbeeld negatief zouden uitpakken voor Groningen.

De heer ELSHOF (D66): Ik wil hier te lang op ingaan, maar het was wel een van de onderdelen die in de commissie wel met de stukken meekwamen. Is de heer Van der Laan er dan ook van overtuigd op basis van de notulen die hij nu heeft gekregen – zeker die uit november waren allemaal niet zwartgelakt – dat hij gerustgesteld is dat het inzake van stikstof nu goedkomt?

De heer VAN DER LAAN (PvH): Nou, niet geheel. Want er zijn onder anderen allerlei sprekers die ook bij dat IPO-overleg zaten en die zijn zwartgelakt. Wij zouden wel willen weten wie daar nog meer ter beïnvloeding hebben gezeten bij dat soort overleggen. Want wij willen ons wel vertegenwoordigd voelen en met enige transparantie als provincie. We zitten er uiteindelijk ook namens de provincie Groningen. We willen wel op de hoogte blijven van de ontwikkelingen.

Heel kort nog even. Ik heb het in de commissie ook al gezegd, maar ook nog een keer richting de heer Hamster: de afgelopen jaren zijn we in zeer korte tijd in allerlei crises terechtgekomen. Ik heb dit ook al gezegd in de commissie: de energiecrisis, de woningmarktcrisis. Allemaal crises die in korte termijn zijn ontstaan. We willen alles erbij, behalve een voedselcrisis. Dat is ook steeds wat de boeren ons meegeven: er is geen sprake meer van melkplassen en er is geen sprake meer van boterbergen. Dat is allemaal materie uit de jaren tachtig en negentig. Er is een tekort aan melk op dit moment en we zien ook de prijzen van elke dag weer stijgen. Daarom willen wij zeer voorzichtig zijn om het aantal dieren terug te brengen, zeker ook vanuit de reactie van de boeren die alleen maar – en dat is begrijpelijk – nog meer op hun dieren gaan zitten en daarmee juist hun dieren gaan vasthouden. Dat zeggen we ook letterlijk. Ze verkopen geen dieren op dit moment zolang er geen duidelijkheid is.

De heer NOLLES (GroenLinks): Ik vind het wel interessant dat de heer Van der Laan duidelijk een link legt tussen het aantal dieren dat hier gehouden wordt en de melkprijs. Ziet de heer Van der Laan het

ook zo dat inderdaad het voorkomen van een te groot aantal dieren, misschien ook een kleine vermindering van het aantal dieren, kan bijdragen aan een goede melkprijs en een gezond bedrijf?

De heer VAN DER LAAN (PvH): De melkprijs komt wordt natuurlijk altijd op de wereldmarkt tot stand. Wij zijn als partij blij dat wij een goede nutriëntenindustrie en een goede boerenstand hebben. Natuurlijk zien wij ook de nadelen, maar laten we niet te vroegtijdig afscheid gaan nemen van een sector die ons altijd heel veel gebracht. Daar ligt onze zorg.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik wilde graag vragen aan de heer Van der Laan of hij ervan op de hoogte is dat verreweg de meeste melk- en vleesproducten naar het Verre Oosten gaat: China en dergelijke? Dus dat we voor de wereldmarkt aan het produceren? En ook of de heer Van der Laan ervan op de hoogte dat we behalve de stikstofuitstoot ook een reductie moeten hebben van het aantal dieren in verband met CO₂-uitstoot? En dat we daarom naar een transitie in onze voeding? Dus we moeten gewoon veel meer plantaardig gaan eten. Dan houd je gewoon over. Is de heer Van der Laan dat met me eens?

De heer VAN DER LAAN (PvH): Dat is allemaal waar. Maar als die stikstof hier niet wordt geproduceerd, dan wordt die wel in China geproduceerd. Dus laten we ook een keer trots zijn op datgene wat we hebben. Laten we daar echt, goed en voorzichtig mee omgaan, voordat we ons in de volgende crisis storten. En nogmaals, die crises zijn zo georganiseerd.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik vind dat een beetje een magere reactie van de heer Van der Laan. In China en dergelijke landen heb je mensenrechtenproblemen. U wilt toch niet zeggen dat we dat hier ook maar moeten doen: kinderen laten werken of wat dan ook? 'Want als wij het niet doen, dan doen ze het daar wel': zo werkt het toch niet? We moeten toch ergens onze verantwoordelijkheid nemen? Is de heer Van der Laan dat met mij eens?

De heer VAN DER LAAN (PvH): Dat kan in China, maar we kunnen het net zo goed in Oekraïne hebben. Ook daar wil onze partij niet van afhankelijk zijn qua voedselvoorziening. Daar worden we echt heel zenuwachtig van. Nogmaals, wij zijn trots op onze boerenstand. Die moeten ontwikkelingen hebben, behouden en krijgen met inachtneming van bestaande wetgeving.

De VOORZITTER: Nee, mevrouw Voerman, dat punt is nu gemaakt en ook de kritiek daarop. Daarmee is het helder.

De heren Ten Hoove en Pestman zien af van woordvoering. Dan kijk ik inmiddels naar de lege stoel van Ons Groningen. De heer Marquart Scholtz is ook niet in het scherm, hè? Nee. Dan de heer De Vries namens de Fractie GO?

De heer DE VRIES (Fractie GO): De Fractie GO ziet ook af van woordvoering.

De VOORZITTER: Is de heer Marquart Scholtz er inmiddels? Ja, in beeld. Het ziet er huiselijk uit bij u, meneer Marquart Scholtz. Ga uw gang.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Ja, veel te huiselijk. Het is verschrikkelijk, ik heb geen das om. Maar ik zie af van woordvoering.

De VOORZITTER: Het wordt u vergeven.

Ik schors de vergadering voor tien minuten voor de voorbereiding door het College op de beantwoording.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering. Het woord is aan de heer Hamster namens het College.

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Dank voor de verschillende succeswensen die ik mocht ontvangen vanuit de Staten. Ik kan me heel goed voorstellen dat u heel benieuwd bent over wat deze gedeputeerde gaat doen. Wat voor persoon is het en waarin verschilt hij van zijn voorganger? Nou, we gaan ongetwijfeld kennismaken op de inhoud. Maar u zult ook begrijpen dat ik op een ontzettend hardrijdende trein stap en er heel beleid door u is vastgesteld, er door u heel veel al besproken is. Ik

zal niet ineens radicaal andere routes of paden gaan bewandelen of mij anders zal gaan opstellen vermoedelijk dan mijn voorganger. Misschien dat de toon hier en daar anders is, maar op de inhoud zal het niet al te veel verschillen, voornamelijk omdat het door u al voorbereid is en mij niets anders te doen staat dan mij daarnaar te verhouden.

Als je naar dit dossier kijkt, dan kent u mijn achtergrond – nou, laat ik dan een beetje van mezelf laten zien. U kent wellicht mijn achtergrond als filosoof. Er zijn er drie van wie ik zo weet dat zij het begin van de wijsheid dachten te duiden: Salomo vond die in de vreeze des Heeren, Descartes dacht bij twijfel te beginnen en Plato had het over de verwondering: 'Verwondering is het begin van de wijsheid'. Nou, als er ergens een dossier is waarover ik mij heb mogen verwonderen de afgelopen week, dan is het wel het stikstofdossier. Hoe meer ik hoor, des te meer lijkt het erop dat ik mij verwonder en wellicht hoop ik dat die wijsheid dan op gegeven moment ook volgt.

Ja, als ik het heb over staand beleid, waaronder bijvoorbeeld de duurzame landbouw waarnaar verwezen werd, en de lopende zaken, die ik ook gewoon kopieer c.q. overneem in vervolg op mijn voorganger, dan heb je het bijvoorbeeld over het invullen van de opkoop van bedrijven, het gebiedsproces dat in Lieftingsbroek gevoerd wordt en – misschien nog wel redelijk recent, ik weet niet of u daarvan op de hoogte bent – de samenwerking met Friesland en Drenthe om te komen tot een laaghangend-fruitaanpak en daarmee een daadwerkelijke reductie op korte termijn. Dat zijn zaken waar ik gewoon mee voortga. We zijn ook druk bezig met de door u besproken – ik weet niet of het vastgesteld is?, vast wel – GrAS-aanpak. Daarbij zien wij ook al gezien de ontwikkelingen dat die waarschijnlijk op zeker moment actualisatie behoefte. We moeten dan nog wel even op de ontwikkelingen die vanuit het nieuwe kabinet komen, om dat wel in een logische volgorde plaats te vinden. Tot die tijd gaan we gewoon hard verder met de GrAS.

Ik kan me dan ook ontzettend goed voorstellen, vanwege die verwondering die ik zelf ook heb, dat u een ontzettend informatiebehoefte hebt. "Houdt ons op de hoogte." 'Praat ons bij.' 'Wat doet het College richting het IPO en de regering en wat gaan we hier zelf in Groningen doen?' Ik ben sowieso vanuit mijn vorige functie gewend dat ik een ontzettend actieve informatieplicht hanteer. Maar een praktische vormgeving die we hier in de Staten al tegenkwam, is 'Praten met de Staten' waar we volgens mij gewoon de momenten af en toe regelmatig moeten pakken om u bij te praten.

Sowieso is een concreet voorbeeld daarvan waar we u wellicht binnenkort over kunnen gaan bijpraten, is het meten in Lieftingsbroek – ik hoorde een aantal van u daarover. We zijn bezig met een voorstel tot een pilot. Daar liep ook een CDA-Kamerlid rond die naar een u welbekende minister gaat met het verzoek om daar geld voor beschikbaar te stellen. We zullen hem niks in de weg leggen om dat verzoek te doen daar. Uiteraard gaan we u over eventuele resultaten informeren.

Er liggen twee moties. Volgens mij was dat de grootste aanleiding voor dit debat. Als ik eerst kijk naar die van de Partij voor de Vrijheid, heb ik inderdaad wat moeite met de genoemde constatering. Maar hoorde ik al meer in de Staten. Voor het overige: de oproep hangt een beetje tussen een steun en een duw in de rug in. Tussen enerzijds overbodig en misschien net iets te veel. Het is inderdaad volledig in lijn met de richting waarin we lopen, namelijk dat wij vanuit Groningen IPO-breed heel erg aandringen op een spoedige oplossing van probleemgevallen. De noodzaak van de eerste oproep staat helemaal buiten kijf. Het CDA haakte ook al in op de commissie-Hordijk, die bezig is geweest en geadviseerd heeft en daar wordt op dit moment ook al op doorgeëxerceerd. Dus die tweede oproep ligt in principe ook al in lijn met wat wij wensen. Dus wat ik zei: tussen een steun in de rug bij wat we al aan het doen zijn en misschien net iets te hard duwen door te zeggen dat er op tot heden niks wetenschappelijks gevalideerd is.

Kijk ik naar de motie van de Partij voor de Dieren, dan is die wat ingewikkelder. Als u mij op pad stuurt richting mijn collega's en richting de regering, dan hoop ik dat u ook handelingsruimte laat om daar af en toe naar bevinding van zaken in te handelen en niet eenzijdig de crisis probeert te bestrijden vanuit Groningen. Want dat gevoel krijg ik er een beetje bij. U zult mij niet horen zeggen dat vermindering van dieren aantallen niet aan de orde is, maar het als enige maatregel in deze motie zetten waarmee ik de boer op moet, lijkt mij niet heel evenwichtig. Maar we weten allemaal in de Staten hoe weinig van de bronmaatregelen daadwerkelijk genomen zijn. Ik zou echt van u de ruimte willen hebben om erop aan te dringen dat zoveel mogelijk bronmaatregelen genomen worden. ongetwijfeld gaat er landelijk ook een fikse reductie van dieren in zitten. Hoe dat gaat neerslaan op de specifieke Groningse situatie, zullen wij in onze regionale aanpak vorm proberen te geven.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik ben blij om datgene te horen wat ik net hoorde van de gedeputeerde. Het is ook niet de bedoeling dat dit het enige is waar u mee naar het Rijk of het IPO zou moeten. Maar het is wel een belangrijk ding – u geeft het zelf ook al een beetje aan. Is het niet nodig dat wij ook meer handelingsperspectief op verschillende vlakken krijgen, maar ook op dit vlak? Daarom zou deze motie eigenlijk een ondersteuning voor u moeten zijn.

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Ik was even bang dat u mij verkeerd begreep toen u zei dat u blij was met mijn woorden. Want ik ontraad deze motie, omdat die te eenzijdig is – laat ik heel duidelijk zijn. Ik denk dat er meer nodig is dan alleen deze maatregel. Ik bracht het heel vriendelijk, maar de boodschap is eigenlijk: liever niet op deze manier. Want bij puur vanuit Groningen te zeggen dat wij vermindering van dieren willen, gaan wij volgens mij voorbij aan heel veel andere maatregelen die ook nodig zijn in balans en die ook een eerlijkere en duidelijkere boodschap zouden zijn.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ja, nogmaals: het is niet de bedoeling van de Partij voor de Dieren dat er geen andere acties zouden moeten worden ondernomen. Het is een van de dingen. Het is eigenlijk voor een deel het verminderen van het aantal dieren, waar heel veel om de hete brij heen wordt gedraaid. Dat is de reden waarom wij dit ook aankaarten, want is wel een heel belangrijk ding. Is de gedeputeerde dat ten minste met mijn eens?

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Ik heb het gevoel dat ik in herhaling ga vallen op het moment dat ik nu nog een keer zal zeggen wat ik zonet zeg. Ik vind het geen doel op zich: misschien is dat een duidelijkere uitspraak nog. Vermindering van dieren als doel op zich, zoals het nu in de oproep staat, zou ik niet willen steunen. In de breedte van de maatregelen van 'kom met bronmaatregelen en oplossingen van de crisis' zal voor het College meer voorbijgaan. Het verminderen van dieren zal zeker landelijk serieus een optie zijn die op tafel ligt.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou de gedeputeerde willen vragen of hij ook vindt dat er daadwerkelijk sprake is van een stikstofcrisis. In die zin dat de Groningse boer daar verantwoordelijk voor wordt gehouden en hij daardoor ook consequenties onder ogen moet zien. Hoe staat u daarin? Uw voorganger was daar wat explicieter in. Wellicht denkt de nieuwe gedeputeerde daar misschien iets genuanceerder over. Ja, kunt u ons aangeven of u daar precies in staat, zonder uw voorganger tekort te doen, uiteraard? Maar goed, het is misschien een gewetensvraag.

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Nou, ik denk niet anders dan mijn voorganger. Nog niet zo lang geleden las ik ergens dat we overal een crisis van maken. Ik denk dat dit er wel een is, in die zin dat wij een hoop ontwikkelingen geen doorgang kunnen laten vinden, omdat er op dit moment in natuurgebieden een ontwikkeling plaatsvindt die we gewoon tegenhouden c.q. stoppen. Het omgekeerde verhaal, de positieve variant: wij moeten onze natuur beschermen. En daarvoor zal de stikstofuitstoot teruggeschroefd moeten worden. Dat betekent dat er maatregelen genomen moeten worden en volgens mij ben ik dan redelijk duidelijk.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Is er behoefte aan een tweede termijn? Dat is niet het geval.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Misschien is het nog wel even goed dit te melden. De PVV doet er dus niet aan mee als indiener van de motie. Dat de tweede bullet die erin staat *'Wij constateren dat de modellen van het RIVM niet wetenschappelijk zijn gevalideerd'*, komt te vervallen. Dus eigenlijk moeten we die motie opnieuw gaan indienen. Dat wil graag hierbij gedaan hebben voor de stemming van vanavond.

De VOORZITTER: Dan krijgt de motie een nieuw nummer, 375, zoals u weet. Dan vervalt daarin een van de overwegingen die van een bullet is voorzien. Vanavond zullen we ervoor zorgen dat de administratie klopt. Dat is ook technisch het moment waarop de moties voor stemming nog een keer worden ingediend, dus dat maken wij wel in orde. De titel van de motie wordt dan: 'Uit de stikstofcrisis (2)' en deze wordt nog steeds ingediend door de PVV, mede namens Groninger Belang, Forum voor Democratie, de Partij voor het Noorden, BVNL en Ons Groningen. De (aangepaste) nieuwe motie luidt dan als volgt:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld onderwerp;

Constaterende dat:

- er geen oplossing is boeren zonder vergunning, PAS-melders of boeren die nog in een beroepsprocedure zitten;

Overwegende dat:

- door de huidige aanpak van de stikstofcrisis en nu de integrale aanpak wederom het lang duurt om duidelijkheid te verschaffen voor boeren;
- dit grote financiële onzekerheid en gevolgen met zich meebrengt voor boerengezinnen;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op:

- bij het IPO en het Rijk aan te dringen op
 - een spoedige oplossing van alle probleemgevallen (boeren zonder vergunning, PAS-melders en boeren in een beroepsprocedure) in de provincie Groningen;
 - een wetenschappelijke validatie van alle stikstofmaatregelen, stikstofnormen en modellen die bij dit nieuwe beleid gehanteerd worden;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer HAMSTER (gedeputeerde): Met die aanvulling is deze motie nu helemaal 'oordeel Staten'.

De VOORZITTER: Dank u wel. Daarmee zijn de beraadslagingen volgens mij wel voltooid. Vanavond de stemming.

E. Agenderingsverzoek Behoud Kinderhartcentrum UMCG

De VOORZITTER: Dan zijn we bij het vijfde agendapunt. Dat is een agenderingsverzoek van het CDA en andere partijen over het behoud van het Kinderhartcentrum van het UMCG. Wat zullen we doen? Trapt het CDA de beraadslagingen af? Of wilt u eerst even wisselen van woordvoerders? Excuus, daar schors ik de vergadering enkele ogenblikken voor.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering. We zijn dus toe aan het vijfde agendapunt. Mij lijkt het handig dat het CDA begint met de beraadslagingen en we daarna de sprekers doen in de gebruikelijke volgorde. Het woord is aan de heer De Wit.

Mevrouw BENNETT (GroenLinks): Mag ik nog even één mededeling doen van huishoudelijke aard? Want ik moet om kwart over zes weg. Ik hoop dat we dan tegen die tijd klaar zijn. Maar mocht dat niet zo zijn, dan zal ik het debat helaas moeten verlaten.

De VOORZITTER: Dus als u de zaal verlaat, is dat geen teken van ongenoegen.

Mevrouw BENNETT (GroenLinks): Juist.

De VOORZITTER: Maar ik was al van plan meteen na de heer De Wit u het woord te geven, dan hebt u waarschijnlijk uw eerste termijn wel gedaan. Al is er geen spreektijdbeperking, je weet nooit wat de heer De Wit ervan maakt. Aan hem is het woord.

De heer DE WIT (CDA): Nou, voorzitter, ik kan mevrouw Bennett in elk geval geruststellen dat ik er geen eindeloos verhaal van zal maken.

'Er ontstaat een onnodig groot verschil in acute behandelmethodes en daarmee overlevingskansen, alleen op basis van geografie.' Dat citaat konden we gisteren lezen in de brief van de gezamenlijke ziekenhuizen uit Noordoost-Nederland aan de minister van Volksgezondheid. Dit citaat raakt de kern van het onderwerp dat wij vandaag hier met elkaar bespreken, de kindhartchirurgie van het UMCG. Als deze afdeling uit het UMCG verdwijnt, raken we in Noordoost-Nederland een essentiële zorgvoorziening kwijt. Een voorziening die onmisbaar is voor patiënten met een hartafwijking, jong en oud. Maar dat niet alleen: ook de kindzorg en andere medische specialismen in de keten van complexe zorg komen in gevaar.

In de Kamerbrieven die er tot nu zijn gestuurd, vinden we niets terug over de brede effecten van dit besluit voor onze regio en onze regionale zorginfrastructuur in het bijzonder. Het voelt alsof de minister een potje Jenga speelt met onze zorgvoorzieningen, zonder zich te realiseren dat hij daarin een steen dreigt wel te halen die de hele toren aan het wankelen brengt. Een toren vol specialismen die van essentieel belang is voor de zorginfrastructuur van Noordoost-Nederland – ik heb hem hier ter illustratie naast me staan.

Wij zijn blij dat de Staten vandaag nogmaals een krachtig signaal willen afgeven richting het kabinet en de leden van de Tweede Kamer dat dit besluit niet te billijken is. Daarom dien ik mede namens een zeer groot aantal partijen, en in navolging op de genoemde regionale brief, de volgende motie in.

De VOORZITTER: Dat is een motie met een imposante hoeveelheid sterk verkleinde logo's: van het CDA, de Partij van de Arbeid, GroenLinks, D66, de Partij voor de Vrijheid, de VVD, de ChristenUnie, de Partij voor het Noorden, Groninger Belang, de Partij voor de Dieren, 50PLUS, de SP, Forum voor Democratie, Ons Groningen en de Fractie GO. De motie krijgt 376 als volgnummer en heeft als titel: 'Voorkom sluiting kinderhartchirurgie' en die spreekt het volgende uit:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen ter behandeling van bovengenoemd onderwerp,

Constaterende dat:

- het kabinet heeft besloten het kinderhartcentrum van het UMCG te willen sluiten en de kinderhartchirurgie voortaan uitsluitend onder te brengen bij de universitaire medische ziekenhuizen in Rotterdam en Utrecht;

Overwegende dat:

- uit geen van de Kamerbrieven over dit onderwerp tot nu toe blijkt dat er onderzoek is gedaan naar de bredere effecten die dit voornemen kan hebben op onze regio en onze regionale zorginfrastructuur in het bijzonder het UMCG uitsprekt te vrezen voor "gevolgen op andere medische specialismen binnen het ziekenhuis";
- de universitaire medische ziekenhuizen in Leiden, Rotterdam en Groningen een jaar geleden nog gezamenlijk pleitten voor een verspreiding van deze zorg over drie academische ziekenhuizen en het kabinet die overeenstemming met dit voornemen terzijde schuift;
- het besluitvormingsproces van het kabinet niet meetbaar lijkt te zijn aan vooraf opgestelde en geopenbaarde criteria waardoor het voornemen om het kinderhartcentrum van het UMCG te sluiten niet valt te billijken;
- dit het beeld versterkt dat het noorden opnieuw wordt gemarginaliseerd;
- ruim een kwart miljoen mensen in de pen zijn geklommen om zich tegen dit voornemen te verweren;
- het kabinet de gezamenlijke brandbrief van de noordelijke politiek om de kinderhartchirurgie in het UMCG open te houden naast zich neer heeft gelegd;

Spreken uit dat:

- het kabinet haar voornemen om het kinderhartcentrum van het UMCG te sluiten alsnog moet heroverwegen;
- het de hoop van de Provinciale Staten is dat de Tweede Kamer dit onzalige voornemen van het kabinet voorkomt wanneer het kabinet zelf niet tot heroverweging overgaat;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op om:

- bovenstaande boodschap over te brengen naar het kabinet en de Tweede Kamer;
- alles in het werk te stellen om het kabinet en de leden van de Tweede Kamer te bewegen het kinderhartcentrum voor Groningen te behouden;

En gaan over tot de orde van de dag!

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

De heer DE WIT (CDA): Als CDA-Statenvructie hopen wij vanuit de grond van ons hart dat minister Kuipers zijn besluit heroverweegt en terugdraait. Als dit niet gebeurt, is het aan de Tweede Kamer om dit wankelc plan van tafel te vegen. Ruim een kwart miljoen handtekeningen, vrijwel alle noordelijke volksvertegenwoordigers en gisteren nog de ziekenhuizen uit Noordoost-Nederland: hoe krachtiger moet de Groninger en de noordelijke stem nog klinken?

In Noordoost-Nederland beschikken we over een stevige toren van essentiële zorgvoorzieningen, complexe zorg en medische specialismen. Daar zijn we trots op en met recht. Die willen we graag overeind houden. Een onnodig grote geografische schil in acute behandelmethodes en daarmee overlevingskansen is voor onze fractie onacceptabel.

Mevrouw BENNETT (GroenLinks): Een paar weken geleden viel deze kaart bij mij in de brievenbus. Een kaart van het Centrum voor Congenitale Hartafwijkingen, een centrum waar ik al sinds mijn studententijd bekend ben als patiënte. Ik wil even graag voorlezen wat er in deze kaart staat. *'De medewerkers van het Centrum voor Congenitale Hartafwijkingen wensen u een goed en bovenal gezond 2022. Dit jaar hebben we wat te vieren. Het CCH-UMCG bestaat 75 jaar. Dit betekent al 75 jaar toewijding, ervaring, expertise en onderzoek op het gebied van aangeboren hartafwijkingen bij jong en oud. Wij zijn daarom onaangenaam verrast dat de minister heeft besloten om de medische ingrepen, ondanks bewezen goede kwaliteit van zorg, te verplaatsen.'*

'Onaangenaam verrast': ik vind het een heel nette, correcte kwalificatie van wat ik een totaal waardeloos en onbegrijpelijk besluit zou noemen. Daarin ben ik in deze zaal volgens mij niet de enige.

Samen met onze collega's vanuit Friesland, Drenthe, Overijssel en de gemeente Groningen stelden we een brandbrief op, waarin we benadrukten dat de beslissing om de afdeling te sluiten, catastrofale gevolgen heeft.

260.000 mensen ondersteunden de petitie tegen de sluiting. Vanuit de Patiëntenvereniging Aangeboren Hartafwijkingen is een protestbrief geschreven. Talloze ouders – en inderdaad ook alle ziekenhuis in Noordoost-Nederland – hebben zich tegen de sluiting uitgesproken. Zou dit allemaal voor niets zijn? Voor mij zal er niks veranderen als de complexe chirurgische hartingrepen verdwijnen uit het UMCG. Geopereerd ben ik nooit en voor zover ik weet, hoeft dat in de nabije toekomst ook niet. Maar ik sta hier net als u niet voor mezelf, maar voor de inwoners van onze provincie. Voor talloze jonge hartpatiënten, hun ouders en voor vele volwassenen met complexe hartafwijkingen is dit een dramatisch besluit.

Tot nu toe is er veel aandacht uitgegaan naar de kinderhartchirurgie en het verdwijnen daarvan. Zeer terecht en ook zeer nodig, maar laten we ook niet de grote groep volwassen patiënten vergeten die hierdoor getroffen wordt. Veel kennissen en vrienden van mij zijn al wekenlang verbijsterd en verdrietig. De wetenschap dat we voor volgende ingrijpende ingrepen niet meer terecht kunnen in het UMCG, maar ergens 200 kilometer van huis, is beangstigend. Het lijkt alsof de minister zich totaal niet heeft verdiept in hun situatie. Alsof hij niet begrijpt welke zwaarte het dragen van zo'n afwijking met zich meebrengt, voor de patiënten zelf maar ook voor hun geliefden.

Ik citeer graag een kort stukje van een lieve vriendin van mij, die openhartig schrijft over haar hartafwijking in haar blog. Er staan haar helaas nog wel vele operaties te wachten. *'Het hoogtepunt van de dag was een wandeling waarbij ik als een dood vogeltje in de rolstoel zat. Dat was ook het enige wat we op een dag konden doen. Als ik wakker werd, was ik al zo moe dat na het aankleden de energie op was. Tijdens de autorit en de wandelingen in de rolstoel ging ik in mijn energiebespaarstand, wat betekent dat ik onderuit zakt, niet praat en zeker niet beweeg. Erg gezellig om mee weg te gaan, ben ik dan niet. Als mij toch wat gevraagd wordt, reageer ik zo zacht en snel dat het meer op mompelen lijkt. Dick, mijn man, verstaat mij dan ook niet. Dan moet ik het herhalen. Maar zelfs dat kan ik niet opbrengen.'* Hoe kunnen wij in een land als Nederland deze mensen en hun families cruciale zorg dicht bij huis onttrekken en hen verplichten om daar uren voor te reizen? Dat is een ongelooflijke belasting niet alleen voor de patiënt zelf maar ook voor de naasten.

Afgelopen maandagochtend vertelde Caroline Jaspers, geboren met een eenkamerhart, op de RTV Noord dat de mogelijke sluiting haar intens bang maakt. Ze is bang dat ze voor deze sluiting moet betalen met kwaliteit en kwantiteit van leven. Is dit nu het nieuwe 'omzien naar elkaar'? Is dat nu de strofe die zo mooi prijkt in de titel van het nieuwe regeerakkoord ten uitvoering wordt gebracht?

Collega's, ik geloof ik niet dat u ervan moet overtuigen dat dit besluit dramatisch is. Het is nu aan Den Haag. Aan de Tweede Kamer die onze strijd hopelijk versterkt. En aan de nieuwbakken minister die hopelijk toont dat hij een hart heeft, ook voor onze inwoners.

De heer ROEMERS (PvdA): Nadat we in december een brandbrief hebben gestuurd, die ondertekend is door vier provincies en de gemeenteraad Groningen – vier provincies en een gemeenteraad! – was de nieuwe minister toch vrij snel tot de conclusie gekomen dat het besluit van zijn voorganger, de heer De Jonge, een goede was. Zo snel een besluit aanvaarden, terwijl je weet dat er een enorme politieke lobby op zit vanuit de noordelijke provincies en terwijl er 260.000 handtekeningen op een petitie staan. Schiet mij maar lek! Daarmee schoffeer je de inwoners uit het noorden van Nederland en dat is niet voor de eerste keer. In een maand tijd is een deel van de inwoners in Nederland door de regering in de kou gezet. De Commissaris heeft het goed verwoord tijdens zijn optreden in de podcast 'Voorwaarts! Voorwaarts!' Wij zijn namelijk ook Nederlanders. Zet dat dan ook maar gewoon door, Commissaris, dat zou ons advies zijn. Wij zijn dus ook Nederlanders en wij hebben net als eenieder in dit land recht op goede zorg. Goede zorg dichtbij, die met dit voornemen wordt uitgehold, verschaald.

Voor het debat op 17 februari in de Kamer meer dan 200 vragen klaar voor D66-minister Ernst Kuipers. Er ligt ook nog altijd de brandbrief vanuit de politiek en inmiddels ook een brandbrief vanuit de streekziekenhuizen. We kunnen het niet toelaten dat de zorg in Noordoost-Nederland wordt verschaald zonder een goede onderbouwing. Met 200 vragen te beantwoorden dient de duidelijkheid boven tafel te komen en doet minister Kuipers er naar ons idee goed aan om zijn besluit te heroverwegen.

Misschien goed in dit kader te benoemen dat naast onze eigen Partij van de Arbeid ook andere partijen bij het UMCG op werkbezoek zijn geweest, samen met hun Kamerleden. Kamerleden die ook in Den Haag in de coalitie zitten. Diezelfde partijen staan ook op deze motie: het CDA, D66 en de ChristenUnie hebben inmiddels in de regio duidelijk laten merken dat zij het niet eens zijn met dit voorgenomen besluit. De Kamerleden die op werkbezoek zijn geweest, vonden het allemaal aangrijpend. Zij zagen hoe hard er gewerkt wordt en hoeveel kennis er is in het UMCG. Daarom

hebben zij in Den Haag de sleutel in handen en roep ik naast de coalitiepartijen ook andere landelijke partijen op, die ook in de Statenzaal zitten, hun Kamerleden hiervoor in stelling te brengen. Maar iets zegt mij dat iedereen dit al heeft gedaan.

Deze motie onderstreept ons verhaal en we zullen het debat op 17 februari dan ook op de voet gaan volgen.

De heer OSSEWEIJER (FvD): Nou ja, ik wil het niet te lang houden, want ik had in eerste instantie nog een paar aantekeningen die ik wilde toevoegen aan het betoog van de heer De Wit. Die zijn inmiddels ingevuld door mijn voorgangers die dit hebben besproken: dat dit het hele noorden raakt.

Ik wilde wat zeggen over de inderdaad vaak langdurige relaties zijn opgebouwd, ook vertrouwensrelaties met specialisten, die daardoor ook verdwijnen. Dus het gaat om meer dan alleen bepaalde ingrepen die op een heel andere geografische locatie moeten plaatsvinden. Ik wil eraan toevoegen dat er oproepen richting de landelijke fracties zijn gedaan – ook wat ons betreft.

Ik denk dat ik verder ermee kan afsluiten dat het aantal partijen dat boven dit verzoek staat, meer dan voldoende zegt over de noodzaak en de oproep die we doen.

Mevrouw DONKER (ChristenUnie): Ik neem u mee naar 1993. Ons gezin kreeg er een dochter en een zusje bij. Wat waren we blij met haar! Wij met ons derde kindje, een meisje na twee jongens, en die jongens vonden het geweldig: zo'n klein lief zusje. Na de voorspoedige bevalling kwamen zij ook naar het ziekenhuis om hun zusje te bewonderen en om daarna samen met de baby naar huis te gaan. Het liep echter totaal anders dan verwacht. Na een laatste check van ons dochttertje bleek er iets niet goed te zijn met haar hartje. Alle alarmbellen gingen rinkelen. Ze werd vanuit het Martini Ziekenhuis naar het UMCG vervoerd voor een echo van het babyhartje en allerlei andere onderzoeken. Ze kwam op de IC terecht. Dat was de beste plek voor haar op dat moment. Al snel was de voorlopige diagnose gesteld. De uitslag van de onderzoeken moest dat nog uitwijzen. Onze kraamtijd werd vooral in het ziekenhuis beleefd. Gelukkig wel zo dicht bij huis dat we tevens voor onze jongens konden zorgen.

U begrijpt: onze wereld stond op de kop. Je bent afhankelijk van de specialisten en al het andere personeel dat voor je dochttertje. Je wilt dan graag op het beste adres zijn, zodat de beste zorg aan je baby geleverd kan worden. Dat kon gelukkig in het UMCG, dicht bij huis. Maar, nog belangrijker, de beste kinderhartzorg kon daar geleverd worden. Niet alleen voor de eerste periode, maar ook voor de jaren daarna.

Ik maak een sprong in de tijd. Het is maart 2019. Een telefoontje van mijn zoon: bij een 32-wekenecho van het kindje dat hij en zijn vrouw verwachten, wordt een hartafwijking geconstateerd. Wat een spanning! De blijde verwachting wordt een verwachting met grote zorgen. De voortgang in de techniek helpt daarbij, er is veel meer prenataal onderzoek mogelijk. In mei 2019 word ik oma van een prachtige kleindochter. Ook zij komt op de IC terecht en krijgt de beste zorg die er maar mogelijk is in het UMCG. Ook voor hen dicht bij huis, maar nog belangrijker: de beste kinderhartzorg kon daar ook nu nog geleverd worden. Niet alleen voor de eerste periode, maar tot op heden is ze daar in goede handen voor de controles.

Zowel met mijn dochter als met mijn kleindochter gaat het gelukkig heel goed. Als u de media gevolgd hebt de afgelopen weken, weet u dat mijn verhaal niet het enige is. De petitie door een moeder van een hartpatiënt opgezet, is meer dan 260.000 keer ondertekend. De brandbrief namens de noordelijke Statenleden is door collega's Bennett en Roemers opgesteld en gestuurd – waarvoor nog dank.

Nu dienen we samen met veel andere partijen een motie in die oproept om alles eraan te doen om dat besluit tegen te houden. Zoals u begrijpt uit het voorgaande verhaal, hoeft onze fractie niet meer overtuigd te worden van het grote belang van het behoud van de kinderhartafdeling in het UMCG. Degene die daarvan overtuigd moet worden, werkt in Den Haag: het is minister Kuipers. U mag van ons weten dat we deze opdracht op het bordje van onze Tweede Kamerfractie gelegd hebben. Ik hoop en verwacht dat zij hart voor de beste zorg in het noorden hebben en daarmee voor behoud van de kinderhartzorg in het UMCG.

De heer HENSEN (SP): De SP steunt de motie. Uit het voornemen blijkt maar eens weer hoe ziek het zorgsysteem is. Niet de zorg, maar de bedrijfseconomen zijn mede de redenen waar en waarom bepaalde zorg wordt aangeboden. Het wordt hoog tijd om de marktwerking uit de zorg te slopen.

Mevrouw VULPES (VVD): Het onderwerp waar we nu over gaan praten, ligt ons letterlijk na aan het hart. Het laatste wapenfeit waarmee onze voormalige minister Hugo de Jonge zijn termijn afsloot, zorgde voor een schok in onze provincie en daarbuiten. Volgens ons hebben de vier provincies en de gemeente Groningen een krachtig signaal afgegeven richting de minister dat dit een besluit is dat

enorme impact heeft op onze regio. Daarnaast hebben meer dan een kwart miljoen mensen de petitie ondertekend om het signaal af tegen dat het UMCG en onze regio niet zonder kinderhartchirurgie kunnen.

Wat betekent kinderhartchirurgie in de zorgketen en voor de regio? Heel veel. U hebt het zelf overal kunnen lezen, maar ik noem voor ons de belangrijkste. Je ziet de dankbaarheid en de zorg bij ouders van wie de kinderen afhankelijk van deze zorg. In het gesprek dat ik met een van de moeders had, voelde ik de angst. Wat moet je als jouw kind niet in staat is om zo lang te reizen? Wat moet je als de rest van je gezin achterblijft in het noorden, omdat de enige goede zorg in de Randstad is? Dit zorgt, naast de zorgen die je hebt over je kind, ook voor zorgen over de relatie en de andere gezonde kinderen. Want het Ronald McDonald Huis klinkt leuk, maar daar kun je geen twee maanden zitten jaar na jaar. Het verdwijnen van deze zorg heeft heel veel impact en niet alleen voor de gezinnen in Groningen, maar ook daarbuiten in Drenthe, Friesland, Flevoland en Noord-Duitsland.

De kinderhartchirurgen die nu werkzaam zijn bij het UMCG, hebben ook een onmisbare functie bij andere processen in het ziekenhuis. Bijvoorbeeld de unieke expertise bij de kindertlongtransplantaties en –hartlongtransplantaties. Het UMCG is het enige centrum in Noord-Nederland en dat komt hier ook mee te vervallen. In de hele keten van zorg valt een essentiële functie weg. Het is net of je in een rij domino's een van de belangrijkste stenen weghaalt. Daar lijkt het soms of het hier over een enkele ingreep gaat. Maar vaak gaat het hier om patiënten die hun hele levensloop te maken hebben met deze zorg, van geboorte tot levenseinde. Voor deze patiënten en hun ouders is het essentieel dat de zorg bereikbaar is en blijft.

In dit besluit zien wij de toegankelijke en bereikbare zorg in een geografisch zorglandschap niet terug. Daarom zijn wij, op dit moment dan, ook opgelucht dat de nieuwe minister Ernst Kuipers heeft aangegeven, geen onomkeerbare stappen te zetten. Maar daarmee is het nog niet gedaan. Ook wij dienen deze motie in om aan te geven dat er nog huiswerk moet worden gedaan om tot de juiste beslissing te komen. Daarnaast hebben wij ook onze Tweede Kamerfractie meegenomen in dit proces. Die gaat wel in ieder geval haar best doen voor ons. De beslissing die eraan komt, is wat ons betreft niet de sluiting van de kinderhartchirurgie van het UMCG.

De heer HAZE (Groninger Belang): Omwille van de tijd houdt de fractie van Groninger Belang het kort. Wij danken de heer De Wit voor de productie van de motie. Wij onderschrijven de inhoud voor 100 procent en ook willen wij mevrouw Bennett en mevrouw Donker-van der Vinne bedanken voor hun persoonlijke verhaal – respect daarvoor. Dat maakt nut en noodzaak heel helder dat de kinderhartchirurgie van het UMCG hier moet blijven. Wij gaan ervan uit dat op 17 februari de Tweede Kamer de enige juiste beslissing neemt. Beter nog, dat het kabinet dit voorstel en besluit intrekt.

Mevrouw BENJAMINS (D66): 'Haal het hart niet uit het UMCG.' Die oproep doen wij hier vandaag in Provinciale Staten van Groningen in de richting van het kabinet en de Tweede Kamer.

Als geen ander weet ik wat hierbij komt kijken als voormalig anesthesiemedewerker. In alle jaren dat ik gewerkt heb in het operatiecomplex van het UMCG, ook bij de kinderhartchirurgie, heb ik kennis mogen maken met alle gepassioneerde zorgprofessionals die de kinderhartchirurgen ondersteunen. Ik wil hen graag hier ook benoemen: de operatieassistenten, de anesthesiemedewerkers, de anesthesiologen en bijvoorbeeld de perfusionisten. Dan heb ik het nog niet eens over de vele gespecialiseerde kinderverpleegkundigen en anderen die elke dag hun bijdrage leveren aan de kwalitatief hoogwaardige kinderhartzorg die wij hier leveren.

Het voornemen om de kinderhartchirurgie te concentreren in Rotterdam en Utrecht wordt wat onze fractie betreft onvoldoende onderbouwd en waar dat wel gebeurt, niet altijd met correcte argumenten. Dat concentratie van de zorg moet plaatsvinden, is evident. Maar dat is wel iets anders dan centralisatie in de Randstad. Voor kinderen en volwassenen in Groningen, Drenthe, Friesland, Overijssel en het noordwesten van Duitsland is het belang dat zij hoogwaardige zorg dicht bij huis kunnen krijgen. De kwaliteit van de kinderhartzorg in Groningen wordt al jaren onderschreven en velen van onze inwoners hebben hier letterlijk hun leven aan te denken.

Wat ons betreft kan het niet zo zijn dat een gezin uit Delfzijl straks twee uur langer moet reizen om in deze zorg te worden voorzien. Daarmee belasten we de kinderen en hun ouders in een extra moeilijke periode, zoals u net ook al uit persoonlijke verhalen van de collega's hebt gehoord. Daarnaast trekken we de stelling in twijfel dat Groningse kinderhartchirurgen en de ondersteunende zorgprofessionals automatisch bereid zijn mee te verhuizen naar Rotterdam en Utrecht. Operatieassistenten en verpleegkundigen hebben niet het salaris om gemakkelijk een vergelijkbare woning die ze nu hebben, in de Randstad te kunnen kopen. En zeg nou eerlijk: zou u een ruime eengezinswoning in Meerstad met uitzicht op het Woldmeer willen verruilen voor een appartement drie-hoog-achter?

Met het concentreren van de kinderhartzorg zou jarenlang kennis en ervaring verloren kunnen gaan. Kennis en ervaring die we niet zomaar terugkrijgen en waar niet alleen Groningen, maar heel Nederland dus van profiteert.

Tot slot maken we ons zorgen over de gevolgen die de voorgenomen concentratie voor de andere zorg hier in het noorden. Met het verdwijnen van de kinderhartchirurgie zetten we veel op het spel. Het besluit betekent namelijk ook dat kinderzorg en de complexe transplantatiezorg onder druk komen te staan. En dat terwijl het UMCG heeft aangegeven klaar te zijn voor de toekomst met veel nieuw opgeleid personeel en de mogelijkheid van de verder uitbreiding van het aantal kinder-IC-bedden. Aan een gezond perspectief ontbrak het dus allerminst, totdat de minister zijn voorgenomen besluit aankondigde.

Wat de Provinciale Statenfractie van D66 betreft is het helder: het kinderhartcentrum in het UMCG moet voor het noorden worden behouden. Voor een volwaardig academisch ziekenhuis in de regio, voor de artsen en de professionals die zich dagelijks met hart en ziel inspannen voor hun patiënten. Maar bovenal voor de kinderen en volwassenen die simpelweg niet zonder deze zorg kunnen. Ik herhaal dan ook – gesteund door de ruim 260.000 ondertekenaars van de petitie en de collega's in alle Staten en de Groningse gemeenteraad – de oproep waarmee ik mijn woordvoering begon: 'Haal het hart niet uit het UMCG!'

De heer VAN KESTEREN (PVV): Er is Statenbrede steun voor behoud van de afdeling kinderhartchirurgie in het UMCG in Groningen. De pleidooien van alle politieke partijen in deze Staten zijn bemoedigend en zelfs aangrijpend.

Ik neem aan dat er het nodige lobbywerk door de colleges is verricht richting Den Haag. De vraag van de PVV-fractie aan het College is dan ook: kan het College aangeven of die lobby voor het behoud van de afdeling kinderhartchirurgie in Groningen nog iets naar partijgenoten in het kabinet nog iets heeft opgeleverd?

De heer ZWART (PvdN): Ik wil de voorgaande sprekers voor hun emotionele verhalen – tenminste, die brengen bij mij een emotie teweeg. Ik heb jarenlang mogen werken in het UMCG, niet als werknemer van het ziekenhuis, maar als werknemers bij een farmaceutische leverancier. Ik kwam er zeer regelmatig, ik herken een hele hoop van wat er gezegd is. Vorige week stond in de media dat de noordeling zich een tweederangs Nederland voelt en dat zegt wel wat. Ik wil daarom namens de Partij voor het Noorden een paar korte opmerkingen over de voorgenomen centralisatie van de kinderhartchirurgie naar Rotterdam en Utrecht plaatsen.

De Partij voor het Noorden ziet dit als het voortzetten van het beleid zoals het eind jaren negentig is ingezet, toen het Rijk besloot in te zetten op het vooral financieren van de toch al sterke gebieden in Nederland, zoals Amsterdam, Utrecht, Rijnmond, Eindhoven en allemaal betaald met ons gasgeld. De kloof die toen is ontstaan, heeft zich in de loop van de jaren alleen maar verder verbreed. Het beleid van *'don't back the losers, but pick the winners'* zet zich voort. Het begint op *cherry picking* te lijken. De *striptease* van het UMCG kan beginnen. Groningen lijkt van alles de gebruiker te zijn, vooral onze rijkdom aan delfstoffen was gewild en nu ook nog de ruimte. Ruimte voor windmolens, ruimte voor zonneparken, er wordt gewoon vergeten dat hier ook nog mensen wonen. De kloof kunnen we dichten, de Commissaris had het er vorige week ook al over. Het Rijk hoort er nu alles aan te doen om deze kloof niet te verbreden. Daar is het Rijk helaas wel mee bezig.

Centraliseren kan goed zijn. Vergeet ook niet dat de verre afstand van het westen naar Groningen dezelfde is als van Groningen naar het westen. Kinderhartchirurgie moet in Groningen blijven, gewoon omdat hier ook mensen wonen. Centraliseren? Oké, maar Nederland kan ook voor deze zaken naar Groningen komen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): De Partij voor de Dieren is heel blij dat we als partijen hier in de Staten één front kunnen vormen wat betreft het openhouden van de kinderhartchirurgie van het UMCG. Ik wil met name – de anderen hebben het ook al even genoemd – ook even mevrouw Bennett en mevrouw Donker bedanken voor hun persoonlijke verhaal. Dat is denk ik ook weer een extra stimulans om er echt voor te knokken en er meteen recht tegenin te gaan. We moeten zorgen dat het openblijft.

De heer TEN HOOVE (50PLUS): Ook voor ons natuurlijk een schrik. Ik werk zelf al meer dan twintig jaar in het UMCG, tot vandaag de dag toe. Ik ben patiënt en adviseur bij de interne afdeling en heb daarin in die zaken niet zo gek veel met de hartchirurgie te maken. Maar van alle mensen rondom mij – het zijn er heel veel, er werken meer dan tienduizend mensen in het UMCG – hoor ik niemand die zegt: breng het maar naar het westen van het land. Ik zie alleen maar boze gezichten, boos op ons

eigen bestuur dat er niet harder aan had getrokken de afgelopen jaren. Want dit zat er natuurlijk al een tijd aan te komen. Dit is niet nieuw, dit komt niet zomaar uit de lucht vallen.

We zijn met z'n allen – iedereen die nu in het UMCG werkt en wie je ook aanspreekt – echt heel, heel, heel kwaad op wat er nu gebeurt. En dan druk ik mij nog heel voorzichtig uit. Er zijn mensen die echt alles bij elkaar schelden dat dit op deze manier moet gebeuren. Dat we zo als tweederangs burgers in Groningen worden neergezet. Er zijn heel veel collega's van mij die enorm hebben gestreden voor loonsverhoging de afgelopen weken, maanden. Die zeggen dat dit veel verdergaat. Dit is een uitholling van ons eigen UMCG. Dit is wat we niet willen.

Daarom ook vind ik het geweldig dat we hier met alle partijen op een motie staan. Ik ben ook blij met die motie, dat die zo is opgesteld. En ik ben ook blij met de brandbrief die verstuurd is vanuit GroenLinks met de Partij van de Arbeid: hartstikke goed gedaan! Het komt ook over en je ziet het ook bij de mensen die werken binnen het UMCG, dat er heel veel begrip is vanuit de politiek en het bedrijfsleven in Groningen. Want algemeen wordt ervaren dat dit niet kan. Dit moeten we als Groningers niet over onze kant laten gaan.

De heer PESTMAN (BVNL): De afdeling Groningen van Belang van Nederland steunt deze motie van harte en wel om maar één reden. Je zult maar een kind hebben die deze zorg nodig heeft – we hebben het verhaal van mevrouw Donker-van der Vinne en mevrouw Bennett gehoord – en dan zo ver van huis moeten. Dat is totaal onacceptabel. Daarom is het heel fijn dat wij met deze motie onze gedeputeerde of degene die het gaat uitvoeren, op reis kunnen sturen richting Den Haag.

De heer ROEMERS (PvdA): Ja, misschien dat de vraag die je wist dat zou komen: waarom staat u dan niet op de motie?

De heer PESTMAN (BVNL): Is het nodig dat ik erboven sta om haar te steunen, om straks voor te stemmen?

De heer ROEMERS (PvdA): Nee, zeker niet. Maar u bent de enige partij, dus ik vraag gewoon waarom u niet op de motie staat. Als u daar geen antwoord op geeft, dan is dat ook prima. Maar het was gewoon even een vraag die bij mij bovenkwam.

De heer PESTMAN (BVNL): Nou, laten we het erop houden dat ik die reden voorlopig maar even voor mij houd.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Ik sluit mij gaarne aan bij alle vorige sprekers in hun kritiek op dit besluit van het nieuwe kabinet, al voorgekookt door het oude demissionaire kabinet. Want in de laatste drie maanden van zijn bestaan heeft het drie besluiten genomen die alle drie Groningen ernstig hebben beschadigd. Ik verwijs naar het besluit van minister Ollongren om de mensen in de rij te laten staan voor een subsidie en 220 miljoen subsidie beschikbaar te stellen in plaats van 500 miljoen. Ik verwijs naar het besluit van minister De Jonge dat voorafgaat aan dit doorgezette besluit van minister Kuipers. En ik verwijs naar het besluit op de laatste werkdag van minister Blok om nog even de gaswinning op te hogen.

Groningen en zijn inwoners worden niet gezien in Den Haag. Laten we daarop nou maar eens onder ogen zien. Stel dat de afdeling kindhartchirurgie uit Rotterdam zou worden verplaatst naar het UMCG. U had de opstand in het westen eens moeten zien en horen, dat was ondenkbaar. Maar nee, dit uit Groningen weghalen en 200 kilometer verderop concentreren is geen probleem. Want die Groningers, ach, dat zijn maar Groningers. En deze rotte mentaliteit van deze regering, zowel de oude als de nieuwe, moeten wij ten stelligste verwerpen. Daarom steun ik graag de motie die dit harteloze – dit past geheel bij dit onderwerp – besluit van minister De Jonge en minister Kuipers verwerpt en wenst terug te draaien.

De heer DE VRIES (Fractie GO): Ook de Fractie GO steunt deze motie van harte. Zij heeft die ook mede ondertekend. En we sluiten ons aan bij de voorgaande sprekers en hopen vooral dat de motie spoedig wordt uitgevoerd door minister Kuipers.

De VOORZITTER: Dank u wel. Nou, dat was een motie met een hoop emotie, waarin het persoonlijke ook politiek gemaakt werd. Ik vond het ook indrukwekkend.

Ik geef graag het woord aan de gedeputeerde.

De heer VAN DEKKEN (gedeputeerde): Dank u wel, want alles gehoord hebbende krijg ik het er warm en koud tegelijkertijd van. Ik moet eerlijk zeggen dat de emotie mij hoog in de keel zit, nog steeds, op het moment dat ik de verhalen hoor van mevrouw Donker en mevrouw Bennett. Dat is niet gering wat u treft. En dan moet u ook nog bedenken dat u helaas niet de enigen bent, maar dat dit voor velen geldt in Noordoost-Nederland. Want anders waren er geen kwart miljoen handtekeningen verzameld, waren er geen 234 Kamervragen gesteld, had onze Commissaris namens het SNN geen pittige brief gestuurd en waren er ook geen individuele Statenleden geweest die hetzelfde deden vanuit hun eigen politieke lijnen. Grote klasse en waardering daarvoor.

Ik neem ook aan dat ons geluid – want dat gaat echt om ons geluid – heel duidelijk wordt gehoord in Den Haag. Ik verwacht ook het nodige van het Kamerdebat op 17 februari. In die zin stelde de heer Van Kesteren nog een vraag of de lobby afdoende en goed op gang is. Reken maar dat dat het geval is en dat zal blijven tot aan het begin van het Kamerdebat. Niet anders dan dat en ik ga er ook van uit dat ook de PVV in de Tweede Kamerfractie daar volop in mee gaat doen. De heer Van Kesteren kennende denk ik dat hij de boel daar wel een beetje opjuicht – in de positieve zin, dan.

Dus ja, los van emoties is er de politieke realiteit en de politieke praktijk. Daar hebben wij als College hard mee aan de slag te gaan. Dus wij omarmen de motie zeer zeker en dat doen wij met 260.000 warme harten uit Noord-Nederland. Ik dank u wel.

De VOORZITTER: Ik kijk even rond of er behoefte is aan een tweede termijn. De heer De Wit.

De heer DE WIT (CDA): Ja, heel kort. Ik sprak natuurlijk als eerste, dus ik heb de inbrengen van mijn collega's niet meegekregen. Ik wil echt even mijn ontzettende waardering uitspreken richting de collega's Donker-van der Vinne en Bennett voor het delen van hun persoonlijke verhaal. Ik heb zelf lang getwijfeld of ik ook een persoonlijk verhaal zou delen, maar ik vond het zelf te moeilijk. Ik heb namelijk zelf mijn tweelingbroer verloren doordat de juiste zorg ontbrak en dan grijpt het onderwerp nog veel meer aan, omdat je weet wat de ultieme consequentie kan zijn op het moment dat de juiste zorg niet beschikbaar is.

Ik wil u dus ontzettend bedanken voor die inzet. Ik hoop dat we met alle collega's de komende periode tot aan 17 februari, en misschien wel langer, alles op alles te zetten om ervoor te zorgen dat de kinderhartchirurgie niet uit Groningen verdwijnt.

De VOORZITTER: Is er verder nog behoefte aan een woordvoering? Is het goed zo?

Dan sluit ik de beraadslaging en kunnen we later stemmen. En ik heb wel een voorgevoel bij de uitslag van die stemming, als die een bespiegeling van de stemming van zonet.

F. Agenderingsverzoek: Klimaatbeleid

De VOORZITTER: Het laatste agendapunt is een agenderingsverzoek van de PVV. Dat gaat over het klimaatbeleid. Ik denk dat het praktisch is dat de heer Van Kesteren het debat aftrapt en we daarna de gebruikelijke sprekersvolgorde hanteren. Het woord is aan de heer Van Kesteren.

Een wisseling van woordvoerders, hoor ik vragen? Ja, ik wil te snel. Wij schorsen even voor een wisseling.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Is er voldoende gewisseld? Dan heropen ik de vergadering en nodig de heer Van Kesteren uit om het debat te openen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): In het land is steeds minder draagvlak voor het onnodig gecreëerde probleem genaamd 'de stikstofcrisis' en het contraproductieve klimaat- en duurzaamheidsbeleid waar ook dit jaar weer tientallen miljoenen aan gemeenschapsgeld worden verspild. Terwijl de samenleving daarvoor het gelag betaalt. De inwoners van Groningen betalen een vermogen voor een volle tank benzine. De koopkracht van de minima, de AOW'ers met een klein pensioentje en van veel gezinnen wordt aangetast. Dat is een zorg die wij eigenlijk met elkaar zouden moeten delen. Bijvoorbeeld voor het sluiten van de kinderhartchirurgie in Groningen hebben we gezien dat er op de zorg bezuinigd wordt. Alles moet wijken voor het klimaat en dat begint een beetje obsessieve trekjes te vertonen. Dan gaat het er bij mij, en gelukkig Statenbreed, er niet in dat een afdeling hartchirurgie moet verdwijnen. Dat is niet nodig als je ziet wat er allemaal verdwijnt en verband wordt in het klimaatbeleid.

Dit beleid leidt tot tegenovergesteld resultaat van wat men beoogt. Het valt mij op, zowel bij GS als bij een meerderheid van PS, dat toch wordt vastgehouden aan beleid waarvan je ziet dat burgers en boeren in het geweer komen vanwege de aanslag op het weidse Groningse landschap, de volksgezondheid en de portemonnee van de Groningers. Hierover zijn dus telkens heel veel artikelen verschenen – dus dat gebeurt vaak. Er worden documentaires uitgezonden, in praatprogramma's en actualiteitenrubrieken wordt er aandacht aan besteed. En deze motie brengt dat alles onder de aandacht van de Staten en provinciebestuur, om enige nuance in die eenzijdige benadering van het klimaat te vragen. De vraag is dan ook of het niet tijd is om die disproportionele klimaatambities, met rampzalige gevolgen voor onze inwoners, niet eens een beetje bij te stellen.

Tot slot wil ik ook alle partijen die toch naar mijn idee over een beetje realiteitszin beschikken en het dualisme in deze Staten omarmen, heel erg bedanken voor het feit dat zij de PVV-fractie hebben gesteund voor de agendering en ook dat er zelfs een aantal is dat deze motie mede indient. Dat is bemoedigend en ik hoop ook dat dat proces zich een beetje voortzet. Niet meer en niet minder, gewoon aandacht voor de rampzalige consequenties van het klimaatbeleid, waar we te ver in doorschieten.

De VOORZITTER: Dank u wel. De motie staat niet in iBabs? Misschien is het goed dat u even de motie indient.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, volgens mij heeft de organisatie dat gedaan, dus ik ga ervan uit dat dit al gebeurd is.

De VOORZITTER: Nee nee nee, moties worden altijd door de sprekers zelf ingediend hier.

De heer VAN KESTEREN (PVV): O.

De VOORZITTER: We zijn het allebei vergeten, maar dit is geen detail, vrees ik.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik meende dat het altijd digitaal ging.

De VOORZITTER: Nee, zo modern zijn we niet. Anders kunt u uw woordvoering ook wel digitaal doen. En dat is toch niet de bedoeling.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Dan moet ik u dat schuldig blijven, helaas. Misschien is er een van de mede indienende partijen die dat kan doen.

De VOORZITTER: Nee, ik heb hier wel een stuk papier, maar ik beschouw dit nu dan door u als ingediend. Want dat moet u wel zelf doen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Dan zal ik dat alsnog doen, voorzitter.

De VOORZITTER: Ik ben niet helemaal zeker over de juistheid van de logo's van de indieners. Want het is een kladje dat ik hier heb. Dank u wel voor het indienen van deze motie. Dat is motie 377 die als titel heeft 'Er begint een realistische wind te waaien'. Deze is ingediend door de Partij voor de Vrijheid, Forum voor Democratie, Ons Groningen, Groninger Belang en BVNL. De motie eindigt met de volgende vraag aan Provinciale Staten:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 2 februari 2022,

De industrialisering van onze provincie met zon, wind en biomassa blijkt vervuilend en contraproductief en gaat ten koste van de sociaaleconomische en sociaal-maatschappelijke opgaven;

Overwegende dat:

- de Europese Commissie kernenergie en gas als 'groen' wil gaan bestempelen;
- een aanzienlijk deel van de lidstaten te weten Frankrijk en de Oost-Europese lidstaten kernenergie en gas terecht erkend willen zien als duurzame investering;
- de Europese Commissie de zogeheten taxonomie wil invoeren waarin energie wordt gelabeld als duurzaam of niet-duurzaam, waarmee de Europese Commissie een einde wil maken aan het groenwassen, het investeren in projecten met een duurzaam stempel die in werkelijkheid niet aan de milieu-eisen voldoen maar wel subsidies ontvangen vanuit de Green Deal;
- in 2050 Europa van de Europese Commissie klimaatneutraal moet zijn en dat daarom schone energievormen als kernenergie en gas als duurzaam moeten worden erkend;

- het ingezette klimaat- en duurzaamheidsbeleid contraproductief is en tot tegenovergesteld resultaat leidt van wat men beoogt (artikel d.d. 5 januari 2022 in de Telegraaf 'Het klimaat echt helpen? Negeer groene adviezen!' van Hidde Boersma en Maarten Boudry en artikel d.d. 6 januari 2022 'Groningen in 2022 definitief het Ruhrgebied van Nederland' via @rtvnoord);

Constateerend dat:

- kerncentrales geen CO₂ uitstoten;
- gas aanzienlijk minder vervuילend is dan kolen;
- van de Europese Commissie tot 2030 nieuwe gascentrales mogen worden gebouwd, mits zij kolencentrales vervangen en niet meer uitstoten dan 270 gram CO₂ per kilowattuur;
- er steeds meer deskundigen opstaan tegen het huidige contraproductieve klimaat- en duurzaamheidsbeleid;

Vragen Provinciale Staten om:

- zich rekenschap te geven van deze omslag in de wetenschap en in Europees beleid;
- het klimaatbeleid bij te stellen naar realistische proporties zoals steeds meer deskundigen en de Europese Commissie hebben aangegeven;
- deze bijstelling van visies en standpunten over het klimaat- en duurzaamheidsbeleid over te brengen aan GS en de politiek verantwoordelijken in Den Haag;

En gaan over tot de orde van de dag!

Ik loop de fracties even langs. De motie maakt is dus onderdeel van de beraadslaging.

De heer MEENDERING (GroenLinks): Wij hoeven hier verder geen woordvoering over te houden. Wij gaan graag dat gesprek aan binnen deze Staten als er relevante voorstellen liggen. Het gaat ons te ver om iedere keer dit onderwerp op deze wijze, zonder onderbouwing, te spreken.

De VOORZITTER: Dank u wel. De Partij van de Arbeid? Is er iemand vanuit die fractie aanwezig? Dat is geloof ik niet geval. Forum voor Democratie? Evenmin. De ChristenUnie?

De heer VAN DER BORN (ChristenUnie): De ChristenUnie heeft ook geen behoefte aan woordvoering.

De VOORZITTER: De SP, de heer Hensen?

De heer HENSEN (SP): Geen behoefte.

De heer BENNEMA (VVD): Geen behoefte, voorzitter.

De heer DE WIT (CDA): Ook geen behoefte aan woordvoering.

De VOORZITTER: Van Groninger Belang ook niemand? Dan D66, de heer Elshof.

De heer ELSHOF (D66): Ik zal het kort houden, een korte woordvoering dus. De heer Van Kesteren kan geen creativiteit onzegd worden. In zijn woordvoering om dan stikstof bij boeren, het UMCG en allerlei andere zaken weer bij de motie te betrekken, is verwonderlijk. Daar ga ik geen vragen over stellen.

Wel had ik een vraag aan de heer Van Kesteren, aangezien hij samen met de fracties van in ieder geval Forum en BVNL verdergaat dan het Europese beleid. Want zo ziet D66 het: het is een voortgang van Europees beleid en ook weer de Europese Commissie te benoemen in het dictum van de motie. Of streeft de PVV dan niet meer naar een Nexit? Want op zich is het dan de Europese Commissie die het instrumentarium biedt dat ons helpt om deze klimaatcrisis tegen te gaan.

Mijn laatste punt, ook gericht op deze motie en ook gericht aan de gedeputeerde, is hoe wij als Provinciale Staten – dat zal zeker vaak te berde komen – maar ook hoe GS bezig gaat met 'Fit for Fifty-Five', een Europees programma waarin wij ook streven naar verdergaande CO₂-reductie en hoe wij ook volgens het regeerakkoord 60 procent CO₂-reductie in Groningen vorm gaan geven.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Voor de PVV bestaat er geen stikstofprobleem. Dat is een gecreëerd administratief probleem waar miljarden aan worden uitgegeven – dit jaar ook weer 25 miljoen, meende ik. Dat gaat ten koste van allerlei voorzieningen voor onze inwoners. Want je kunt het geld maar één keer uitgeven.

De VOORZITTER: Mag ik u even onderbreken, meneer Van Kesteren? Ik dacht u even een interruptie ging plaatsen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): O, ik dacht dat de woordvoerder van D66 al klaar was. Hij had het over een korte woordvoering.

De VOORZITTER: Ik geef toe dat een woordvoerder dat heeft uitgelokt, door u een vraag te stellen vanachter het kathedr.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Klopt.

De VOORZITTER: Maar ik ga over de orde en dat kan ik helaas niet toestaan, dat begrijpt u. Ga uw gang, als u nog niet aan het eind van uw betoog bent, meneer Elshof.

De heer ELSHOF (D66): Ik had geen vraag over stikstof. Het is alleen verwonderlijk dat het werd genoemd.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Nou, ik wil toch antwoord op een vraag. Want er wordt beweerd door de woordvoerder van D66 dat de PVV opeens de uitspraak van de Europese Commissie nu wel serieus neemt. Ja, dat is misschien een lichtpuntje. Maar ik probeer eigenlijk D66 een spiegel voor te houden met zijn EU-obsessie dat zij daar verder in doordraven dan zelfs de Europese Commissie. Dus u bent eigenlijk nog fanatieker dan de Europese Commissie en dan wil ik toch even onder de aandacht brengen. Dat is ook wat ik probeer te doen: D66 een spiegel voor te houden dat het beleid waar we nu mee bezig zijn, rampzalig is voor onze provincie en onze inwoners.

De VOORZITTER: Ik denk dat dat is gebeurd en dat dit zo adequaat is toegelicht.

De heer ELSHOF (D66): Ik hoor geen vraag, voorzitter.

De VOORZITTER: Nee nee, maar dat komt door de manier waarop u zelf ingegrepen hebt in de orde. Dus ik begrijp dat de heer Van Kesteren geen vraag stelde, maar een poging deed om een antwoord te geven. Dus doet u dat nooit weer, anders krijgt u ruzie met de voorzitter.

Ik begreep dat Groninger Belang inmiddels binnen is. Klopt dat? Nee, toch niet. Dan de Partij voor het Noorden: is daar iemand die behoefte heeft aan het woord? Ja, de heer Van der Laan.

De heer VAN DER LAAN (PvdN): Ja, kort. Het is een lange dag geweest, maar we denken wel dat we deze motie kunnen gaan steunen.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): De PVV had het net over een spiegel voorhouden. Dat wil ik nu ook proberen. De PVV en een aantal andere fracties hier in de Staten sluiten hun ogen voor de werkelijkheid. 'Eigen volk eerst' en dan hoeft u natuurlijk niet verder te kijken dan je neus lang is. Het ijs op de Noordpool en Zuidpool smelt, met stijging van de zeespiegel tot gevolg, waardoor er nu al eilanden deels of helemaal onbewoonbaar. Het aantal overstromingen neemt overal toe, de wereldwijd abnormale weersveranderingen, ook in ons eigen land, met rampen tot gevolg. Droogte die nog nooit opgedroogde meren doet opdrogen. Meren waarvan veel mensen voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn. Klimaatoorlogen met de daarbij horende vluchtelingencrises. Dat wereldwijd de hele natuur eronder lijdt? Het zal deze partijen allemaal een rotzorg zijn.

De Partij voor de Dieren gruwet van de waanzin van deze visie. Deze visie ligt aan de basis van de onderhavige motie. We hebben een echte duurzame energietransitie voor ogen. Niet fossiel, niet met kernenergie. Hoe we hierover stemmen, zal nu onderhand duidelijk zijn.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Ik krijg een les geografie van de Partij voor de Dieren. Er heeft kennelijk weer ergens een duif rondgevoerd die iets zag. Welke eilanden zijn er onbewoonbaar geworden? Mag ik dat eens weten van mevrouw Voerman?

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik stel voor dat de heer Marquart eens eventjes gaan googelen en zich even verder verdiept in de klimaatproblematiek. Dan hoeft ik verder geen antwoord te geven, want die antwoorden zijn overal te vinden.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): 'Wie eist, bewijst'. Dat is een goede regeling in ons recht. En wie stelt, licht dat toe als dat aangevallen wordt. Dus ik hoor graag van mevrouw Voerman welke eilanden er onbewoonbaar zijn geworden.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik kom daar schriftelijk op terug. Als de heer Marquart niet zelf wil googelen en eventueel zoeken in de onderzoeken die er allemaal geweest zijn op dit vlak, dan zal ik dat voor hem uitzoeken als hij dat graag wil.

De VOORZITTER: Ik denk dat deze afspraak staat. De heer Van Kesteren.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou mevrouw Voerman willen vragen of het haar bekend is dat al die rampspoed, waar zij het over heeft, eigenlijk eeuwenlang al voorkomt in natuur en klimaat en dat er toen auto's waren, geen fabrieken waren, geen kolencentrales waren en toen was dat ook aan de orde. Weet mevrouw Voerman dat wel? Heeft ze zich daar weleens in verdiept?

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik verdiep mij altijd overal in. Wij zitten heel goed in de dossiers wat dat betreft. Bijna 100 procent van de wetenschappers op dat vlak maakt heel duidelijk dat we in een heel grote crisis zitten en dat we nog ongeveer tien tot vijftien jaar hebben voordat we de temperatuurstijging van anderhalve graad hebben bereikt. Dan kan het onomkeerbaar worden, het probleem. Daar sluiten de PVV en sommige andere partijen gewoon de ogen voor.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Dan wil ik ook nog een tweede vraag stellen aan mevrouw Voerman. Is zij bekend met het feit dat in dat hele klimaatbeleid miljarden omgaan en dat heel organisaties, instellingen en wetenschappers daar een graantje van mee willen pikken? En dat zelfs Shell, waar u ook veel kritiek op heeft, daar de nodige miljarden uit wegtrekt aan gemeenschapsgeld? Het is gewoon een subsidiehandel. Zodra dat voorbij is, dan is het gebeurd met de energietransitie waar u zo voor pleit.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Wat er allemaal gebeurt in Den Haag, daar ben ik ook geen voorstander van. Wij zijn daar als Partij voor de Dieren ook heel strikt in dat we daar elke keer weer op wijzen en op letten. Alleen, wij hebben ook niet alle macht. We proberen wel ons uiterste best te doen om de zaken goed te regelen. Maar met partijen als de PVV zal dat uiteraard wat minder goed lukken. Maar er zijn gelukkig steeds meer partijen die onze kant op gaan en zeggen dat er daadwerkelijk wat moet gebeuren.

De VOORZITTER: Dan de heer Ten Hooft van 50PLUS? Is hij ergens bereikbaar? Ik denk het niet, hé? Dan de heer Pestman van BVNL.

De heer PESTMAN (BVNL): Nee, de woordvoering is al gedaan.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Ja, kort. Het zal u niet verbazen dat ik als mede-indiener deze motie blijf steunen. Deze motie is gericht tegen die hele stikstofhoax die helemaal niet bestaat. Het komt alleen omdat Nederland, als braafste jongetje van de klas, de koploper van Europa wilde zijn en in een vlaag van waanzin 165 gebieden als Natura2000-gebieden aanwees. En nu zitten we met de ellende. Ja, want er slaat weleens een grammetje stikstof neer en ja, dan hebben die boeren dat weer gedaan. Dus het is allemaal papier, net als Van Kesteren zegt, en dit moet ophouden. Ik steun de motie.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Ik heb inmiddels het antwoord op de vraag die de heer Marquart net stelde over die eilanden. Er zijn alleen al bij de Salomons Eilanden vijf eilanden in de Grote Oceaan verdwenen. Dus ik weet niet of hij er nog meer van wil weten. Maar google ernaar en dan zult u er vast wel meer vinden. Dit is eventjes heel snel opgezocht door een collega.

De VOORZITTER: Dit ter vervanging van de schriftelijke inbreng. De heer Marquart mag daar kort op reageren en dan ga ik door naar de heer De Vries.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Wat is het toch leuk als je al je kennis van Google moet halen en dat wilt beweren zonder dat je van tevoren weet. Maar mijn vraag is: hoeveel inwoners hadden die eilanden en welke eilanden zijn het precies?

De VOORZITTER: Ik stel voor om de rest van de conversatie schriftelijk te doen, zoals zonet was afgesproken.

De heer DE VRIES (Fractie GO): Ja, mooi dat er toch nog een discussie op gang komt aan de hand van de motie van de heer Van Kesteren. Goed van de PVV om toch op deze manier aandacht te blijven vragen voor de klimaatdoelstellingen waar wij allen aan moeten voldoen. Ik vrees dat de motie het niet zal halen. Maar mijn steun heeft de heer Van Kesteren.

De VOORZITTER: Dank u wel. Ik kijk even naar de gedeputeerde of er behoefte is aan de kant van het College om hierop te reageren. De gedeputeerde heeft het woord.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Ik wil er even heel kort op reageren namens het College. We ontraden inderdaad de motie. Ik hoorde al dat op dat antwoord werd gegokt. Dat klopt en wel om de volgende reden. In de Staten is de Klimaatagenda vastgesteld. Dus dat is door uw Staten zelf gedaan. En in die Klimaatagenda staan de doelstellingen opgenomen waarmee we aan de slag gaan. Dat zijn de welbekende doelstellingen van het Akkoord van Parijs om in 2030 49 tot 55 procent – wat de laatste is de extra doestelling die we ons destijds hebben opgelegd – na te gaan leven. In die Klimaatagenda staat aangegeven hoe we dat gaan doen. dat doen we met name via duurzame energie en dat is dus het beleid dat we hier ook voeren. Dus dat is de reden dat wij de motie ontraden.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, ik zou de gedeputeerde willen vragen of zij weleens bezig is met de consequenties c.q. gevolgen van dit beleid voor de gewone Groningers en waar de inwoners van deze provincie moeten *dealen* omdat u met dit beleid natuurlijk aan de haal gaat. Want het is in feite GroenLinks-beleid en u vindt dit geweldig. Maar bent u weleens bezig met wat voor consequenties die dit in de praktijk heeft voor onze inwoners? Gewoon eenvoudige gezinnen die nauwelijks kunnen rondkomen, maar die wel worden kaalgeplukt om dit beleid mogelijk te maken.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Nogmaals, het is dus mijn beleid, maar het is het beleid dat hier door ons allemaal als Staten is vastgesteld. Dus dat is denk ik even een belangrijk verschil in vergelijking met wat de heer Van Kesteren net aangaf.

Verder hebben wij volgens mij het vandaag uitvoerig gehad over de implementatie daarvan en hoe we daarmee bezig zijn. Die discussie zou ik hier niet opnieuw over willen doen. Daar is volgens mij genoeg over gezegd vandaag. In de implementatie zijn we wel degelijk bezig met hoe dat op de mensen overkomt.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Maar wat nou als er volgende week of over een maand een andere regering is en zegt: streep erdoor. Zegt u dan: 'Akkoord, wij gaan er ook voor?' Is dat zo? Want u doet dit nu voorkomen en verschuift zich achter kabinetsbeleid en Europees beleid. Maar als dat niet zo zou zijn, dan zou GroenLinks – u bent een gedeputeerde van GroenLinks – hetzelfde beleid voorstaan, want daar ken ik u goed genoeg voor.

De VOORZITTER: Misschien is het wel goed, meneer Van Kesteren, om de vraag gewoon te richten aan de vertegenwoordiger van het College. Die staat hier namelijk en die kan in die hoedanigheid worden bevraagd.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Goed.

De VOORZITTER: Dus ik verzoek de gedeputeerde om er ook namens het College op te antwoorden. Dat zijn de omgangsvormen waarmee we werken.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Overal waar ik 'gedeputeerde' gezegd heb, is dan 'College'.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Namens het College geef ik het volgende antwoord. Maar ik herhaal daarmee eigenlijk wat ik al eerder heb gezegd. Namelijk dat we het niet eens hebben over het nationale beleid. We hebben het hier over het beleid dat we hier zelf samen in dit huis hebben vastgesteld met elkaar.

De VOORZITTER: De heer Van Kesteren, ten slotte.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, ten slotte zou ik toch aan het College willen vragen om niet altijd in antwoorden te zeggen dat de Staten daar zelf toe hebben besloten. Want dat vind ik een beetje een dooddoener. Immers, er worden niet voor niets debatten gevoerd. Er wordt hier wel gestemd en zo en daar is dan een meerderheid van Collegepartijen die beleid erdoor drukt. Van dualisme is weinig sprake. Dus u moet niet steeds zeggen 'uw Staten'. Want dan voel ik mijn aangesproken alsof ik hiervoor gekozen heb. Dat is ook duidelijkheid naar de inwoners toe, dat niet de volledige Staten hierachter staan. Maar dit beleid dat u hier staat te verdedigen en waarvan u zegt dat het 'allemaal door u zelf is gewild'. Dat is natuurlijk niet zo. Een beetje nuance daarin verwacht ik wel van het College. Vindt u ook niet dat ik een redelijk voorstel daartoe doe?

De VOORZITTER: Ik denk dat u nu de nuance eigenhandig heb aangebracht.

Mevrouw VAN HOORN (gedeputeerde): Dit gaat wel een beetje op het randje van waar we het nu nog over hebben. Wat nu eigenlijk wordt gesuggereerd, is dat niet iedereen het hier evenveel over eens is. Nou, dat is denk ik ook logisch omdat we het hier hebben over volksvertegenwoordigers. Dus iedereen heeft zo zijn of haar eigen accenten daarin en dat geldt ook voor dit onderwerp. Daar kan ik niet heel veel anders van maken. Dus daar wilde ik het eigenlijk verder wel bij laten, voorzitter, als u dat goedvindt.

De VOORZITTER: Dan stel ik voor om het in de beraadslagingen hierbij te laten. Zullen wij de beraadslagingen sluiten en vanavond hierover stemmen? Doen we dat. Dit was het laatste agendapunt.

4. Sluiting

De VOORZITTER: Dan is het altijd een goede vraag hoelang wij moeten schorsen om iedereen op zijn of haar plek te laten komen, vanwaar wij de digitale Statenvergadering die hierna volgt, kunnen laten plaatsvinden. De suggestie die ik op een geel briefje toegeschoven krijg, dat een pauze van één uur genoeg is om een voldoende groot gat te maken tussen de beraadslaging en de stemming. Bent u dat met mij eens? Dit is anders het moment om te protesteren. Ja, minder is ook goed. Maar ik stel voor: één uur. Dat betekent dat we om 19.31 uur de vergadering beginnen waarin wordt gestemd.

De heer MARQUART SCHOLTZ (Ons Groningen): Mij zal dat lukken. Maar mag ik weer de vriendelijke dienstverlening van de fractie verzoeken weer een lijstje met de moties toe te sturen?

De VOORZITTER: Dat krijgt u.

De vergadering is gesloten en ik wens u allemaal wel en snel thuis.

AMENDEMENTEN

AGENDAPUNT 3.B

Amendement 28 'Kiesrecht referendum vanaf 16 jaar'

(ingediend door de fractie van D66, mede namens GroenLinks en de Partij voor de Dieren)

Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld agendapunt;

Besluiten:

Artikel 1 van het bij de voordracht behorende besluit te wijzigen, zodat deze komt te luiden als volgt:

'In deze verordening wordt verstaan onder:

- a. kiesgerechtigden: ingezetenen van de provincie Groningen die krachtens de Kieswet kiesgerechtigd zijn voor de verkiezing van de leden van Provinciale Staten, alsmede ingezetenen van de provincie Groningen van zestien en zeventien jaar oud die met uitzondering van hun leeftijd voldoen aan de vereisten voor het kiesrecht voor de verkiezing van de leden van Provinciale Staten;
- b. referendum: volksraadpleging waarbij de kiesgerechtigden zich uitspreken over een ontwerp-Statenbesluit;
- c. gebiedsreferendum: een referendum over een ontwerp-Statenbesluit dat uitsluitend zijn uitwerking heeft in een deel van het gebied van de provincie.'

Toelichting:

Onlangs hebben we bij de jongereneditie van 'Praten met de Staten' (wederom) kunnen zien hoe betrokken jongeren zijn bij onze provincie en hoeveel ideeën zij hebben voor de toekomst van Groningen. We moeten hen daarom nauw betrokken houden bij de provinciale politiek. Uiteraard via bestaande participatievormen zoals de Jongerenadviesraad en informele bijeenkomsten, maar ook door hen in formele zin invloed te geven op de politieke besluitvorming. Met dit amendement stellen wij dan ook voor de kiesgerechtigde leeftijd voor provinciale referenda te verlagen naar zestien jaar. Juist omdat veel besluiten van Provinciale Staten, waar met de voorgestelde verordening dus een referendum over gehouden zou kunnen worden, direct raken aan de toekomst van jongeren. Denk daarbij aan onderwerpen als woningbouw, arbeidsmarkt en energietransitie. Het is daarom belangrijk dat zij hierover hun stem kunnen laten horen. Daarnaast kan een verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd de politieke kennis, interesse en betrokkenheid van jongeren verder stimuleren, bijvoorbeeld door thuis of op school aandacht te besteden aan het referendum. Dat kan ook op latere leeftijd een positieve uitwerking hebben op hun politieke participatie. Onderzoek in landen met een lagere kiesgerechtigde leeftijd laat bovendien zien dat de stemmotivatie van zestien- en zeventienjarigen niet substantieel afwijkt van die van oudere stemmers en dat zij in vrijwel gelijke mate hun stem bepalen op basis van ideologische en inhoudelijke overwegingen.

Voor de verkiezingen van de Tweede Kamer, Provinciale Staten, waterschappen, gemeenteraden en het Europees Parlement is de kiesgerechtigde leeftijd vastgelegd in de Grondwet en kan deze daarom niet op eenvoudige wijze worden aangepast. Omdat deze referendumverordening echter een provinciale aangelegenheid betreft, staat het ons als Provinciale Staten vrij de reikwijdte van het begrip 'kiesgerechtigden' te verruimen. Dit wordt ondersteund door verschillende reeds vastgestelde gemeentelijke referendumverordeningen waarin de kiesgerechtigde leeftijd is verlaagd (onder andere de gemeenten Breda en Haarlem). Het voorliggende amendement vormt daarmee een uitgelezen mogelijkheid om jongeren in onze provincie échte politieke invloed te geven en te laten zien dat hun stem ertoe doet.

Amendement 29 'Referenda voor de hele provincie'
(ingediend door de fractie van GroenLinks)

Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen ter behandeling van bovenvermeld agendapunt;

Besluiten:

Artikel 8. Gebiedsreferendum uit de Referendumverordening Provincie Groningen 2021 te schrappen, en vervolgens de nummering van de daarop volgende artikelen passend te wijzigen.

Toelichting:

1. *De provincie als bestuurslaag is bedoeld om te besluiten over zaken die de gehele provincie aangaan. Het nemen van besluiten door Provinciale Staten kan daarom gezien worden als het resultaat van een provinciewijde belangenafweging. Aangezien het aannemen van de voorliggende verordening het mogelijk maakt om referenda aan te vragen over besluiten van Provinciale Staten, zouden dergelijke referenda derhalve een afspiegeling moeten zijn van de gehele provincie en niet louter van een afgebakend deel hiervan.*
2. *Het beargumenteren en bepalen van een beperkt gebied waarbinnen een door Provinciale Staten genomen besluit uitwerking heeft, zal naar alle waarschijnlijkheid te allen tijde geheel arbitrair gebeuren. Er bestaan geen duidelijke objectieve criteria op basis waarvan bepaald kan worden binnen welke begrenzing een besluit invloed heeft. Hierin schuilt het risico dat inwoners buitengesloten worden van consultatie middels een referendum op arbitraire gronden, terwijl zij mogelijk wel impact ondervinden van een besluit.*